

A CSALÁD JÓLÉTÉÉRT

AZ ACTIO CATHOLICA SZOCIÁLIS ÉS KARITATÍV SZAKOSZTÁLYÁBAN
1942. ÉVBEN TARTOTT CSALÁDVÉDELMI ANKÉT ELŐADÁSAI

Előszóval ellátta
Dr. SERÉDI JUSZTINIÁN

bíboros-hercegprimás, esztergomi érsek,
az Actio Catholica országos elnöke

Sajtó alá rendezte
Dr. WÜNSCHER FRIGYES
egyetemi magántanár, az Actio Catholica alelnöke

Előadók

BUDAY GYULA dr., KOVÁCS ALAJOS dr., TÓTH JÓZSEF dr.,
CZETTLER JENŐ dr., KOVRIG BÉLA dr., ZIBOLEN ENDRE dr.,
BIELEK TIBOR dr., P. VARGA LÁSZLÓ S. J., IMRE ILMA dr.,
SZOKOLAY LEÓ dr., HOVÁNYI LAJOS dr.

KIADJA
AZ ACTIO CATHOLICA ORSZÁGOS ELNÖKSÉGE

Nihil obstat. Dr. Carolas Gigler censor diocesanus Nr 2992/1943
Imprimatur. Strigomi, die 7 Aprilis 1943. Dr. Joannes Drahos vicarius
generalis_____

ELŐSZÓ.

Az Actio Catholica Országos Elnökségének szociális és karitatív szakosztálya 1942 végén a családvédelem szociális és gazdasági megalapozásáról ankétet tartott, amelynek során igen értékes előadások hangzottak el. Ezek az előadások, melyeknek teljes szövegét az alábbiakban közöljük, minden szempontból iparkodtak a családvédelem súlyos és sorsdöntő kérdéseit megvilágítani s azok megoldását a lehetőség határain belül megadni.

A családvédelem szociális és gazdasági megalapozásának módját maga Isten jelöli meg, mikor az egész emberiséget közös őszülőktől származtatja le és azt akarja, hogy egy nagy családot alkosson, amelynek szociális összefogó erejét a hitvestársi,¹ a szülői és gyermeki,² valamint általában az istenszeretet és a helyes önszeretet mértékével mérendő felebaráti szeretet³ alkotja, gazdasági alátámasztását pedig az az isteni intézkedés biztosítja, amellyel a növényhez., V, 22—33.

¹ Exod., XX, 12, 17; Máté, XIX, 19; Tit., II, 4.

² Máté, XIX, 19, XXII, 39; Jan., XV, 12.

és állatvilágot s általában az összes földi javakat az egész emberi nem szükségleteinek kielégítésére rendelte,⁴ hogy ezekből mindenki abban a mértékben részesüljön, amely emberhez méltó megélhetésére, illetve a „szaporodjatok”⁵ isteni parancs teljesítésére szükséges.

Ha az emberek mindig úgy megtartották volna a felebaráti szeretet törvényét, mint az első keresztények, akiknek Krisztus parancsa alapján a szeretet volt az ismertetőjelük,⁶ úgyhogy Tertul-liánus tanúbizonysága szerint⁷ a pogányok is megcsodálták, mennyire szeretik egymást; ha az emberek most is éreznék, hogy szűkebb családjukon kívül egy-egy nagy nemzeti és keresztény családot kell alkotniok, amelyen belül a kölcsönös szeretetből kifolyóan az első keresztények példájára — bizonyos értelemben — minden vagyonnak közösnek kell lennie,⁸ akkor nem volna szükség szociális és gazdasági törvényekre, mert a felebaráti szeretetből kivirágzó keresztény erkölcsök jobbaknak bizonyulnának, mint a legjobb emberi törvények, hiszen a jól rendezett felebaráti szeretet minden szociális és gazdasági ellentétet tökéletesen kiegyenlítene.

¹ Genéz I, 28, 29.

² Genéz., I, 28.

³ Jan., XIII, 35.

⁴ Ad Nat., I, 4.

⁵ Ap. Csel., II, 44, IV, 32.

Ez az ideális állapot azonban csak az első keresztényeknél volt meg. De az emberi büszkeség és kapzsiság következtében azoknál is csakhamar megszűnt, és legott bekövetkezett a szociális és gazdasági egyenlőtlenség, ennek nyomán pedig az Isten áldásának erőszakos korlátozása, amely azután egyre hangosabban követelte az orvosságot.

Társadalmi vonalon a felebaráti szeretet csakhamar meg is találta és alkalmazásba vette az orvosságot, mikor az istengyermekség és egyforma emberi méltóság alapján a keresztény egyenlőséget és testvériséget hirdette, mikor védelmébe vette az Isten áldását, végül mikor intézményesen megszervezte a katolikus karitást a különböző szeretetintézmények és az alamizsnálkodás formájában.

Azonban csakhamar kitűnt, hogy, mikor már sokakban megfogyatkozott a szeretet,⁹ nem lett elég a karitás, hanem szükségessé vált a iustitia is, hogy ne csupán bizonytalan alamizsnát adjunk a szegénynek, hanem állandó törvény útján igényelhető jogot is a megfelelő szociális és gazdasági támogatásra. Minthogy azonban minden törvénynek észszerűnek kell lennie, a szociális és gazdasági igények kielégítését is észszerűen, tehát a lehetőség határain belül kel megszabni. Azért

⁹ Máté, XXIV, 12.

gondosan vigyázni kell arra, hogy mikor az egyik ember jogait elismerjük és biztosítjuk, a másikéit igazságtalansággal ne sértsük; mikor a munkavállaló helyzetét javítjuk, talán ugyanannak kárára, tönkre ne tegyük a munkaadót; mikor a polgárok különböző kategóriái részére a többi polgár súlyosabb megadóztatásával az állampénztárból állandó segílyt biztosítsunk, magának az államnak romlására, tehát a köznek kárára, tönkre ne tegyük az adóalanyokat, a szegények oktan és túlzott felemelésével pedig ki ne irtsuk belőlük a munkára való készséget, a keresztény egyszerűséget és igénytelenséget, És azt se feledjük, hogy a népszaporodás biztosítására nem elég a szociális és gazdasági felemelés, hanem szükséges a legfontosabb a valláserkölcsei tényezőnek, nevezetesen a katolikus polgárok részére a felbonthatatlan szentségi házasságnak, hozzájárulása is!

A katolikus egyház bel- és külföldön egyaránt szüntelen sürgette a szociális és gazdasági kérdéseknek észszerű megoldását. Törekvéseinek sikerét igen sok helyen szociális és gazdasági állami törvény igazolja. Azok a magas színvonalú előadások is, melyek ebben a kiadványban foglaltatnak és amelyek a szociális és gazdasági kérdések különböző vonatkozásaiban a helyes, katolikus megoldást keresik és mutatják, a felebaráti szeretet és iustitia alapján, vagyis maradandó

törvény útján a helyes szociális és gazdasági igazságot kívánják intézményesen szolgálni, úgy, a munkára teremtett emberek¹⁰ közül azoknak, akik tudnak dolgozni és saját munkájukból élnek, munkaalkalmat és megfelelő bért kívánnak biztosítani, azoknak pedig, akiknek munkaalkalom nem biztosítható, vagy akik nem tudnak dolgozni, de rászorulnak, biztosítás, illetve segély útján akarják lehetővé tenni az emberhez méltó egyéni és családi életet.

Azonban az egyház tisztában van vele, hogy a szociális és gazdasági kérdés maradék nélkül törvény útján sem oldható meg, kivált a szegényebb országokban, ahol a nemzeti vagyoni összege olyan kevés, hogy akárhogy is szétosztani, mindenkinek nem jut belőle annyi, amennyi egyéni és családi életének méltó berendezésére elégséges volna. Ha pedig ilyen országokban minden nélkülözőt az állampénztár terhére kívánnak támogatni, akkor az adóterhet azokra is át kell hárítani, akiken segíteni akarnak. Tehát a legtöbb országban, főképpen a most tomboló világháború után a legjobb szociális és gazdasági törvények mellett is maradnak majd szegények, akikről különben Krisztus maga is mondotta, hogy ilyenek mindig lesznek közöttünk,¹¹ hogy bennük isteni Mesterünket ismerjük fel és mikor körülöttünk az

¹⁰ Genéz. II, 15.

¹¹ Máté, XXVI, 11.

irgalmasság testi és lelki cselekedeteit gyakoroljuk magának Krisztusnak szolgáljunk.¹²

De, ha a szegénységet nem tudjuk is megszüntetni, a koldusságot igenis meg lehet és meg is kell szüntetnünk, mert ez a legsúlyosabb s egyben a legveszedelmesebb szociális és gazdasági baja az emberiségnek.¹³ Viszont a gazdagság magában véve nem bűn. Aki visszaél vele, vétkezik, aki jól használja, erényt gyakorol.¹⁴

Mínthogy a családokkal áll, vagy bukik az egyház, az állam és az emberiség: a családvédelem szociális és gazdasági vonalon is minden ember legszentebb kötelessége, amelyet Krisztus egyháza egészen a világ végéig szüntelen sürgetni fog, mert a legfelsőbb parancsra: a felebaráti szeretetre vezethető vissza. Ezért az egyház mindig hirdeti: a gazdag ne higgye, hogy megfélelkezik Istenről; a szegény pedig ne higgye, hogy megfélelkezik róla az Isten.

Esztergom, 1943 március 19.

Serédi Jusztinián,

bíboros hercegprímás, esztergomi érsek,
az Actio Catholica orsz. elnöke.

¹² Máté, XXV, 34—46.

¹³ Péld., XXX, 8, 9.

¹⁴ S. Ambros., lib. VIII. in Lucám.

BEVEZETÉS.

Az Actio Catholica Országos Elnöksége részéről ránk bízott feladat az volt, hogy az 1942/43. évi, a családmentéssel foglalkozó munkaprogramjának keretében vizsgáljuk meg azt, hogy a család jobb anyagi megalapozottsága miképpen biztosítható?

Feladatunk nem az volt, hogy csupán elméleti megállapításokra szorítkozzunk, hanem inkább az, hogy a mai helyzetre vonatkozóan tegyünk megállapításokat és a mai, illetőleg a háborút követő időkből megvalósítandó programot vázoljuk. A kötetben foglalt előadások mindegyikét szakértők bevonásával tartott ankétokon ismertettük, az ott történt hozzászólások figyelembevételével az előadók hozzájárulásával állapítottuk meg a végleges szövegeket.

Az egyes előadók közül Buday Gyula dr. a probléma nemzeti szempontból való fontosságát vázolta.

Kovács Alajos dr. gondolkodásra készítető statisztikai adatokat tár elénk, amelyek különösen igazolják nemcsak a katolikus tábor, de az egész nemzeti társadalom megmozdulásának szükségességét.

A család jobb anyagi megalapozottságáért folyó küzdelem természetjogi alapjaival foglalkozott dr. Tóth József „Az élethez való jog és a család” címén.

A továbbiakban az egyes társadalmi rétegek szempontjából vizsgáltuk még a kérdést.

Kovrig Béla dr. az ipari munkáscsalád,

Czettler Jenő dr. a falusi lakosságnak,

Zibolen Endre dr. pedig a középosztálynak szempontjából vizsgálta a problémát.

Szükségesnek látszott ezenkívül a kérdést a nő szempontjából is vizsgálat tárgyává tenni, amire Imre Ilma dr. vállalkozott.

Külön kellett tárgyalni az egészségügyi kérdéseket, amelyekről szóló összefoglaló képet Bielek Tibor dr. adott.

Meggyőződésünk az, hogy a család jólétéért folyó küzdelemben nemcsak az egyes társadalmi rétegekre vonatkozó intézkedéseket kell felsorolnunk, de arra is kell gondolnunk, vajjon a társadalom mai szervezetlen helyzetében megvalósíthatók-e a reformok az életben?

Sajnos, az elmúlt szabadelvű korszak a társadalmi szervezetet majdnem teljesen szétrombolta, így mindenkinek, aki az álamiszocializmushoz, vagy kommunizmushoz hasonló megoldás helytelenségéről megvan győződve, gondolkodnia kell azon, melyik az a katolikus felfogásnak megfelelő új társadalmi szervezet, amelynek révén a reformok az életben zavartalanul megvalósíthatók.

Páter Varga László vállalkozott arra, hogy munkánkat a megoldásként ajánlott hivatásrendi szervezkedésre vonatkozó értekezései egészíti ki.

Az ankét során felmerült kívánságnak megfelelően az adózási szempontokat is vizsgálat tárgyává tettük, amire vonatkozólag Hoványi. Lajos dr. előadását ismertetjük.

Ugyancsak az ankét során merült fel az a kíván-

ság, hogy a család jólétéért folyó küzdelmet a jogalkotás szempontjából is meg kellene vizsgálni.

Tekintettel arra, hogy ez utóbbi kérdéssel az Actio Catholica Országos Elnöksége már foglalkozott, dr. Szokolay Leót kértük meg arra, ismeresse az Actio Catholica jogi ankétjének ezzel kapcsolatos megállapításait, illetve azokat a javaslatokat, amelyeket az említett ankét óta még nem valósítottak meg.

Tudjuk azt, hogy az a munka, amelyet az ankét eredményeképpen most közreadunk, nem tökéletes. Számolnunk kellett azzal, hogy kevés idő áll rendelkezésünkre, mert úgy éreztük, hogy vezető szempontjainkat gyorsan kell a katolikus közvéleménnyel közölnünk. Ha a munka így nem is tökéletes, mindenesetre alkalmas arra, hogy a főbb szempontokra felhívja a figyelmet.

A mai jelszavakkal teli világban szükséges az, hogy a katolikus társadalom és annak minden szerve tisztán lássa, hogy a mindenki által érzett társadalmi zavarokból kivezető utat katolikus fel fogás szerint hogyan találhatjuk meg. A katolikus társadalomnak különösen kell vigyáznia arra, hogy ne vezettesse félre magát hangzatos jelszavaktól, illetve olyan javaslatoktól, amelyek földi paradicsomot ígérnek, de amelyek gyakorlati megvalósítására azoknak a természettörvénnyel való összeütközése folytán nem kerülhet sor.

A túlzók és fantaszták javaslatainak elvetése azonban nem jelenti azt, hogy reformokra ne volna szükség., A reformoknak azonban azok között a korlátok között kell mozogniuk, amelyeket a természettörvény előír. Csak e korlátok

figyelembevételével mellett gondolhatunk arra, hogy elgondolásainkat az életben valóban át tudjuk ültetni. Csak így lesz lehetséges az, hogy reformtörekvéseinkkel a tömegekben csalódást ne váltunk ki.

Az ebben a kötetben levő előadások ilyen szempontból készültek.

Örömmel állapítjuk meg, hogy az előadásokat összeállító, illetve elfogadó ankét során az ott lévő szakértők részéről teljes összhang volt tapasztalható, örömmel állapítottuk meg, hogy ezekben a nehéz kérdésekben a katolikus közvélemény szinte egyhangúlag foglalt állást és hogy a tudomány képviselői, valamint a gyakorlati szakemberek között is teljes egyetértés uralkodik.

Ennek a füzetnek az a célja, hogy az abban foglaltak figyelembevételével az összes katolikus szervezetek az 1943. év folyamán előadásorozatokat, ankéteket, propagandaösszejöveteleket tarthassanak. Ne felejtjük el azt, hogy a társadalmi helyzet megjavulása nemcsak az állami szervek munkájától függ: a társadalomnak is dolgoznia kell. A mai nehéz időkben különösen fontos az, hogy a belső rend és a nyugalom megóvása érdekében az egységes katolikus közvéleményt a széles rétegekben is megteremtsük. Ezen a téren tehát igen nagy felelősség nyugszik a katolikus szervezeteken — beleértve a katolikus egyházközségeket is.

Kérjük mindazokat, akik ezt az anyagot a gyakorlati életben előadások, ankétek során felhasználják, ne térjenek el a jelen könyvben foglalt szempontoktól s ha valamilyen tekintetben kétség merülne fel, annak a nyilvánosság előtt való

tárgyalását megelőzően kérjék ki az Actio Catholica központjának véleményét, vagy magyarázatát.

A jelen kötetben lévő előadásokat összeállító katolikus vezetőegyházak e munkájukkal nagy szolgálatot tettek ügyünknek, amiért ezen a helyen is az Actio Catholica Országos Szociális és Karitatív szakosztálya nevében köszönetünket fejezzük ki nekik. Munkájuk és fáradozásuk megérdemli azt, hogy annak eredményét a katolikus szervezetek megfelelően felhasználják.

Őszinte köszönetet mondok e helyen dr. Glaczt Ottmár úrnak is, aki olyan szíves volt a családvédelemmel kapcsolatos törvényeknek és rendeleteknek jegyzékét az anketén elhangzott kívánságnak megfelelően összeállítani és rendelkezésünkre bocsátani.

Azzal a kívánsággal bocsátom útnak ezt a kötetet, hogy munkánk ne legyen hiábavaló, hogy e kötet közreadásával könnyítsünk a katolikus szervezetek munkáján és kezdeményezésünkkel mennél több lelkes munkatársat szerezünk ügyünknek.

Budapest, 1942 december hó.

Dr. Wünscher Frigyes.

Családmentés — Nemzetmentés.

Buday Gyula dr. bevezető előadása.

Egy nép jött messze keletről. Ázsiának ősi embererdejéből. Helyet és szerepet kért magának itt Európa szívében. Hazát teremtett az istenkéz alkotta földön. Részesévé lett a kereszténységnek, bajnokává, védőjévé a keresztény civilizációnak. A költő szava szerint:

„Félkarjával ölelte Keletet, félkarjával Nyugatot, félkarjával kardot fogott, félkarjával ekét, félkarjára mese-madarak szálltak Keletről, félkarjával könyvekkel etette éhes agyvelejét...”

Hadakozott törökkel, tatárral, mindenféle nációval s minden ellenséggel szemben vitézül megállta a sarat. Vájjon meg tud-e birkózni önmagával, ha egyszer ráeszmél arra, hogy önmagának ellensége?

Ez a gondolat villan át agyamon, amikor a statisztikus adatait olvasom arról a megdöbbenően szomorú tényről, amely szerint Magyarországon az élveszületések száma 20%-re zuhant alá.

Ezelőtt ötven évvel az élveszületések száma még 45.6%o volt, tehát 1000 lakosra 45.6 élve-

születés esett s így fajunk Európának egyik leg-szaporább fajtája volt.

Jogosan tehetjük fel a kérdést, hogy népünk, amely ma is olyan vitézül harcol a keleti harc-tereken — mondhatjuk ismét a keresztény Európa és civilizáció védelmében ontva vérét — más oldalon elvesztette-e a nemzeti élni-akarás vitalitását, nem óhajtja-e fájának természetes meg-újhdását, botor öngyilkos gyanánt önmagát ítéli-e halálra, s ássa meg korai sírját, hogy bele-roskadjon.

De a rémületnek végső segélykiáltásával kell feltennünk ezt a kérdést, ha látjuk a bennünket környező szomszéd népeknek eleven szaporodó készségét, amely a mi évi 7%-os szaporodásunkkal szemben a románoknál 12%-ét, a volt Jugoszlávia területén pedig 14%-et, tehát a mi szaporodásunknak mintegy kétszeresét mutatja. (1934. évi adatok.)

Siralmas és vigasztalan jövő áll előttünk, a mi elöregedő nemzetünket egy évszázad múlva a tények logikájával és a szaporaságukban rejlő nagyobb nehézkedésükkel agyonnyomják és elnyelik környező szomszédaink, s beteljesedik rajtunk Mussolini mondása: „Idővel a terméketlen nemzetek az aggastyánok nyomorúságos csoportjává válnak s ellenállás nélkül fognak meghajolni a fiatal népek akarata előtt.”

Sorsdöntő órákat élünk! Fel kell nyitnunk magyar testvéreink szemét. Meg kell kongatnunk a vészharangot. Félre a születéskorlátozások bűnös és aljas szokásával, az egyke és egyse nemzetpusztító divatjával és ehelyett *válják divattá* a magyar jövőnek, a nemzeti kincsnek, a gyermek-

nek szeretete, dicsőséggé és követendő példává a nagy Család, mint a magyar jövő záloga.

Azonban úgy az államnak, mint a társadalomnak is meg kell tennie a magáét. Rendszeres családvédelemnek kell féltékenyen őrködnie a családi fészkek fölött, amelyekben megszületik, melyekből kinő és szárnyra kel a jövőnek új nemzedéke. Minden magyarnak, különösen annak, akinek társadalmi helyzete súlyt adott, s akinek kezeiben hivatásánál vagy hivatalánál fogva hatalmi eszközök vannak, tudatában kell lennie annak, hogy a családvédelem nemzetvédelem, a családmentés nemzetmentés.

A családvédelem körüli állami és társadalmi feladatok pontos teljesítése azonban csak ott segíthet, ahol a születéskorlátozásnak, vagy a családok széttörlésének anyagi és szociális okai vannak. Az állami és társadalmi gondoskodás a kellő anyagi eszközök előteremtésével ezekben az esetekben igen sok jót tehet és minél teljesebb, minél nagyobb mértékben meg is kell azt tennie. De mégoly bőséges anyagi eszközök birtokában is tehetetlen akkor, ha a születéskorlátozásnak lelki, erkölcsi okai vannak.

Amikor lehetnek falvak, ahol a kötelességét teljesítő egynél több gyermekes anyát megve-tik, gúnyolják, megszegényítik, erkölcstelennek tartják, a gazdag szülők a szülői házból kitelepítik, a falu népe a templomból kitiltja, ilyen eltévelyedésekkel szemben semmiféle szociális gondoskodás sem segíthet. Pedig hány falu van ilyen, pedig hány esetben lehet megállapítani, hogy a kimaradt gyermekáldásnak nem az anyagi eszközök hiánya, nem a szociális helyzet

mostohasága az oka, hanem annak gyökere mélyebbre: a fertőzött emberi lélekbe nyúlik bele.

Itt már a szigorú törvények sem segítenek, hanem csak a vallásos nevelés, amely egyedül képes átalakítani s jobb belátásra vinni egyént és társadalmat.

Azonkívül minden egyes magyar ember tudatába bele kell égetni azt, hogy a családalapítás, a minél nagyobb és szaporább család felnevelése nem egyéni tetszés alá tartozó életnyilvánílás, amelyet bárki önkényűleg szabályozhat, aszerint, amint kényelme és egyéni önzése azt magával hozza, hanem a haza iránt tartozó kötelesség s ha áldozattal jár is, ezt az áldozatot a magyar jövő érdekében a haza oltárán mindenkinek meg kell hoznia.

Minden magyar szülő tudatába be kell égetni azt, hogy a születéskorlátozás nemzeti öngyilkosság, a haza elleni bűn, amelynek büntevői ők magúit, s amely legszörnyűbb bűn egy a *hazaárulással*.

A magyar állam a közelmúltban óriási lépésekkel haladt előre az egészségvédelem s különösen a gyermekhalandóság csökkentése terén. Vállvetve egy vonalban küzd az állammal a társadalom is. A Fehérkereszt, az iskolai egészség gondozás, a menhelyek, a Stefánia Szövetség, a Zöldkereszt, az Országos Nép- és Családvédelmi Alap, mindmegannyi céltudatos védekezés a már létező emberanyag élete ellen áskálódó veszélyekkel szemben, de lehetnek mégoly kiváló célkitűzések, mégoly mintaszerű berendezkedések és intézmények, ha hovatovább nem lesz élet,

nem lesz emberanyag, amelynek egészségét megvéhdhessük.

Az élet, a minél erőteljesebben duzzadó élet az, amelyet szeretnünk s amelyet kívánnunk keli. Ez az élet minden, mindent ad és mindenre képes.

Ez az élet állít csatasorba katonát, ha kell, ez az élet ösztönöz munkáskezeket, fűt agyakat a gazdasági és kulturális előrehaladás nagy versenyében is.

Márványba kellene vésní a fasiszta nagytanácsnak a néphez intézett ünnepélyes figyelmeztetését, amely szerint: „a népszaporodás ügye a problémák problémájának tekintendő, mert az élet fennmaradásának kérdése, élet nélkül nincs ifjúság, nincs katonai hatalom, nincs gazdasági terjeszkedés, nincs biztos jövője a hazának sem!”

Az ifjú és nagy szaporaságú népek képesek nemcsak katonai eredmények felmutatására, hanem azok viszik el a pálmát a gazdasági és a kulturális mérkőzések mezején is. Az előregedő népek eredményei csak látszateredmények, ha bensejükbe tekintünk, követik a halálra ítélt fajnak általános fizikai és szellemi dekadenciáját.

Nemcsak a modern közgazdaságtan tanítja, hogy az emberi munka, a sok munkáskéz a termelés legfontosabb tényezője. Maga a józan ész is arra tanít, hogy a termelés tényezői: *a föld, a tőke és a munka* között a legelőkelőbb szerep a munkának kell, hogy jusson.

Hiába vannak dús termékeny földek, gazdag természeti kincsek, ha nincs elegendő munkáskéz, amely azokat megművelje, felkutassa, kiaknázza, az emberi fogyasztás és a kultúra szolgálatába állítsa.

Az egyénnek, a társadalomnak és az államnak tisztában kell lennie a maga feladatával. A *családalapítás és a családvédelem egymáshoz kapcsolódó egyéni, társadalmi és állami kötelesség*. Úgy az egyén, mint az összesség tartsa állandóan szeme előtt azt a nagy igazságot, hogy a születés-csökkenés, a nemzeti erőforrások elapadása a nemzeti termelés katasztrófáját vonja maga után.

A családvédelem munkájában az Egyháznak is megvannak a maga szent és nemes feladatai. S az Egyház mindenkor át is érezte ezeknek a feladatoknak súlyát és fontosságát. Az 1934. évi jubiláris katolikus nagygyűlést már teljes egészében a családnak, a család megmentésének szentelte. Családmentés — nemzetmentés volt az 1942. évi nagygyűlés tanácskozásainak vezérlő gondolata is.

S a családvédelemnek, ennek az égető problémának a felszínen tartása ma sem lehet jobb kezekben, mint az Egyház kezében.

Az Egyház kezében, amely két évezred óta örökös Krisztus tanításának tisztasága fölött és féltékeny gonddal védelmezi a házasság méltóságát, amelyet az istenember szentségi rangra emelt. Az Egyház, amidőn azt tanítja, hogy a házasság szentség, amely férfit és nőt egy egész életre felbonthatatlanul egybeköt, amikor az Egyház így a férfinak és a nőnek egymáshoz való viszonyát valósággal megszenteli, tulajdonképpen az *első és a legnagyobb családvédő* egyszersmind.

Az Egyház által tanított szentségi jelleg s a házasság felbonthatatlansága adja meg legjobban a családi élet bensőségét. S ez a bensőség jelenti és biztosítja nemcsak a kvantitatív szaporodást,

hanem egy nemzet színvonalának qualitativ emelkedését is.

Mindig igaz marad, amit Prohászka mond, hogy „a családi kör a legnagyobb iskola, a legjobbat és legéletrevalóbbat az élet útján szülőinktől kapjuk, s ami jót tőlük nem kaptunk, azt csak búval-bajjal, sok keserű tapasztalattal szerezzük meg, az élet ökle legfeljebb belénk verhet valamit, amit az édesanya simogató kezéből nem vettünk...

Amidőn tehát az Egyház a házasság felbonthatatlanságát hirdeti és védelmezi, egyszersmind őrt áll a családi tűzhely, a családi fészek fölött, amely fészek *Concha* szerint „megtöbbszörözi tagjainak egyéniségét, anélkül, hogy eredetiségük és önállóságuk kárát vallaná!”

Talán nem kell különösen hangsúlyozni a családi nevelésnek, annak a sokat — sokszor talán nem is egészen helyes értelemben idézett — gute Kinderstubenak egész életre elhatározó benyomásait és hatásait. Mindnyájan érezzük ezt s mindnyájan hálával gondolunk arra a felbecsülhetetlen testi, szellemi és különösen erkölcsi útravalóra, amellyel bennünket az édes családi fészek elbocsátott.

Ha azonban a család intézményének, a családi körnek egy nemzet életében való fontosságát és a nemzeti életre való kihatásait akarjuk kellőképpen szemléltetni, akkor lehetetlen rá nem mutatni a fiatalkorúak egyik bírāja által magánszorgalomból összegyűjtött adatokból kivilágító arra a tényre, hogy az elébe került fiatalkorúak csak 20%-ban származtak törvényes házasságban együttélő házasfelektől, tehát fennálló házasságból, 20%-ban pedig törvénytelen ágyból, a további

60% pedig elvált házaspárok gyermeke volt. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a felbontott házasságoknak mintegy 70%-a meddő, akkor éles világításban tárul fel előttünk az a szoros kapcsolat, amelyben a jó házasság és egy nemzet erkölcsi színvonala egymással állanak és egész döbbenetes valóságukban mutatkoznak a kárhozatos következmények, amelyeket a vallási alapokról le tért könnyelműen kötött, szétzüllő házasságok az egész nemzeti életre gyakorolnak.

Az Egyház elsősorban szilárd erkölcsi alapokat rak le akkor, amikor a házasság szentségi méltóságát és annak felbonthatatlanságát tanítja és védelmezi.

Az Egyház elsősorban erkölcsi alapokat rak le, amidőn a 10 parancsolat közül ötlet megint csak a családot oltalmazza.

Az Egyház elsősorban erkölcsi alapokat rak le akkor, amidőn a házastársak kötelességeit egymás és gyermekeik irányában körülírja, azok megtartását lelkiismereti kérdéssé teszi, s amidőn a szüneteltetéstől való tartózkodást halálos bűn terhével tiltja.

Az Egyház elsősorban erkölcsi téren mozog akkor, amidőn a különböző encyklikákban: *Rerum novarum*, *Quadragesimo anno*, *Casti connubii* stb. a házasság intézményével foglalkozik, társadalmi feladatokra és kötelességekre figyelmeztet s ezzel lényegében a családvédelem ügyét is munkálja.

, De amidőn ezeken a szilárd erkölcsi alapokon felépíti ezt a hatalmas szellemi épületet, összehalmozza annak hatalmas boltíveit, amelyek fenségesen tartják az ember és az emberi társadalom

harmonikus lelki egyensúlyát, akkor munkája földi célokat is szolgál egyszersmind.

Mint már említettük, a családvédelem kölcsönös egymásrahatásban áll a közgazdasági étellel, s a gazdasági előrehaladással is.

Az erkölcsi célokkal felépített, nagy szellemi épület tehát a maga statikai szilárdságát nemcsak lelkiekben érezteti, hanem jótékony hatásai áttérjednek az anyagi világnak intézményeire, a közgazdaságra, s az anyagi kultúrára is.

Az Egyháznak eleitől fogva vallott és két évezred változásai között soha meg nem másított tanítása így nyer újabb értelmet és jelentőséget az emberi nemnek legmodernebb gazdasági és társadalmi sorskérdéseiben.

Ezeknek a sorskérdéseknek helyes megoldása csak a régi változatlan alapokon képzelhető, s ezért helyes, ha az Egyház mint Krisztus örök tanításainak letéteményese ezekkel a sorskérdésekkel foglalkozik, azok megvitatását előmozdítja, s az általa bevezetett tanácskozások eredményeinek valósággá válása érdekében az illetékes hivatalos tényezők és társadalmi erők elindítására minden lehetőt elkövet.

Az Actio Catholica a maga minden emberi és keresztény kérdést átfogó és átölelő erejével ankét keretében foglalkozott a családvédelemnek és a család anyagi jólétének ma mindennél időszerűbb kérdéseivel. Az ankét keretében előadásokat tartó kiválóságaink a kérdést minden vonatkozásában a maguk nagy tudásának eszközeivel olyképen világították meg, hogy előadásaik nemcsak magas szellemi élvezetet nyújtottak, hanem hivatva vannak széles körben indítékul szolgálni

az e téren kívánatos elhatározásoknak és akcióknak. S ezek az akciók ma, amidőn a lét és nem lét, az élet vagy halál kérdése előtt állunk, nem késhetnek soká. Egy általános egyéni és társadalmi egész a lélekig ható újjászületésnek kell elkövetkeznie palotában és kunyhóban egyaránt, mert meg kell szívlelnünk Kormányzó Urunk szavait: „Aki elbukik a küzdelemben, az hős, de aki önmaga ítéli pusztulásra saját fajtáját, s engedi át másnak ősei örökét, az sem szájalomra, sem megbecsülésre nem tarthat számot!” (Harkány, 1935. augusztus 29.)

A katolikus házasságok termékenysége.

Kovács Alajos dr. előadása.

Az emberiség továbbélésének és számbeli fejlődésének alapsejtje a házasság, illetőleg a család. A házasságból származó gyermekek viszik tovább az emberiséget, a nemzetet és a különböző vallásközösségeket is. A házasságnak legfőbb célja gyermekek világra hozatala, felnevelése, hogy a továbbfejlődés biztosítható legyen. Ahol a továbbfejlődésnek ez az alapsejtje, a család, bármi okból beteg, mert nem teljesíti azt az alapvető kötelességét, hogy a továbbfejlődést szolgálja, ott már nagy bajok vannak, mert veszedelembbe kerül nemcsak a szaporodás, hanem egyenesen a nemzetnek, vagy vallásközösségnek a léte is.

A katolikus egyház fokozott mértékben ismerte fel a családnak a jelentőségét és Krisztus azért is emelte a házasság intézményét szentségi magaslatra mert, benne látta a megújulásnak sőt a fejlődésnek és szaporodásnak a biztosítását. Azokban a családokban, amelyekben az igazi vallásosság megvan, fel is ismerik az isteni rendelésnek a szerepét és mint a magyar ember mondja: „Isten áldásának” tekintik a gyermeket és nem félnek a gyermekek nevelésével járó sok fáradtságtól és költségtől, örömeiket találják abban, hogy minél több gyermek zsongja körül a házat, akik kis korukban sok-sok vidámságot és busz-

keséget jelentenek a szülőknek, felnőtt korukban pedig lelki nyugalmat és alkonyuló életüknek sokszor biztosítékát is. Van valami abban, hogy a katolikus házasságok tényleg termékenyebbek a protestáns házasságoknál. Természetesen, mint minden szabály alól, itt is vannak kivételek, de a statisztika is bizonyítja, hogy nemcsak nálunk Magyarországon, hanem sok helyen külföldön is, ott, ahol a katolikus nép vallásossága még fennáll, a katolikusok házasságainak termékenysége jóval nagyobb, mint a protestánsoké. Ez a helyzet pl. kimutathatólag Németországban és Hollandiában is. Franciaország mindenestre az ellenkező példa, de tudjuk viszont azt is, hogy Franciaország katolikus népének a többsége úgyszólván csak névleg katolikus, itt a racionalizmus, sőt a hitetlenség még a nagy francia forradalom hatására rendkívül el van terjedve. Meg is látszik ez a népesség szaporodási viszonyaiban; Franciaország” éppen ennek folytán már évtizedek óta, mondhatni, több mint egy évszázad óta, valóságos kiáltó példája az istehnélküli házasság csődjének és az ezzel járó elnéptelenedésnek.

Magyarországon sem lehet közömbös az, hogy a katolikus házasság hogy tölti be hivatását a nemzet szaporításában; hiszen a katolikusok az ország népességének kétharmadát teszik. Ha tehát a katolikusok szaporodása megtorpan vagy éppen fogyásba mégy át, azt a protestánsok bármilyen nagyarányú szaporodása sem tudja pótolni vagy kiegyenlítem és így a magyar nemzet számbeli súlya is csökken. Eddig a katolikus magyarság még mindig felette áll a protestánsok fejlődési tempójának, feltűnő jelek vannak azonban

arra vonatkozólag, hogy a katolikusoknak ez az előnye a protestánsok felett fokozatosan visszafejlődik, sőt a katolikusok szaporodása maga is nagy mértékben kisebbedik. A kilátások tehát mindig rosszabbak és rosszabbak lesznek a nemzet jövő fejlődésének szempontjából. Ezekre a szomorú jelenségekre kívánunk rámutatni a statisztikának meg nem cáfolható számaival s felhívni azokat, akiket illet, hogy igyekezzenek a közeledő vészt feltartóztatni és amennyire emberi erőtlől lehetséges, a házasságot igazi hivatásának, rendeltetésének visszaadni.

Hogy a katolikusok szerepét a nemzet fejlődésében tisztábban láthassuk, első sorban egy pillantást kell vetnünk a nemzet egészének szaporodási viszonyaira is. A természetes szaporodás tudvalevőleg a születések és halálozások különbözetéből áll elő. Normális szaporodásnak azt szoktuk tekinteni, ha a szaporodási arányszám ezer lélekre évenként 10 körül van, vagy tízévenként kb. 10%-ot tesz. Első tekintetre ez a szaporodási arány alacsonynak látszik, de évtizedek és nemzedékek folyamán a népesség tekintélyes arányú megnövekedésére vezet. Tízévenként 10%-os népnövekedés mellett ugyanis a népesség már 72 év alatt megkétszereződik, tehát pl. 10 millióból 72 év múlva már 20 millió, 144 év múlva 40 millió és 216 év múlva már 80 millió lesz és így tovább. Ha a fejlődésnek ez a menete szakadatlanul ilyen arányban tartott volna a honfoglalás óta, a magyarság ma már előzőnlötte volna a Kárpátok medencéjét. Ha csak 100 ezer honfoglaló magyart tételezünk fel, ez a szám egyenlő következetes fejlődés mellett több mint

másfélmilliárd emberre szaporodott volna meg. A természet és a történelem mindenestre gondoskodott arról, hogy ez a nagy szaporodás ne következék be; nálunk magyaroknál, sajnos, sokkal nagyobb mértékben gondoskodott, mint más nemzeteknél, amelyek a középkorban még a magyarsággal egyenlő számúak voltak, ma pedig sokszorosán, tízszeresen is nagyobb számmal találhatók a földkerekségen, mint a magyarok. Anynyi azonban tény, hogy az utolsó 100—150 év alatt, amióta a népszámokról biztosabb adataink vannak, a magyarság fejlődése nem maradt el más népek szaporodása mögött és viszont az is megállapítható, hogy a fehér fajnak szaporodási viszonyai nagyban-egészben e körül a már említett évenkénti 1%-os arány körül mozogtak. Ez a fejlődés azonban a fehérfajú országok legnagyobb részében csak az első világháborúig tartott, azóta úgyszólván mindenütt s így nálunk is a szaporodási arálynak jelentékeny összezsugorodása következett be, mégpedig főképpen a születések megcsappanása folytán. A régi Nagy-Magyarországon még közvetlenül a világháború előtt is ezer lakosra számítva 34 volt a születési arány, kb. ugyanennyi volt a trianoni területen is. A háború utáni első évötödben ez az arányszám 29.4-re csökkent, a következő évötödben, 1926 és 1930 között 26.0-re, 1931—35. években az átlag már csak 22.0 volt és 1939-ben ugyanezen a területen csupán 19.6. Minthogy pedig a halálozási arálynak csökkenése a születések apadásával nem tudott lépést tartani, a természetes szaporodás, amely a világháború előtt ezer lélekre 11—12 volt évenként, 1938-ig fokozatosan lecsökkent

57-re. Az anyaországhoz visszatért területek számbavételével 1940-ben és 1941-ben némileg növekedett a szaporodási arány (1941-ben a Délvidék nélkül 6.4), de természetesen messze áll az első világháború előtti aránytól. Kevés vigasztalás, hogy a nyugateurópai államokban ez a szaporodásbeli csökkenés sok helyen, mint Svédországban, Belgiumban, Angliában, Svájcban stb. még nagyobb mértékben következett be, ellenben a közvetlen szomszédos országokban, így Romániában és a volt Jugoszláviában a szaporodás még sokkal magasabban áll, mint nálunk.

Szaporodás még mindenesetre mutatkozik hazánkban és a legtöbb nyugateurópai országban is, (csak Franciaország kivétel), de a veszedelem abban van, hogy most már legtöbb helyen nemcsak a születési arány, hanem maga a születéseknek abszolút száma is csökken, ami már magában hordja a jövő visszafejlődés csiráját. Bizonyos idő múlva ugyanis felnőtt korba mindig kisebb és kisebb számú ember kerül be, a fogyásnak tehát matematikai bizonyossággal be kell következnie.

Sajnos, a születéseknek ez a fogyása a katolikusoknál épúgy bekövetkezett, mint a vallásfelekezetenél. A trianoni területen 1921-ben még 255.453 gyermek született élve. Ebből római katolikus volt 169.670, görög katolikus pedig 7821 1938-ban, tehát 17 év múlva ugyanezen a területen már csak 182.206. volt az élveszületések száma, amiből a római katolikusokra 121.387, a görög¹ „katolikusokra pedig 6389 születés esik. Az összes születések „száma 28.7%-kal csökkent a római katolikusok születési száma pedig 28.5%-kal, alig van tehát különbség; csak a görög kato-

ükus születések fogyása kisebb mérvű, csupán 18.3%. Az is késégtelen, hogy a római katolikusok születési száma 1938-ig nagyobb mértékben csökkent, mint a reformátusoké. Az újabb évek adatait nem lehet összehasonlítani a régebbiekkel, mert a számok most már az örvendetes országgyarapodás után más területre vonatkoznak, nem valószínű azonban, hogy az arányok lényegesen változtak volna.

A születéseknek a lélekszámhoz való viszonyítása csak egészen nyersen adja meg a születési arányt országonként, vagy vallásfelekezetenként stb., mert nem számol a népességnek kor szerinti megoszlásával, ami elég különböző lehet az egyes országokban vagy vallásfelekezetenként. Finomabban mutatja a születési arány különbözőségét, ha a születéseket a szülőképes korú nők számához viszonyítjuk, vagy pedig — minthogy a születések 90%-ánál nagyobb része házasságokból származik, a törvényes élveszülöttek számát viszonyítjuk szülőképes korú férjes nők számához. Ezen az úton is hasonló eredményekhez jutunk, mint az előbbi nyers arányszámításnál, a különbség csak az, hogy ezek a viszonyítások még nagyobbnak mutatják a születések számának csökkenését, mert a szülőképes korú nők száma még nagyobb mértékben növekedett, mint az összes népesség; hasonló szaporodási akarat mellett tehát a születések számának még növekedni és nem csökkenni kellett volna. Mind a két számítási mód, amelyet eddig említettem, csak az évenkénti születési valószínűséget mutatja, nem pedig azt, hogy egy-egy házasságból átlagosan hány gyermek születik, és ez az arányszám az idők fo-

lyamán hogyan változik. Erre, vagyis a házassági termékenységnek megállapítására ismét két szokásos mód kínálkozik, az egyik a népszámlálás alkalmával kérdezi a férjes nőktől a született és életben lévő gyermekek számát, a másik módszer pedig a férjes nők elhalálózása alkalmával teszi fel ugyanezt a kérdést. Mindenesetre az utóbbi módszer a tökéletesebb, mert ennél már befejezett házasságokról van szó, míg a másik a fennálló és esetleg még később gyermeket produkáló házasságokról is begyűjti az adatokat, tehát a be nem fejezett házasságokról is, ami az átlagos számot meghamisítja. Ezt a hátrányt azonban ellensúlyozni lehet azzal, ha az adatokat a házasságok tartama és a férjes nők kora szerint csoportosítjuk. Az elhalálózás alkalmával történő adatgyűjtésnek mégis hátránya az említett előnye mellett, hogy évenként a házasságok csak egy kis részéről kapjuk meg az adatokat; évek hosszú során át történő megfigyelésnél azonban ez a hátrány kiküszöbölődik.

Magyarországon a statisztika a házassági termékenységet mindkét módszer szerint számba veszi. Ennek a két adatgyűjtésnek az eredményeit óhajtjuk ismertetni országosan és különösen a katolikusokra vonatkozólag. Az 1920. évi népszámlálás szerint az akkor élő férjes nők házasságából — száz házasságot számítva, hogy tört számokkal ne kelljen operálni — átlagosan 362 gyermek született. Ez az arányszám a következő népszámlálásnál 327-re szállt le, tehát 10 év alatt kb. 10%-kal. Kétségtelen, hogy a római katolikusok, még inkább a görög szertartású katolikusok arányszáma ezt az országos átlagot meghaladja. Az

előbbi 1930-ban ugyanis 336, az utóbbi pedig 398 volt, ugyanakkor a reformátusoké 320-at, az evangélikusoké pedig 315-öt tett. Ugyanezek az arányszámok 10 év előtt még így alakultak: római katolikus 372, görög katolikus 410, református 346, evangélikus 354. E szerint a tíz évi csökkenés a római katolikusoknál 36, a görög katolikusoknál 12, reformátusoknál 26, evangélikusoknál 29 egységet tett. Legnagyobb mérvű csökkenés az evangélikusoknál és a római katolikusoknál volt, míg a reformátusok s különösen a görögkatolikusok arányszáma kevésbé ment lejjebb. *A római katolikusok és a reformátusok arányszáma között 1920-ban még 26 egység volt a különbség a római katolikusok javára, 1930-ban már csak 16.* Kétségtelen tehát, hogy a római katolikusok előnye a reformátusok fölött a születések tekintetében fokozatosan gyengül. El lehetünk készülve arra, hogy ha az 1941. évi népszámlálás adatai feldolgozottnak, az adatok a katolikusok előnyének újabb összezsugorodását fogják mutatni. Ennek a folyamatnak az okát teljes határozottsággal nem lehet megállapítani. Része lehet ebben a katolikusság területi elhelyezkedésének is, mert a lakosság legnagyobb részét tevő római katolikusok főképp az ország nyugati részein helyezkednek el és itt jobban ki vannak téve annak az áramlatnak, amely nyugat felől halad tovább kelet felé. Másrészt a római katolikusok városbatódulása a legnagyobb mértékű, már pedig a házasságok terméketlensége, illetőleg kevés gyermekűsége a városokban terjed leginkább. Elég legyen felhozni azt az adatot, hogy *1920 és 1930 között a városokban már csak 3.8% volt a*

természetes szaporodás aránya, ellenben a ialva-kon még mindig 12.6%. Minél nagyobb része kerül tehát a katolikus népességnek a városokba, annál nagyobb része, veszi el szaporodó képességét. Különösen a főváros az, amely ezt a gyermekpusztító metelyt terjeszti. De ez is csak a legutolsó két évtized bűne. Budapesten 1900 és 1910 között jóval kisebb lakosság mellett még 65.678 volt a születési többlet, vagyis 9.0%, 1920 és 1930 között pedig, tehát ugyancsak 10 év alatt, már csak 531-gyel növekedett természetes úton Budapest lakossága. Ha nem lett volna közel 76 ezer főnyi bevándorlás, a főváros lakossága ma már teljesen megállapodott volna. A főváros külvárosainak tekinthető városokban és községekben, amelyeknek lélekszáma még erősebben növekszik bevándorlás útján, hasonló a helyzet.

A születések számának korlátozása tehát első sorban a városok bűne, ami abból is látszik, hogy a városias foglalkozásokban csökkent leginkább a házasságok átlagos születési száma is. A városias foglalkozásokban eredetileg is jóval kisebb volt a házasságok termékenységi száma; 1920-ban pl. az iparforgalmi népességben, amelyhez a bányászat, ipar, kereskedelem és hitel, végül a közlekedés tartozik, 1920-ban 100 férjes nőre 305 született gyermek esett, ez a szám 10 év alatt 265-re csökkent le, vagyis 40 egységgel. Ugyan-ebben a két évben az őstermelés arányszáma volt 406, ill. 378, itt tehát a csökkenés a nagyobb szám mellett is csak 28. Az őstermelő népesség e szerint nemcsak mind a két évben jóval nagyobb számot mutat az országos átlagnál és természetesen az iparforgalmi népesség arányszámánál is,

de sokkal kisebb mértékben esik áldozatul ennek a kárhuzatos irányzatnak. Nem szabad elhallgatnunk, hogy maga az értelmiség is nagy mértékben hozzájárul ehhez a szomorú eredményhez. Az ú. n. közszolgálat és szabad foglalkozások csoportjában 100 férjes nőre már 1920-ban is csak 256 született gyermek esett, 1930-ban pedig már csak 225. Ezek az adatok 1930-ig mutatják a születési arányszámnak a csökkenését a főbb foglalkozási csoportok szerint; újabb adatokat csak az 1941-es népszámlálás most folyó feldolgozása után fogunk kapni, de más adatok is mutatják, hogy a városi foglalkozásokban azóta is erősebb mértékben csökkent a házasságok termékenysége. Szél Tivadar adatai szerint¹ az ezer lélekre eső élveszületések száma volt az 1930/31. évek átlagában az őstermelésben 28.2 az ipar-forgalomnál 26.6 és az értelmiségnél 15.7. Ugyanezek az arányok négy év múlva már következőkép alakultak: 25.2, 19.4 és 12.7; az esés eszerint az ipar-forgalomban a legrohamosabb.

Visszatérve a népszámlálásnál szerzett adatokra, mindenesetre ezek is mutatják, hogy a latin és különösen a görög szertartású katolikusok házasságai kétségtelenül termékenyebbek az országos átlagnál. Míg az országos gyermekszületési átlag 100 házasságra, mint láttuk, 327, ez a szám a latin szert, katolikusoknál 336-ra, a görög szert, katolikusoknál 398-ra megy fel. A foglalkozásnak azonban a katolikus népességben sokkal nagyobb szerepe van a házassági termékenység

¹ Az iparosodás hatása a népesedésre és a népmozgalmra. Magyar Statisztikai Szemle 1937. 531. lap.

arányszámának módosításában, mint a hitfelekezeteknél. Már a nagy társadalmi osztályok szerint való felosztás is mutatja ezt a különbséget. Az önálló csoportjában, ahová főképp a birtokosok, önálló iparosok és kereskedők, az értelmiségből pedig a szabad foglalkozásúak tartoznak, a termékenységi arányszám országosan 349. A latin szert, katolikusok körében az önálló csoportjában ugyanez az arányszám 365, tehát 17 egységgel magasabb. Ellenben a segédszemélyzet körében, ahová a statisztika a gazdasági cselédeket és munkásokat, az iparossegédeket, gyári munkásokat, napszámosokat stb. sorolja, az országos arányt, amely 326, a latin szert, katolikusok már alig haladják meg (327), ami azt mutatja, hogy *az elproletárosodás a katolikus népesség házassági termékenységét gyorsabban rontja meg, mint a más vallásúakét.* Még jellemzőbb, hogy az értelmiségi osztályt képviselő tisztviselők körében a latin szert, katolikusok házassági termékenységének arányszáma nemcsak az országos átlagnál (176) kisebb (174), hanem még a reformátusokénál is (181). Szomorú jellemzést ad ez a szám az értelmiségi osztályba kerülő katolikusokról; kiderül, hogy a latin szert, katolikusságnak eredetileg magával hozott nagyobb termékenysége az értelmiségi osztályban a legnagyobb mértékben csap át a terméketlenségbe. Ha tehát a vallásosságnak szerepet adunk a házassági termékenység megmagyarázásánál, kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a katolikus értelmiség vallásos élete, erkölcsi felfogása ebben a tekintetben gyengébbnek mutatkozik a protestánsokénál. Igaz, hogy az evangélikus értelmiség arányszáma valamivel ki-

sebb, mint a római katolikusoké (171), de viszont itt nem mutatkozik olyan nagy különbség a falusi és városi jellegű foglalkozások házassági termékenysége között. Némileg vigasztaló, hogy a görög katolikusok mind a három társadalmi csoportban első helyen állanak, az ő arányszámikon is meglátszik azonban a városiasodás termékenység-csökkentő hatása.

A házassági termékenységnek a főbb foglalkozási csoportok szerint való vizsgálata a katolikusok szempontjából a következő érdekes eredményekre vezet: Amint már többször említettük, a 327-es országos aránnyal szemben a latin szert, katolikusok házassági termékenységének jelző száma 336. A latin szertartású katolikusok ezt az előnyt nem minden foglalkozási csoportban érik el. Két olyan foglalkozási csoport van, amelyben a latin szertartású katolikusok termékenységi arányszáma az országos átlag alatt marad. Az egyik a kereskedelem és hitel, ahol az országos arányszámmal, 233-mal szemben a latin szert, katolikusok csak 230-at érnek el, a másik pedig a közszolgálat és szabadfoglalkozások csoportja, tehát a tulajdonképeni értelmiségé; itt a 225-öt tevő országos aránnyal szemben a latin szert, katolikusoké csak 224. A többi foglalkozási csoportban a latin szert, katolikusok arányszáma mindenütt magasabb az országos átlagnál. Ezek az adatok ismét megerősítik azt az előbbi megállapításunkat, hogy a *latin szert, katolikusok a városiasodás folytán sokkal nagyobb mértékben esnek áldozatul a születéscsökkentés kárhozatos és nemzetrontó szokásának, mint a vallásfelekezetek*, hiszen éppen a két legvárosia-

sabb foglalkozásban, a kereskedelemben és a tulajdonképeni értelmiségben esnek az országos átlag alá. A görög katolikusok házassági termékenysége még egyelőre magas és foglalkozásonkint is a legtöbb esetben megtartja elsőbbségét. Majdnem érintetlennek látszik pl. az őstermelésnél, ahová különben legnagyobb részük tartozik; itt a 378-at tevő országos aránnyal szemben a görög katolikusok aránya 448. De már a kereskedelemben foglalkozó görög katolikusoknál az arányszám 233-ra esik le, ami az országos átlagot sem haladja meg. Egyelőre még az értelmiségi osztályban is elég magas az arányszámuk (274), legalább is az országos átlaghoz képest (225), de még így is messze áll az őserőt képviselő agrárnépeség arányszáma mögött.

Módunkban volna még az egyes foglalkozásokon belül a foglalkozási viszony szerint is vizsgálni az arányszámok alakulását, de itt csak egy pár kirívó adatra mutatunk rá. Legérdekesebb az őstermelő lakosság birtokos és birtoktalan része házas termékenységének alakulása. A kisbirtokos parasztság arányszámai a birtokterülettel párhuzamosan csökkennek. Országosan az 50—100 holdasok arányszáma ugyanis 416, a 10—50 holdasoké 376, a 10 holdon aluliaké pedig 374. A latin szert, katolikusok körében ezek az arányszámok hasonló alakulást mutatnak, de minden kategóriában magasabbak. így következnek egymásután: 450, 400 és 388. Legmagasabbak természetesen az arányszámok a görög katolikusoknál, ahol így sorakoznak: 566, 487, 444. A csökkenő irányzat tehát itt is megvan. Ellenben érdekes, hogy a reformátusoknál a legkisebb birtokká te-

gória arányszáma magasabb, mint a 10—50 holdasoké; t. i. így következnek egymásután az arányszámok: 368, 327, és 337. Azt is bizonyítják ezek a számok, hogy a birtoknagyság csak a parasztbirtokosoknál van befolyással a házassági termékenység növelésére. A 100 holdon felüli birtokosoknál, akiknek már csak igen kis része parasztszármazású, a birtoknak a nagysága nem hat buzdítólag a gyermeknevelésre, mert itt már viszont az igények aránylag erősebben nőnek, s ezek akadályozzák a gyermek-születéseket. Régi nemesi osztályunk, amely a középbirtokosságot alkotta, még két három nemzedékkel ezelőtt híres volt szaporaságáról, ma már itt a gyermek-születési átlag száz házasságra számítva csak 338 és a régi szaporaság maradványát az a szám mutatja, hogy a 60 éven felüli közép- és nagybirtokos nőknél még 545 a termékenységet mutató szám.

A mezőgazdasági népesség körében minden eddigi adat és tapasztalat szerint a gazdasági cselédek a legszaporábbak. Országos átlagban 421 a termékenységi arányszámuk, itt azonban az az érdekes jelenség mutatkozik, hogy a latin szert, katolikus gazdasági cselédeknek ez az arányszáma (419), kisebb az országos átlagnál és arányukat még a református gazdasági cselédek is (423) meghaladják. Ennek az a magyarázata, hogy a latin szert, katolikus gazdasági cselédek túlnyomólag az ország nyugati részén, a Dunán túl vannak, a reformátusok pedig inkább az amúgyis szapora keleti részeken. Látszik tehát, hogy a tájnak milyen befolyása van a házassági termékenység kialakulására. A vallás és a vallásosság-

gal szemben való magatartás mellett döntő befolyása van a tájnak és az abban kialakult általános szokásoknak és életmódnak is a házassági termékenységre. Ugyanezt bizonyítja a városba tódulásnak is csökkentő hatása.

A házassági termékenységre jellemző adat az is, hogy mennyi a fennálló házasságok közül a gyermektelen, azután az 1, 2, 3, stb. született gyermeket felmutató házasság. Országos viszonylatban az 1930. évi népszámlálás azt találta, hogy az akkor fennállott házasságoknak 17.1%-a teljesen gyermektelen. Minden hetedik házasság olyan tehát, amelyik egyáltalán nem produkál gyermeket. Majdnem hasonló arányban, 16.9 százalékban vannak az egy-gyermekes családok, a házasságoknak 16.5%-a pedig éppen csak a két szülőt pótolja a két gyermekkel. *A házasságoknak e szerint valamivel több, mint fele egyáltalán nem járul hozzá a nép szaporításához.* Még a háromgyermekes családoknak egy része is olyan, amelyik nem vesz részt a nemzet szaporításában, mert gyermekeik egy része felnőtt kora előtt elhal, úgyhogy a helyzet az, hogy a házasságoknak csak valamivel több, mint egy harmadrészét lehet olyannak tekinteni, amelyik komolyan hozzájárul a szaporításhoz, ezek szinte pótolják a többiek, a nagyobb rész mulasztását. Egyelőre még megnyugtató, hogy a katolikus népesség ebbeli kötelességét nagyobb mértékben teljesíti az országos átlagnál. *A gyermektelen, az egy- és két-gyermekkel bíró házasságok aránya ugyanis a katolikus népesség körében kisebb, mint országos átlagban;* még pedig a latin szert, katolikus házasságok közül gyermektelen 167%, a görög-

katolikus házasságok közül pedig csak 15.4%. Az országos arány, amint láttuk, 17.1. Ellenben sok gyermekes, tehát hatnál több gyermeket produkáló család országos átlagban a házasságoknak 20.1%-a; a latin szert, katolikusok körében ez az arányszám 20.9, a görög katolikusoknál pedig 287%.

Az eddigi adatok, amelyeket ismertettünk, mind a fennálló házasságokra vonatkoznak. Már a bevezetésben említettük, hogy ezek nem mutatják a házasságok egész termékenységét, mert hiszen a fennálló házasságokból még születhetik gyermek, összehasonlításra mindenesetre alkalmasak, mert az egyes foglalkozásokon, vallásfelekezeteken belül a házasságok időtartama, a feleség kora stb. hasonló megoszlást mutat. Tökéletesebb adatokhoz jutunk a halál által felbomlott házasságok termékenységének vizsgálatánál. Az erre vonatkozó adatgyűjtést statisztikai hivatalunk már négy évtizede folytatja. Minthogy itten befejezett házasságokról van szó, a termékenységi arányszámok természetesen magasabbak, mint amit a fennálló házasságok a népszámlálások idején mutatnak.

Az adatgyűjtés elején, az 1903—1905. évek átlagában az elhalt nők száz házasságából 416 gyermek született; ez az arányszám majdnem fokozatos süllyedéssel 1936—1938-ig 374-re csökkent. Látszik tehát, hogy itt a fogyás aránya sokkal kisebb, mint a fennálló házasságokban megállapított arányszámnak a csökkenése; ez utóbbi ugyanis — amint láttuk — csupán 10 év alatt, 1920-tól 1930-ig 362-ről 327-re esett vissza. Ennek a jelenségnek megvan a magyarázata abban,

hogy a halál által megszűnt házasságoknak legnagyobb része olyan, amely régebben kötött, tehát még olyan időben, amikor a születéskorlátozás kárhuzatos szokása nem volt annyira divatban, mint az újabban kötött házasságokban. Majd amikor ezek az utóbbi házasságok fognak tömegesen megszűnni halálozás folytán, akkor fog mutatkozni a csökkenésnek a nagyobb mértéke. Ami most már a latin és görög szert, katolikusok szerepét illeti, az ilyen módon megállapított arányszámokban mindenesetre itt is konstatálható, hogy mind a két szertartású katolikusok arányszáma, különösen a görög katolikusoké, eddig még magasabb az országos átlagnál. 1938-ban pl., amikorról utolsó adatunk van a trianoni Magyarországáról, a 375-ös országos aránnyal szemben a latin szert, katolikusok aránya 386, a görög-katolikusoké meg éppen 450. Mind a két nagy protestáns felekezeté jóval alatta marad ezeknek az arányszámoknak, az evangélikusoké csak 371, a reformátusoké pedig 349. Nem szabad azonban elhallgatnunk, hogy itt is mutatkozik ugyanaz a jelenség, mint a másik módszer szerint kiszámított arányszámok esetében, hogy t. i. a *latin szert, katolikusok arányszáma mindig jobban közeledik az országos átlaghoz*, tehát gyorsabban süllyed, mint az országos átlag, a reformátusoké pedig, amely igaz, hogy állandóan alacsonyabb az országos átlagnál, de önmagában alig változik. A reformátusok tehát ezeket az alacsonyabb arányszámokat kétségtelenül jobban tartják, mint a katolikusok a magasabb, tehát nagyobb termékenységet jelző arányszámokat.

Még nagyon sok érdekes adatot lehetne felső-

rolni a születéscsökkenés részleteinek megvilágítására, ha a szóban forgó arányszámokat a házasság tartamával vagy a feleség életkorával vetnők össze. Erre azonban ennek az előadásnak keretében nincsen mód. Annyi mindenesetre megállapítható a közölt számokból is, hogy Magyarország *katolikus népességének házassági termékenysége ma még meghaladja az országos átlagot*, tehát lehetővé teszi azt, hogy a katolikus népesség jobban szaporodjék, mint a másvallású lakosság, ami a népszámlálások tanúsága szerint eddig még be is következett. A jelek azonban azt mutatják, hogy a katolikusok házassági termékenysége, különösen a városba tódulás, az elvárosiasodás és az iparforgalmi foglalkozásokra való gyorsabb áttérés következtében rohamosabban csökken, mint a másvallásúaké; az a szaporodási előnye tehát a katolikusságnak, ami azelőtt megvolt és ami a népességben való térfoglalását is lehetővé tette, fokozatosan megszűnik. Ha katolikusságunk ezt az előnyét meg akarja tartani, még nagyobb buzgalommal kell a családvédelmet és a vallásosságot, amely ezekből a jelekből kitetszőleg is kialvóban van, minden eszközzel előmozdítani. Nemcsak egyházunk érdeke ez, hanem a magyarságé is, amelynek kétharmadát a katolikusok alkotják.

A családvédelem és a munkaalkalom biztosítása.

Tóth Józsei dr. előadása.

A családvédelem feladatát az állam gazdaságpolitikája szempontjából is vizsgálni kell. A gazdaságpolitika körébe tartoznak mindazok az intézkedések, amelyeknek az a célja, hogy egy-egy ország népességét a társadalom mindenkori fejlődési állapotának megfelelő mértékben anyagi javakkal lássák el. Az anyagi javak nemcsak a vegetatív élet fenntartásához nélkülözhetetlenek, de az azokkal való rendelkezés egyúttal előfeltétele annak is, hogy az ember magasabbrendű céljainak élhessen. Ezért a családvédelem az állam gazdaságpolitikájával szemben azt az alapvető követelést támasztja, hogy annak számára, aki a társadalomban csak munkavállalás útján foglалhatja el az őt megillető helyét és munkához jutni nem tud, a munkaalkalmat biztosítsa.

Nem szükséges bőven fejtegetni, hogy a munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság mit jelent a családvédelem szempontjából. Aki abból él, amit munkájával keres, annak számára a munkaalkalom biztosítása a család fenntartásának biztonságát jelenti. Ez a létbiztonság a családvédelem szempontjából mérhetetlenül nagyjelentőségű és éppen ezért, ha a családvédelemről van szó, azok számára, akik munkára vannak utalva mindennapi

kenyerük megkeresésében és saját erejükből munkához jutni nem tudnak, a munkaalkalom biztosítását követelni kell. Ezzel az állásponttal szemben fel lehet hozni azt, hogy az ember és így a család élete nem a munkaalkalom biztosításától függ, hanem azoknak az életfontosságú javaknak a fogyasztásától vagy használatától, amelyek nélkül az emberi életet fenntartani nem lehet. Ezeket a javakat — mondhatják — a munkanélküli megszerezheti a munkaalkalom biztosítása nélkül is, ha munkanélküli segélyben részesül, akár a társadalmi biztosítás szociális intézménye, akár a társadalom önkéntes karitatív tevékenysége révén. Ezzel a felfogással szemben azonban arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy az ember életét a társadalom életformája szerint kell biztosítanunk. Ha az embernek a társadalomban munkavállalás útján kell rendeltetése szerint helyét megtalálnia, akkor a munkavállalás lehetőségének meg is kell lennie.

A munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság általános elvi követelményként jelentkezik az állammal és a társadalommal szemben. Emellett az általános elvi követelmény mellett másodszorban lép elő az a követelés, hogy — ha rendkívüli körülmények találkozása miatt a munkaképes ember munkához nem juttatható — a létfenntartás a munkanélküli segély formájában is biztosítandó. A létbiztonság és ezzel együtt a család életének biztonsága tehát elsősorban a munkaalkalom biztosítását, másodszorban pedig az intézményes munkanélküli segélyt követeli meg.

A munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság kifejezhető a munkához való jog jelszavával is.

Ezt a jelszót a politikai pártprogramokban gyakran megtaláljuk, sőt nem egyszer használják azt olyan értelemben, mintha természetjogi követeléssel állnánk szemben. Ha a munkához való jogot a munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság értelmében használjuk, ez ellen semmi észrevételt sem kell tenni, mert kizárólag valamely fogalom kifejezésének módjáról van szó. Abban az esetben azonban, ha a munkához való jog kifejezése mögött a társadalmi élet berendezkedésére vonatkozó elképzelések húzódnak meg, helyénvaló az óvatosság, mert könnyen azt a téves hitet keltjük, mintha a társadalom gazdasági berendezkedésének csak egyetlen alapelve volna: a munkához *való* jog biztosítása s mintha a társadalmi berendezkedés bonyolult kérdéseit kizárólag a munkához való jog követelménye szempontjából kellene elbírálni. A munkához való jog kifejezésének használatában rejlő veszedelmek megvilágítása a következők megfontolását teszi szükségessé:

1. A társadalom és annak keretében az ember élete sokkal bonyolultabb, semhogy a társadalmi élet szervezésénél csak egyetlen egy elvet lehetne szem előtt tartani. Amint az emberi élet mélyebb értelme abból a kettőségből származik, hogy az embernek halhatatlan lelke és anyagi szükségletet érző teste van, épp úgy nem lehet a társadalmi élet szervezésével kapcsolatban sem olyan elvet kimondani, amely mellé azzal egyenértékű más szervezési elvet nem kellene állítani. „Add meg a császárnak, ami a császáré és az Istennek, ami az Istené.” Kétezer év óta a keresztény társadalom életében ez a kétirányú kötelesség megingathatatlan alapelveként ragyog a keresztény állam-

polgárok szeme előtt. Ha az ember helyzetét a társadalomban nem lehet egyetlen alapelvre visszavezetni már akkor sem, amikor először vetődik fel az ember és a szervezett társadalom egymáshoz való viszonyának a kérdése, akkor természetesnek kell találnunk, hogy a magától értetődőnek látszó munkához való jog sem lehet gazdasági szempontból olyan alapelv, amely a társadalom gazdasági berendezkedésének módját egyedül határozhatja meg.

2. A társadalomnak a gazdasági rendje mellett van állami, vallási és kulturális rendje is. A társadalmi életnek ezek a különböző síkokon mozgó részei szoros kapcsolatban állnak egymással, az egyik a másikra nemcsak hatással van, hanem egymást kölcsönösen meg is határozzák. Ez a körülmény a társadalmi élet szervezése szempontjából különösen akkor válik nagyjelentőségűvé, amikor a fontosság szempontjából a vallási rendnek tulajdonítjuk az elsőbbséget, mert a vallás az, amely az emberi élet tartalmát és célját megadja. A materializmus esett abba a túlzásba, hogy szemléletében a gazdasági rend jelentősége megnövekedvén, a többi hármat valósággal beolvasztotta a gazdasági rendbe. Az ilyen és ehhez hasonló túlzásoktól óvakodnunk kell abban a tudatban, hogy a társadalom gazdasági rendje csak az eszközt szolgáltatja az ember magasabbrendű céljaihoz. Minden olyan kívánság, amely a társadalom gazdasági rendjére vonatkozik, felszínre hozhatja az állami, a vallási és a kulturális élet alapvető kérdéseit, tehát mindazokat a kérdéseket is, amelyek a társadalom, annak keretében pedig a család

lényegét alapvetőbben érintik, mint a szóban forgó kívánság a gazdasági rendét.

3. A munkához való jog feltétel nélkül való érvényesítése messzemenő következményekkel járhat magára a gazdasági rendre is. Előfordulhat, hogy a munkaalkalom biztosítására való törekvés az állam pénzügyi egyensúlyát veszélyezteti, aminek végső következménye vagy az infláció, vagy a gazdasági élet kollektív megszervezése lehet. Az infláció veszedelme a munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság teljesítésének gyakorlati akadályára utal adott gazdasági berendezkedés mellett. Éppen azért, mert a munkaalkalom biztosításának a gazdasági berendezkedésben gyökeredző akadályai lehetnek, nem szabad a munkaalkalom biztosítását minden körülmények között érvényesítendő elvnek tekinteni és ez a magyarázata egyúttal annak is, hogy ha a keresztény társadalombölcselet a munkához való jogot, mint kifejezést használja is, azt nem tekinti minden körülmények között érvényesíthető individuális jognak, hanem csak olyan gazdaságpolitikai célkitűzésnek, amely a munkanélküliek számára a munkaalkalom teremtését követeli meg. Ebben a körülményben találja magyarázatát az, hogy a keresztény társadalom bölcslőt a munkához való jog mellett az élethez való jog biztosítása érdekében más intézményes gondoskodást is odaállítanak követelményként az állammal szemben. Így mondja például Kovrig Béla, a keresztény társadalompolitika kimagasló képviselője, hogy a létbizonytalanság akkor szűnik meg, ha a közhatalom elismeri minden állampolgárának az életre való jogát, ennek alapján a munkaképes állampol-

gároknek a munkára való jogát, s ha ez lehetetlenül, a munkaképtelenek javára elismeri az állampolgárnak a közösség terhére történő ellátásra való jogát.

4. A munkaalkalom minden feltétel nélkül való biztosítása a munkánélküli munkaképes ember számára a gazdasági élet berendezkedésének átalakítását, annak esetleg kollektív alapon történő megszervezésére vonatkozó követelés felállítását vonhatja maga után. A munkához való jog természetjogi formulázása Fouriertől származik, akinek állásfoglalásában a falanszterben élő emberek társadalmi képe rejtőzik. Louise Blanc, aki 1848-ban a munkához való jog korlátlan érvényesítése mellett harcolt az akkor kitört francia forradalom alkalmából, a szervezett társadalmat kisebb-nagyobb, egymástól független termelő közösségekre kívánta szétbontani, aminek következtében az állam elenyészne. A munkához való jog ezenkívül különböző államszocialista tanításokban is szerepet kapott. Mindezek a körülmények világossá teszik, hogy ha használjuk is a munkához való jog jelszavát, annak tartalmi lényegét élesen meg kell különböztetni a keresztény társadalombölcslelettől idegen szemléletekben szereplő és a munkához való jogot hangoztató követelésektől. A tévedések elkerülése végett helyesnek látszik, ha a munkához való jog kifejezését elkerüljük és helyette inkább a munkaalkalom biztosításának kívánságát hangoztatjuk az állam gazdaságpolitikájával szemben.

A munkaalkalom biztosítására irányuló kívánság a keresztény társadalom erkölcsi parancsán nyugszik. Ez az erkölcsi parancs azt mondja, hogy

a társadalomnak mint közösségnek, továbbá az államhatalomnak, mint a szervezett társadalom világi vezetőjének, valamint a társadalom minden egyes tagjának törekednie kell arra, hogy a munkanélküli munkához jusson. XIII. Leó pápa a *Rerum novarum*-ban már kötelességévé teszi a keresztény világ számára az erre való törekvést. XI. Pius pápa enciklikáiban nemcsak felszólította erre a keresztény hívőket, hanem az államok feladatává tette a munkanélküliek munkához juttatását. A keresztény társadalmi igazságok között ilyen módon foglal helyet a munkaalkalom biztosítása, amelyre való törekvés keresztény kötelesség.

A munkaalkalom biztosítása — mint már mondtuk — gazdaságpolitikai feladat. Ha nem elég-szünk meg az elvi állásfoglalással, akkor a gazdaságpolitikát illetően is állásfoglalásra kényszerülünk. A keresztény társadalmi igazságok hangoztatása nemcsak arra szolgál, hogy az arra illetékesekre buzdítólag hasson, hanem arra is, hogy az időközönként felmerülő gyakorlati kérdéseknél az állásfoglalást a keresztény társadalmi igazságokból levonható következtetésekkel megkönnyítse. Amilyen világos egyrésről, hogy a munkaalkalom biztosítása nem szolgálhat alapul vagy ürügyül a társadalom egészséges életének megbontására, épp olyan világos másrésről az is, hogy a gazdaságpolitika célkitűzései között az első helyet kell elfoglalnia a munkaalkalom biztosításának.

Olyan időket élünk, amikor a munkanélküliség nem szerepel a társadalmi bajok első vonalában. Ez azonban nem jelenti azt, hogy munkanélküli nincs az országban és ennek révén egyes családok

létalapja nem forog veszedelemben. Meg lehet állapítani ugyanis, hogy amint az ország egyes területein kevés a munkás, épúgy az ország más területein munkásfelesleg jelentkezik, amely munkához jutni nem tud. Ezért minden mástól eltekintve még a mai rendkívüli viszonyok mellett sem felesleges hangoztatni, hogy kötelességeink vannak a munkaalkalom biztosítása terén. De ha a jövőbe nézünk, a keresztény társadalmi kötelesség hangoztatásának fontossága különösen megnövekszik.

A világgazdasági válság rettenetes munkanélküliségére mindenki jól emlékezhetik. Nem kevésbé él az emlékezetünkben az 1914—1918. évi világháború megszűnése után előállt foglalkoztatási probléma. Ami pedig az 1929—1934. évek világgazdasági válságát illeti, nincs biztosítékunk arra, hogy nem ismétlődik meg. Ma is háború dül és biztosra lehet venni, hogy a háború megszűnéséből keletkező gazdasági problémák ismét jelentkezni fognak. Milliós hadseregek szerelnek le és térnek vissza a leszerelés után a polgári életbe. A nemzetgazdaságok erőforrásainak túlnyomórésze állítódott be a háborús célok szolgálatába és a háború befejezése után ezeket át kell állítani a haditermelésről a polgári szükségletek kielégítésére szolgáló javak termelésére. A visszatérés a béke évek termelési rendjére ezúttal az állam gazdaságpolitikájának problémái között még nagyobb súllyal fog jelentkezni, mint az első világháború után. És pedig azért, mert a háborús erőfeszítés a nemzetgazdaság erőforrásait nagyobb arányban vette igénybe a második, mint az első világháború s ennek megfelelően a visszatérés a

polgári termelésre nehezebben és nagyobb zökkenőkkel fog végbemenni. Minden átmenet a gazdasági életben a munkanélküliség veszedelmét idézi fel. Ezért nincs semmi túlzás abban az állításban, hogy a munkaalkalom biztosításának kérdése ma, amikor munkanélküliség gazdaságpolitikai problémákat nem támaszt, épp olyan aktuális, mint néhány évvel ezelőtt volt, amikor a munkanélküliség a gazdaságpolitika legfőbb problémáját képezte. Ez a kérdés aktuális pedig azért, mert már ma fel kell készülnünk a jövő problémák megoldására és ezek között elsősorban a munkanélküliség kérdésének a keresztény erkölcsi elveket kielégítő rendezésére.

Az első világháború alatt az átmenetgazdasági problémáknak Magyarországon is olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak, hogy az akkori kormány a problémák megoldásának előkészítésére átmenetgazdasági minisztert nevezett ki. Akkor a társadalom gazdasági rendjének a kérdése nem látszott vitásnak a különböző oldalról előhozott olyan számos reformjavaslat ellenére sem, amely a gazdasági rendben számottevő, hogy ne mondjuk, forradalmi változást kívánt életrehívni. Ma viszont a helyzet az, hogy a társadalom gazdasági rendjében azok a változások, amelyek az elmúlt évtized alatt mint gazdasági válságtünetek jelentkeztek, számos vonatkozásban tartósaknak ígérkeznek és így arra utalnak, hogy az első világháború befejezése után a gazdasági rend átalakulásának a folyamata indult meg, amelynek végső kifejlődését még ma sem lehet biztosan megítélni. A munkanélküliség kérdése szempontjából ez a különbség olyan nagy, hogy már most indokolja a leg-

nagyobb erőfeszítést az esetleg felmerülő munkanélküliség kérdésének rendezésére.

Jellemző esetet kívánok felhozni az előbb elmondottak megvilágítására. Az elmúlt világgazdasági válság okait igen sok tényezőben lehet megjelölni, de ennek ellenére kétségtelen, hogy annak előidézésében vezető szerep jutott a monetáris okoknak. Pénzügyi szempontból számos vonatkozásban olyan új helyzet állott elő, amelynek megítélése a korábbi tapasztalatok alapján rendkívül nehéz volt. Aktuális problémák súlya alatt annak idején vizsgálat tárgyává tették a munkaszerzés lehetőségét a pénzügyi problémák szempontjából. Az ebben a tárgyban a világgazdasági válság kellős közepén rendezett anketon azután többek között kiderült az, hogy nem tudják eldönteni, vajjon a Magyarországon tapasztalható pénzügyi jelenségek inflációt vagy deflációt mutatnak-e. Miután két ellentétes dologról volt szó, tehát nem tudtak eldönteni olyasmit, hogy valami fekete-e vagy fehér. Mivel a munkaszerzés érdekében más intézkedésre van szükség akkor, amikor infláció van és megint más intézkedésre, amikor defláció van, könnyen elképzelhetjük, hogy a családvédelem érdekében követelhető munkaalkalom biztosítása annak idején a gyakorlatban milyen alapvető nehézségekbe ütközött. A jövőt illetően éppen az itt nyert tapasztalat alapján kell kívánni azt, hogy az illetékesek a munkaalkalom biztosítása céljából felmerülő gazdaságpolitikai és pénzügyi problémákkal behatóan már most foglalkozzanak, a gazdaságpolitikai vezetés számára az irányelveket már előre tisztázzák, hogy, amikor már az intézkedés ideje érkezett el, az intézkedé-

sekre, ne pedig az elméleti állásfoglalásokra kerüljön sor.

Természetes, hogy a fent körvonalazott kívánság teljesítése nem könnyű, mert a jövőt illetően sokszor csak spekulációra vagyunk utalva. De azt hiszem, éppen ilyen helyzetben van különösen szükség arra, hogy elvi álláspontot foglaljunk el, amelyhez minden körülmények között ragaszkodunk. Nem tudjuk például még ma megítélni, hogy a jövőben kialakuló gazdasági rendben milyen szerep fog jutni a közérdek által szabályozott gazdasági szabadságnak. De éppen az ilyen nagy-horderejű kérdések bizonytalansága esetén tehetnek nagy szolgálatot a keresztény társadalombölcseleti igazságok és az azokból vonható következtetések. Az az állásfoglalás, amelyet Wünscher Frigyes úgy fejezett ki, hogy a szabadság korlátoztassék addig, amíg mindenkinek tisztességesen megfizetett munkát, a munkaképtelenek pedig a létminimumot biztosító ellátást nem adhatunk, a jövő gazdasági rendjére vonatkozó kérdések bizonytalansága mellett sem hagy kétséget, hogy mi a kötelessége az egyeseknek, az államnak és az egész társadalomnak annak a keresztény erkölcsi parancsnak nyomán, amely létbiztonságot követel mindenki számára.

A falusi lakosság családvédelme.

Czettler Jenő dr. előadása.

Az Actio Catholica feladatául azt tűzte ki, hogy családvédelmi kérdésekkel abból a szempontból is foglalkozni fog, miképpen biztosítható az eddigénél jobban a család anyagi megalapozottsága.

Ha valaki ezzel a kérdéssel az ipari munkás szempontjából foglalkozik, akkor kétségtelenül egyszerűbb feladatot kell megoldania, mint ha a kérdést a mezőgazdaság szempontjából vizsgálja. Az ipari munkás gazdálkodása e vizsgáldás szempontjából egyszerűbb és a különböző munkakategóriák helyzete egyöntetűbb, mint a mezőgazdasági lakosságé. Az ipari munkás rendszeren nem termel saját céljaira, hanem szükségleteit a megkeresett pénzért veszi meg. A szociális kérdés magja tehát nála a bérkérdés és a munkaidő. Az ipari munkásság legtöbbször nagy tömegben él együtt, egészségvédelmi, társadalombiztosítási és hasonló feladatok náluk egyszerűbben oldhatók meg.

A falusi lakosság gazdálkodása más természetű, fia teljesen eltekintünk a középbirtokosnak nevezett agrárrétegtől, amelynek családvédelmi kérdéseit nyugodtan tárgyalhatjuk a középosztály problémái között, akkor is külön kell választanunk a következő kategóriákat: kiscgazdák, törpebirtokosok, zsellérek, földmunkások és falusi iparosok.

Kezdjük meg vizsgálódásainkat azzal a birtokos-kategóriával, amely a falu szempontjából a legjellegzetesebb. Ezt a kategóriát a magyar nyelvhasználat szerint *kisgazdának* nevezzük. Ez a fogalom felel meg kb. a német Bauer szónak. Ez alatt olyan birtokos-kategóriát értünk, amely gazdasági tevékenységét illetően zárt egységnek tekintendő. A kisgazdának rendszerint van anynyi földje, amennyire szüksége van, hogy családjával együtt megfelelően megélhessen és a földeken kívül rendelkezik megfelelő házzal, hozzája tartozó belsőséggel, állatállománnyal, szerzőkkel, gépekkel, stb. Az így gazdálkodó kisgazda családjával együtt zárt egységet alkot, a család, mint egész végzi munkáját s míg a gazda a földet munkálja, az asszony a háztartási munkák mellett az istállót is ellátja, a gyermek állatot őriz, kisebb munkát végez. Ennek a gazdasági egységet alkotó üzemenek az a jellegzetessége, hogy szükségleteinek legnagyobb részét *maga állítja elő* s csupán szükségleteinek kisebb részét szerzi be úgy, hogy az általa termelt értékekért, mástól vásárol. Különös figyelmet érdemel a falusi családanya munkája, aki a családi gazdaság belső üzemét (kiskert, baromfitartás és sertéshizlalást) látja el, amelyben a piaci termelés sok eleme fellelhető s amely az értékesítésnél épp úgy szövetkezeti védelmet igényel, mint a falusi család által folytatott háziipari tevékenység. Viszont a gazdasszony családellátási tevékenysége (húsfüstölés, sajt készítés, főzés stb.) inkább az oktatás oldalán mozdítandó elő.

Azt nem mondhatjuk ki az egész országra vonatkozólag egységesen, hogy hány hold földbir-

tokra van szüksége az ilyen kisgazdának abból a célból, hogy családjával együtt megfelelően és emberhez méltóan, nyugodtan élhessen. Ez a föld minőségétől függ. Rosszabb minőségű földből többet kell venni, jó minőségűből kevesebbet; olyan helyeken, ahol intenzívebb kertgazdaságot folytatnak, még kevesebbet, stb. A lényeg azonban mindenkor ugyanaz: az ilyen család jóléte biztosítva van, ha rendelkezik annyi földdel, állattal és eszközzel, amely elégséges ahhoz, hogy az egész család együtt munkálkodva megteremtse a tisztességes létfenntartáshoz szükséges anyagi eszközöket. Az ilyen család anyagi alapjainak biztosítása majdnem kizárólag csak gazdaságpolitikai feladat. Az ilyen családnál vigyáznunk kell arra, hogy az általa előállított cikkek árát a piacon mindenkor a költségeknek megfelelő magasságban tartsuk, hogy a család terményfeleslegéből az általa szükségelt és általa nem termelt cikkeket megvásárolhassa és megfelelő szorgalmas munkával és takarékoságával feleslegeket is tudjon gyűjteni.

Minden gazdaságpolitikus előtt világos, hogy ezek a célok elsősorban csak szövetkezeti szervezkedéssel érhetők el, mert a parasztcsalád gazdasága kicsiny. A gazdák beszerző szövetkezeteinek kell gondoskodniuk arról, hogy az általa vásárolandó áruk és mezőgazdasági üzemanyagok a lehető legolcsóbb áron kerüljenek tulajdonukba. Viszont az általuk termelt áruk értékesítéséről olyan szövetkezeti szerv gondoskadjék, amely a gazdáké s amely a piacon olyan súllyal tud fellépni, hogy az igazságos árat a gazdának termelvényeiért biztosíthassa. Ez nemcsak a

gazda, de a közösség érdeke is, mert ha előbbi megfelelő árat nem kap termelvényeért, nem mozdul ki gazdaságának zártságából, de maga fogyaszt el mindent, vagy nem termeli a kívánt cikket.

A gazda termelési tevékenységének intenzívebbé tétele céljából gondoskodnunk kell a termelés elősegítését végző szövetkezetekről is.

A tapasztalatok azt bizonyították, *hogy a szövetkezeti célokat megvalósítani, a kisemberek boldogulását, megerősödését előmozdítani tökéletesen csak akkor lehet, ha az áru minőségileg és mennyiségileg az értékesítési szervek által felkutatott piacokhoz, az értékesítési keretekhez igazodik.* Az áru minőségének és mennyiségének szabályozása szintén termelési kérdés.

Kisgazdáknál legtöbb esetben nemcsak a szakképzetség hiányzik, hanem a korszerű termelési eszközök sincsenek meg. Pl. nagyobb gépeket egyénileg beszerezni nem tudnak, termelési hitel a gyengébb kezeknek nem jut. Ezért olyan átfogó termelési programot, amely az országos magasabb célkitűzéseknek, a termelői érdekeknek, az értékesítési lehetőségeknek legjobban megfelel, végrehajtani csak akkor lehet, ha ezeket *a szétforgácsolt gazdaerőket előbb megfelelő nagyobb gazdasági egységekbe tömörítjük.* Az egyéni gazdálkodás fenntartásával önkéntes társulás, szövetkezés alapján létrejött *őstermelő Szövetkezetek és őstermelő Csoportok azok a nagyobb gazdasági egységek, amelyek a tagok számára olyan termelési eszközöket is képesek biztosítani, amelyeket az egyén eddig megszerezni, vagy gazdaságosan kihasználni nem tudott.* Az ilyen nagyobb gazdasági egységek megfelelő irányítás mellett

a gazdasági életben megközelíthetik a jól kezelt közép- és nagybirtokok szerepkörét, bár kétségtelen, hogy termelésük és gazdaságvitelük irányítása nehezebb, mint előbbieké; az orosz rendszerű kényszervezetés pedig a magyar kiscgazda individuális felfogásának nem felel meg. Viszont a szövetkezeti hivatott a szolidaritásnak azt a szellemét kimunkálni a falu lakóiban, amely az individuális gazdasági rend előtt a faluközösséget jellemezte.

Az Östermelő Csoportok és Szövetkezetek csak a kiscgazda egyéni gazdálkodását erősíthetik, de rendeltetésüknek csak akkor felelhetnek meg, ha segítő munkájuk *egységes és szakszem*. Megfelelően irányító központnak kell foglalkoznia az Östermelő Csoportok és Szövetkezetek megalapításával, szakszemű vezetésével. A szövetkezet a tervszerű munka biztosításához szükséges termelési eszközöket (forgótöke, gépek, vetőmagvak, tenyész- és haszonállatok, üzemanyagok, növényvédekezőszerek, műtrágyák stb.) megszerzi és szétosztja, berendezéseket létesít, termelési kísérletekkel, talajvizsgálatokkal a korszerű és jövedelmező gazdálkodást biztosítja, stb.

A kiscgazda-családnak anyagi jóléte biztosítása céljából tehát nélkülözhetetlenül szüksége van:

1. a terményeknek megfelelő igazságos árat biztosító gazdaságpolitikára;
2. egyes kisemberek érdekeit védő, nekik az összefogásra erőt adó szövetkezetekre.

Nem foglalkozunk külön a gazdáknak a szükséges töke biztosítását szolgáló egyéb szervekkel, mert azok végeredményében mind a szövetkezeti szervezet kiépítésével kapcsolatosak. Szö-

vetkezeti úton biztosítható a gazdának forgótőke-szükséglete és ugyancsak szövetkezeti úton gondoskodhatunk a megfelelő építőanyag rendelkezésbocsátásáról, hogy a kiscgazda lakásviszonyai fokozottan javuljanak. Szövetkezeti úton biztosíthatjuk az ivóvízellátást, betegsegélyezést, orvosságbeszerzést, stb.

Arra való tekintettel, hogy pro grammunkat rövidre kell megszabnunk, a részletekre itt inkább csak utalni kívánunk.

Ezeknek megállapítása után különös figyelemmel kell lennünk arra az esetre, amikor a gazda családjában olyan események következnek be, amelyek a fent említett módokon a gazdaságpolitikával és szövetkezeti szervezkedéssel nem oldhatók meg. Gondolunk itt elsősorban a gyermekek születésével kapcsolatos anyagi nehézségekre, a gyermek első éveiben mutatkozó helyzetre és azokra a bajokra, amelyeket az anyának a munkából való átmeneti kikapcsolódása okoz.

Szükséges, hogy akadjon a faluban olyan társadalmi szerv, amely az anyának a szülés folytán bekövetkezett munkaképtelenségének idejére házi munkájának elvégzését vállalja. Ez karitatív egyesületi munka lehet, ily leányegyesületek régebben működtek Németországban.

Szükséges az is, hogy az iskolába nem járó és a család gazdasági-üzemében még nem használható kisebb gyermekek őrzéséről valaki gondoskodjék arra az időre, amíg a családnak a munkában való elfoglaltsága ezt szükségessé teszi.

Itt állami és társadalmi munkára van szükség

megfelelő óvodák és napközi otthonok fenntartása céljából.

Nem vitás az, hogy bizonyos évszakokban a kisgazda-család munkája nincs teljes mértékben kihasználva. Helyes tehát, ha ezekre az időszakokra a háziipari és a falusi ipari tevékenység megfelelő szervezésével a falusi lakosság munkaerejének jobb értékesítéséről gondoskodunk.

A mezőgazdasági népesség körében észlelhető kényszerű téli munkanélküliség enyhítése érdekében szükség lenne az ipari üzemek decentralizációjára is. Az ipar általában az energiaforrások közelében fejlődött ki, a további decentralizáció kérdése tehát energiaátvitel kérdése. Különösen indokolt lenne ipari telepek létesítése az Alföld relative magas elveszületési arányszámot mutató keleti vármegyéiben, ahol viszont az agrárlakosság körében a téli munkanélküliség a legnagyobb.

Nem hagyhatjuk szó nélkül ezen a helyen a birtokpolitika kérdését sem. Nem vitás az, hogy a gazdaságosság szempontjából leghelyesebb az a falusi gazdálkodó egység, amely mint családi-üzem együtt dolgozik és amely képes arra, hogy önmagát fenntartsa. Sokkal nagyobb nehézségekkel fogunk találkozni azoknál a falusi lakosoknál, akiket általában *zselléreknek* nevezünk és akiknek oly kevés föld áll rendelkezésükre, hogy ennek hozadékából megélni nem tudnak és ezért másutt bér munkát kell végezniök.

Erre való tekintettel feltétlenül kívánatos, hogy a birtokpolitika lehetőleg olyan birtokegységek fennmaradására törekedjék, amelyek a kisgazda-család megélhetését lehetővé teszik. Ez az

örökjog reformjával és részben a tagosítással érhető el. A földnek túlságos földarabolása a föld nélküli falusi lakosság problémáit fogja fokozott mértékben felvetni s egyben veszélyezteti a gazdaságos termelést, aminek következménye az ország termésátlagának csökkenése s ezzel az országos kereseti viszonyoknak romlása, a nemzet elszegényedése lehet.

Ami a zselléreknek és a földmunkásoknak problémáját illeti, erre vonatkozólag a következőt mondhatjuk:

Amily mértékben mozdítja elő a kisgazdabirtokok elszaporítását célzó birtokreform az illető réteg szociális jólétét époly mértékben csökkenti a falusi munkás életterét s őt elvándorlásra készíteti. Pedig az első és legfontosabb törekvés az legyen, hogy az ilyen munkások természetesen a megélhetés biztosításával és nem kényszerrel helyhez köttessenek és a felesleges vándorlás megszűnjék, mert ez nemcsak anyagiakban, de erkölcsiakban, elsősorban a család szempontjából káros. És pedig nemcsak a városi munkára járók, de a mezőgazdasági munkáknak messzi tájakról érkező munkáscsoportjai is aggályosak e szempontból. Ismerjük az ilyen munkáscsoportok együttélését, az ezzel járó erkölcsi hátrányokat, ismerjük az ilyen munkások kiszolgáltatottságát a vezető munkásai, a vállalkozóval szemben, stb. Kívánatos, hogy akiknek a megélhetés céljaira önálló gazdaságot jelentő földet nem adhatunk, részükre is biztosítsunk megfelelő családházat és gazdasági épületeket, kis kertet, szóval belsőséget. A családház-akció a falusi munkáscsalád

élelmezésének, de kisvállalkozói jellegének is jelentős tényezője.

Ezen a téren kétségtelenül igen üdvös a FAKSZ és az Országos Nép- és Családvédelmi Alap házépítési akciója. Csak arra kell vigyáznunk, hogy a házak építése műszaki és egészségügyi szempontból helyesen történjék. Természetesen a költségekre is tekintettel kell lenni. Ezen a téren egységes országos szervezet létrehozását tartanok szükségesnek, mely egységes szervezet egyrészt az építőanyagok nagy tömegben, olcsón való beszerzésével, a terveknek nagy tömegben való elkészítésével tudná az építkezés olcsóságát biztosítani, egyben ellenőrzést is gyakorolhatna afelett, hogy a műszaki és egészségügyi szempontokat az illetékesek mindenkor szemelőtt tartásák.

Fontos továbbá az is, hogy a falusi lakosság ama rétegei számára, amelyek csupán házhellyel, vagy a család létfenntartását nem biztosító kicsi földdel rendelkeznek, állandó és megbízható munkaalkalmakat nyújtsunk. Ez legtermészetesebben az ott lévő nagyobb birtok termelésének intenzív irányú fejlesztésével, főleg a mezőgazdasági ipar révén lehetséges, de az ipar decentralizációja által is. Bizonyos esetekben azonban az állam közbenjöttére is szükség van. (Közmunkák.) Az a szempont, amely a munkaalkalmak biztosítása céljából a gépek alkalmazását mellőzendőnek tartja, nem mindig helyes. Ha a tudomány egyszer bebizonyította, hogy a termelés hozamának fokozása céljából, vagy helyesebben a gazdaságosabb termelés biztosítása végett valamely munka elvégzéséhez gépre van szükségünk, akkor a gép használatának mellőzése a nemzeti

termelés visszamaradását fogja okozni, ami a kíméletlen nemzetközi versenyben lemaradást jelent. Ebben az esetben az elsőrendű szempont a gazdaságosabb termelés. Nem kevésbé jelentős azonban az a kérdés, hogy a felszabaduló munkásoknak miképpen biztosítsunk munkát? Az a javaslat amely sokszor elhangzik, hogy a gépek használata folytán felszabaduló munkásokat tartsa el munka nélkül az, aki a gépet beállította s a gép segítségével előnyökhöz jut, a gazdaságosság elvével szembenálló felfogás. Az azonban valószínű, hogy a fokozatosabban belterjesebbé váló gazdaságok a gépek használata mellett is több kézi munkaerőt tudnak foglalkoztatni és az is bizonyos, hogy középületek, utak, csatornák építésével és egyéb szabályozó munkákkal helyes és előrelátó állami és pénzügyi politika mellett áthidalhatjuk a nehézségeket. A mezőgazdasági munkásközvetítés megszervezése is sokat jelenthet e tekintetben.

A család megélhetését biztosító *munkabérszabályozás* természetes követelmény. A gazdaságpolitika feladata azonban a mezőgazdaság olyan rentabilitásának biztosítása, mely a megállapított bérek fizetését lehetővé teszi.

A mezőgazdasági munkáscsaládok jólétének emelésével kapcsolatban még a következő kívánások merültek fel az előadást követő vita és az előadó összefoglalása alapján:

1. A mezőgazdasági cselédek elhelyezésére szolgáló lakások az ország egyes részein nem felelnek meg a törvényes követelményeknek. A meg nem felelő cselédlakások száma nem olyan nagy, hogy azok rendbehozatala a mezőgazdaságra a

mai körülmények között súlyosabb áldozatot jelentene, de ahol ez a szempont súlyosan esik latba (eladósodott birtok), ott megfelelő hitellel kell a birtokost támogatni, az adóhatóságok se akasszák az akciót azzal, hogy a cselédház-építést „vagyongyarapodásnak” vegyék és adóval sújtsák. Addig azonban, míg a földbirtokpolitika meg nem nyugszik, a cselédlakások kérdése is problematikus marad.

2. A mezőgazdasági vándormunkások elszállásolási viszonyai általában kedvezőtlenek. Erre nézve törvényes rendelkezést kell kérnünk.

3. A mezőgazdasági munkások munkaközvetítése tekintetében kívánatos lenne bizonyos fokú racionalizálás. Előfordul, hogy az ország nyugati részéből származó mezőgazdasági munkások szegődnek el az Alföld keleti vármegyéibe és fordítva.

4. Szükségesnek látszik a mezőgazdasági munkásság társadalombiztosításának, mindenekelőtt azonban a betegellátási ágazatnak a megszervezése. Ez természetesen csak a kispaszták fakultatív bevonása útján valósítható meg. Átmenetileg szóba jöhetne bizonyos meghatározott népességcsoportoknál a naturáliákban (csecsemőkelengye) nyújtott szülési jutalom rendszeresítése is.

5. A családi munkabér rendszeresítése a mezőgazdasági munkavállalóknál népesedéspolitikai és szociális szempontból éppen olyan fontos — ha nem fontosabb — mint az ipari munkavállalóknál. Minthogy azonban a gazdák helyzete egészen más, mint a gyárosoké, országos, vagy megyei bértkiegyenlítő pénztár létesítendő.

6. A mezőgazdasági munkásosztálynak nem-

csak házhozjuttatását, hanem *házhelyhez juttatását* kell kívánnunk. Az ONCSA munkájának ez-irányban való kiterjesztését kívánjuk, de nem csupán a munkaterület, hanem az ONCSA anyagi kereteinek kiegészítését házhelyjuttatásokra.

Fenntartani kívánjuk azonban továbbra is a falusi kislakásépítő szövetkezeteket. Az ONCSA munkájának megindulásával egyidejűleg a falusi kislakásépítő szövetkezetet halálra ítélték, ami hiba.

7. Kívánnunk kell a baleseti biztosítás kiterjesztését a mezőgazdasági munka bármely területén elszenvedett balesetre. A baleseti biztosítás ezidőszerint csak a *gépnél* keletkezett baleset esetére szól.

Végül foglalkozni kívánunk a mezőgazdasági családvédelemmel a *nő* szempontjából.

A felmerülő feladatok négy irányúak:

1. világnézeti,
2. egészségügyi,
3. kulturális,
4. gazdasági-szociális.

ad 1. Gyakorlati hitéletre nevelés. Az asszonyi és az anyai hivatásra való fokozott *lelki* előkészítés. Az állapotbeli tisztaság döntő erkölcsi jelentősége a hajadonok és asszonyok életében.

E munkára nélkülözhetetlen munkatárs a *vándorhitoktatónő*.

ad 2. *A csecsemő és kisgyermek gondozás* gyakorlati ábrák segítségével (ahol Zöldkeresztes szervezet nincs).

A női élet egészsége. (Népszerű előadásszövegek és illusztrációk.)

A női élet kritikus időszakai, betegségei.

Az anya és csecsemő egészségvédelme érdekében tanyakörzetekben községi szülőszobák szervezése és társadalmi úton való fenntartása. (Szabados Sámuel tisztiorvos terve.)

ad 3. A népművelő-szervek, továbbá kulturális célkitűzésű társadalmi szervek munkájában (pl.: MANSz) a nemzeti műveltség kiegészítése. Magyar történelem, földrajz. Különösképen a magyar *gazdálkodás története* és a közgazdaságtan (magyar közgazdaságtan) alapjai népszerűen. Nagy magyar asszonyok életének ismertetése, életükkel adott példáik megkedveltetése.

ad 4. A falun élő nők *szakmai* képzése (mert szakmája a háztartás és a belső gazdaság), általános háztartási, főző és gazdasági tanfolyamok, gyakorlati bemutatók, előadások útján, járásokonként egy-egy mintaháztartás létesítésével (szövetkezeti minta járásokban is létesítendő mintaháztartások). Otthongondozási, főzési, belső gazdálkodásra tervezett és hirdetett versenyek útján. A mintaháztartások megszervezésével kapcsolatban megfelelő propaganda beállítása: szereld fel jobban háztartásodat, termelj többet, többet, több csirkét, több ..., hogy vásárolhass! (felsorolva az otthongondozásnak és a célszerű háztartásvezetésnek eszközeit.)

A falun élő háziasszony munkájának tervszerűsítése mezőgazdasági szaktanerők, orvosok segítségével.

Háziipari tanfolyamok keretében elsősorban az otthon szükségleteinek házi fedezését megtanítani.

A munkás családvédelme.

Kovrig Béla dr. előadása.

Mélyen tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Varga professzor úr roppant értékes felszólalásában rámutatott arra, hogy a háború után egy igen erőteljes, radikális jelentőségű átalakulás következik be. Jól mondta. Minden háború szükségképpen meggyorsítja az eszméknek alakulását és a társadalom helyzetének, belső viszonyainak, belső rétegződésének átalakulását. Minden háború sietteti a fejlődést és minden háború — ez kimutatható, tényekkel alátámasztható — szükségképpen új hatalmi, új gazdasági helyzetet teremt és átalakítja a társadalmaknak struktúráját.

Ez a háború is kiváltja az eszméknek, az embereknek, társadalmi rétegeknek igen jelentős helycseréjét. Mi örök értékek hordozói vagyunk, ez ad értelmet, ez ad hivatástudatot a mi életünknek. Abban a rendkívül szerencsés helyzetben vagyunk — ami boldoggá tesz bennünket —, hogy olyan értékeket képviselünk és olyan rendező elveket hirdetünk, amelyeknek valóra válása minden korszemlemtől, minden ideológiától menten és függetlenül állandó együtthatója, állandó serkentő ereje minden fejlődésnek.

Nem mindig a komoly embereknek feladata megjósolni, hogy a fejlődés, az alakulás a történelem és a társadalom síkján milyen irányba vezet. Ezt egyikünk sem tudhatja. Sejtéseink vannak, amelyeket megszólaltatunk, egy azonban tény: a katolikumban olyan társadalomrendező erő van, amely szükségképpen az erkölcsi törvényből következik. Nekünk ezt képviselnünk kell, mert minden katolikus ember a jó Isten, a Mindenható munkatársaként érzi magát és ekként jár el.

Amikor családról beszélünk, nagyon sokszor, unos-untalan hangsúlyozzák, — bár sokszor kell is hangsúlyozni és értékes, hogy ezt teszik —, hogy a fajfenntartás a feladata a családnak. Ez a biológiai szerepe és ez a biológiai feladat kétségtelen feltétele annak, hogy minden más hivatását, feladatát a család teljesítse. De a családnak van egy roppant nagy társadalmpolitikai feladata, minden olyan hajlamnak, minden olyan képességnek természetes kifejllesztése, amely nélkül nincs rendezett társadalmi lét. Hiszen a szolidaritásnak, a kölcsönös megsegítésnek, a loyaltásnak, a pietásnak érzése, hajlama minden társadalomban kortól, történeti adottságoktól függetlenül a családban bontakozik ki. Hiába teremtünk jogi és törvényi intézményeket társadalmpolitikai célok valóra váltása céljából abban az esetben, ha ezek a hajlamok, ezek a hajlandóságok nem élnek az egyénben. Ezt iskolában, nevelő intézményekkel nem lehet elérni. Ez csak a családnak teremtő, ember-alakító tényezője következtében alakulhat ki az emberekben. Ez a nagy társadalmpolitikai jelentősége a családnak. Ezért a család óriási kultúrpolitikai intézmény.

Manapság az emberek azt vélik, hogy igen korán éretté válnak, pedig még felnőtt korban is a többségük mennyire neveletlen. Ennek viszont nemcsak az az oka, hogy kultúrpolitikai intézményeink jelentős része hivatásának nem felel meg és csupán formális képe­­sítést nyújt s ezzel az oktatás terén meg is elégszik, a pedagógia elvesztette igazi irányát, az emberi eszményhez való alakítását az embernek, — ez azért is van, mert a legfontosabb nevelő intézmény, a család, kultúrpolitikai funkcióját nem fejtí ki eléggé általános és eredményes mértékben.

Az embereknek felnőttként való szerepe és magatartása csak másodsorban függ az oktatáson, a kultúrpolitikai intézményeken. Elsősorban azon múlik, hogy mi megy végbe a család kebelén belül, milyen értékrendszer az, amelyet átörökít az egyik nemzedék a másik számára. Mert a jó, a szép, az igaz, az oktatásügyi intézményekkel kimerítően nem tanítható. Csak a családban megy végbe a szépnek, a jónak, az igaznak a megérzése. Olyan értékszempontoknak megszerzése, amely egy biztos magatartást az abszolút értékek irányában az ember számára lehetővé tesz. Ezt a kultúrpolitikai munkát csak a család végezheti el, tehát legelsőrendű fontos kultúrpolitikai hivatás a családot visszaadni a maga természetének és köz-berendezkedésekkel, joggal, a közületi intézmények megtartásával, a közhatalmi tényezőknek megtartásával elősegíteni, hogy valóban a család eszméjének megfelelő életet élhessen.

Erőteljes meggyőződésem szerint a család hivatásának igazán megfelelő életét csak akkor éli, ha szentségi házasság ennek az alapja. Ezt most

nem azért mondom, mert az Actio Catholica keretében beszélek erről a kérdésről, hanem mert ez jelenti intézményes, természetfölötti vonatkozású, tehát állandó garanciák alá helyezett biztosítékát annak, hogy valóban a család társadalmi, kultúrpolitikai — de hozzá tehetem — biológiai rendeltetésének és mindezt egybefoglalva, nemzeti rendeltetésének megfelelő-e, vagy sem. Mert csak a szentségi házasságnak komolyan vétele az, ami a család létrejöttének tartós alapja lehet. Az egész életre szóló élettárs kiválasztásának komolysága — például, hogy mire választom ki az élettársamat, milyen rendeltetéssel, látom-e azt, hogy egy nagy kulturális intézményben partnere az, akit egy életre kiválasztottam — hogy vajjon nagy társadalmi funkciók letéteményese lesz-e —, tehát ez a nagy felelősségérzet az életlesz-e — tehát ez a nagy felelősségérzet az élettársnak egy egész életre való kiválasztása és természetfölötti életem folytatása szempontjából, családi életem megalapozása tekintetében csak akkor remélhető, ha az a házasság, amelyre lépek, szentségi házasság.

De továbbmegyek. Csak akkor tudom teljesíteni, mint családnak tényezője, a magam emberi rendeltetését, emberi hivatását, ha a családot is szüntelenül épűgy Isten előtt látom, mint a nemzetemet, ha szüntelenül látom az örökkévalóság irányába való beállítottságát és ebből a természetfölötti szempontból való jelentőségét családomnak és nemzetemnek. Család, nemzet, magam — Isten előtt! Ennek szüntelen átérzése, az ebből származó magatartás minden valóban mélységes és szün-

telenül ható felelősségérzetnek egyetlenegy forrása.

Társadalmi káoszról beszélünk napjainkban. Vájjon ennek a káosznak nem kiinduló pontja-e a válság a családban? Monarchikus rendező elvet tartunk szükségesnek különösen Magyarhonban. Nem gondoljuk-e, hogy a monarchikus elv általános tiszteletének feltétele éppen a családfőnek a tisztelete a családban? A páter familias tekintélyén múlik az államfőnek tisztelete és megbecsülése. Ha detronizáljuk a családban a páter familiást, detronizáljuk lelkünkben, gondolkodásunkban az államfőt. Minden társadalom szerves együttműködésének, az ilyen együttműködés sarkkövének, szilárdaságának előfeltétele az, hogy legyen a pater familias tekintélye.

Társadalmi igazságosságot hirdetünk. Vájjon ennek nevelő iskolája nem éppen a család-e? Nem a páter familiasnak a családtagok irányában való magatartása-e a példaképe az osztó igazságosságnak, a iustitia distributivának? És vájjon a családfő irányában megnyilatkozó magatartás nem a iustitia legalisnak példaképe és mintája-e? És a családtagok egymás iránt való magatartása nem a iustitia commutativának természetes előfeltétele és mintaképe-e? Tehát a szociális igazságosságra tulajdonképen a család nevel, az alakítja ki a hajlamokat, amelyek mindezt lehetővé teszik.

De az is kétségtelen, hogy az igazságosságot tartósan csak azok tudják kifejteni és kellő lelki függetlenséggel, erővel és tekintéllyel képviselni, akiket az igazságosság erényére szüntelenül a kegyelmi élet ösztönöz. Nagyon nehéz igazságosnak lenni és minden élethelyzetben, mindenki irá-

nyában igazságos csak az lehet, aki valóban a kegyelem tüzeből táplálja szüntelenül a lelkét. Hol lehet ez? Ott, ahol kegyelmi élet van. A házasságban hol lehet kegyelmi élet? Ahol szentségi házasság van. Ezért a társadalmi szilárdságnak, az államfő tekintélyének előfeltétele az a kegyelmi élet, amely csak ott van, ahol a szentségi házasságnak a kegyelem előfeltételül szolgáló intézménye körülbástyázza.

A család összefüggésében mik azok a lehetőségek, amelyek a családnak ilyen természetű szerepét, tehát természetes társadalmpolitikai, kulturpolitikai jelentőségének érvényét elősegítik?

Korlátozom magamat arra a penzumra, amelyet az elnök úr számomra kijelölt és kizárólag az iparos, az ipari munkáscsaládoknak sorsával és élethelyzetének a családvédelemmel, a katolikus szellemű családvédelemmel kapcsolatos alakulásával foglalkozom.

Szokás azt emlegetni, hogy amikor anyagi követelményeket támasztunk, anyagi igényeket emlegetünk, ez katolikus bolsevizmus. Azok, akik olyan könnyedén, kézlegyintéssel odavetik ezt a szót, amikor az ember számára megköveteljük az emberhez méltó életet, rendszerint megfélemlenek arról, hogy az általános közjóhoz az út az anyagi közjó állapotán át vezet. Akinek lelke felőrlik az anyagiakért való küzdelemben, annak lelke nem tud szárnyalni a magasságok felé. Igenis, megvannak a maga feltételei annak, hogy a kegyelem állapotába ne csak a hősök, hanem a tömegek emberei is elérjenek. Ne rendezzük be az életet kizárólag a hősök és mártírok számára, mert ezek rendszerint kisebbségben vannak, hanem

rendezzük be az életet mindenki számára. (Nagy tetszés és taps.)

Beszéljünk tehát csak az anyagiakról a jelen pillanatban. Ez a kötelességem ma. A megélhetésnek mi az alapja? A magántulajdon és a munkabér, a munkának az ára. Valamennyien azt szeretnénk elérni, hogy a léttel szemben való bizonytalanság ellen védjen minden családot annak magántulajdona. Ez természetes igazság. Ellenben minden társadalomban vannak olyan nemzetközi adottságok, amelyek ennek az elvnek maradéktalan érvényesítését akadályozzák. Bármennyire kívánatos, hogy minden család — különösen azok a családok, amelyek az eszményi életet vállalják és a vele kapcsolatos kötelezettségeket, — magántulajdonhoz jusson, mégis jól tudjuk, hogy ennek bizonyos, minden nemzetgazdaság természetes adottságaiban és a nemzetközi helyzetben rejlő korlátozottságai vannak. Hogy ezeken a korlátozottságokon segíteni kell ott, ahol méltatlanok és ahol a nemzetnek életterébe, a belsejébe beható tényezők gátolják ennek az elvnek érvényét, az nyilvánvaló.

Elsősorban tehát keressük az ipari munkásság vonatkozásában is a magántulajdonnak a védettségét. A magántulajdon védettsége az ipari munkás vonatkozásában mi lehet? Kettős: 1. Fejlődés afelé, hogy önállósuljon, tehát megszerezzen termelő eszközöket, vagyis olyan munkabérvizőriyai legyenek, amelyek józan takarékossgal, mértékletes életmóddal és kötelességtudással kapcsolatban a család számára lehetővé teszik, hogy a munkás is megszerezze a termelő eszközöknek tulajdonát. 2. Másodsorban a fejlődés a munkás-

otthonnal, a családi házakkal kapcsolatban. Itt nagy feladatai vannak a kommunális politikának és a különböző társadalombiztosítások politikájának. Sajnos, úgy a városokban, községekben, mint a társadalombiztosítási intézményekben bizonyos öncélúság nyilatkozik meg: védik a vagyonokat, védik az anyagi érdekeiket és bizonyos partikularizmus nyilatkozik meg ebben a védelemben. Pedig a törekvésnek arra kell irányulnia, hogy minél teljesebbé, minél gyorsabban minél könnyebbé tegye a magántulajdon szerzését.

Hogyan lehet ezt megvalósítani? Abban a formában, hogy a különböző közületek és társadalombiztosítási intézmények ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági vonatkozásban egyaránt arra törekedjenek, hogy a nagycsaládú munkások tulajdonba szerezzék meg otthonaikat. Tehát arra, hogy a lakbérnek kiegészítésével méltányos amortizációs terhek mellett megszerezzék tulajdonul a családi házakat, amelyekbe őket különben helyes lakbérpolitikával telepítik. Ha pedig ez megvalósítható, mint ahogyan egyes államokban megvalósult, ez tényleg gyakorlatias út. Természetesen a kapitalisztikus gazdálkodás mellett szükséges a tőkék reprodukciója, bizonyos kamatoztatása azoknak a tőkéknek, amelyeket a háztermelésbe fektettek. Ezeknek kamatozásából azonban bizonyos községeknek, városoknak lehet átvállalniuk bizonyos kamatterhet. Kívánatos tehát, hogy a csökkent kamatoztatás elveinek megfelelően történjék a tervek kidolgozása. A Loucheur-féle elv, amely megvalósul a párisi családiház-övezet kiépítése során, ebben az irányban szép gyakorlati eredményeket hozott

az 1930-as években. Ezen az úton meg lehet könnyíteni az ipari munkások tulajdonszerzését, hogy megtörténjék az a lelki átalakító hatása a tulajdon átérzésének, amely a patriotizmusnak elmélyítését és a proletár-szemlélettől való tartózkodást olyan nagymértékben elősegíti.

Egy másik gondolatot is legyen szabad felvetnem. Végtelenül szomorú a szociális gondolatok felvetésében az, ha az ember tanársegéd korában megkezdí pályáját és bizonyos gondolatokat hangoztat és idült professzor lehet addig, ameddig még mindig időszerűen terjesztheti azokat a gondolatokat, mert ezek mindig időszerűek maradnak, ugyanis nem valósulnak meg, bár ezeknek értékét nagyon sokan elismerik. (Mozgás.) Az úgynevezett Schreebergartenek kérdéseivel, a városokat övező kiskertes házak ügyével is így van. Európa nyugati részeiben mindenütt virágzanak. Ha egy nyugati metropolist megközelítünk, keresztül megyünk egy ipari övezeten, ahol családos munkások kertjei vannak, amelyek lehetővé teszik a szerves termelés keretéből élő, gyökértelennek vélt ipari munkásságnak a szerves termelés keretében részleges meghagyását.

Miért ne lehetne akkor erre vonatkozólag — már szinte unos-untalan ismertek a különböző tervek — megvalósítani például azt, hogy a város, a község, és a nagyvállalatok együttesen, aszerint, hogy kinek hol van megfelelő fekvésű földje, kiskerteknek létesítése céljából rendelkezésre bocsássanak megfelelő földterületeket. A földet magát, a telket nyújtja a város, a község, vagy pedig a nagyüzem, aszerint, hogy ki az érdekelt földtulajdonos. Az ehhez szükséges vetőmagot, a

kerítésnek, a kisebb házikónak, weekend-házikónak megfelelő építményhez a nyersanyagot előteremti vagy a vállalkozó, vagy ha nem akarja, az üzemközösségnek kertgazdasági szövetkezete egyetemleges felelősség mellett.

Az utóbbi esztendő során — nagyon helyesen — általános volt az olyan törekvés, hogy lehetőleg értékesítsünk közéletelési szempontból minden földterületet. Sokszor ezek az ilyen módon bevett földterületek ebek harmincadára kerülnek és a vitaminkertek nem felelnek meg céltudatosan és gazdaságosan rendeltetésüknek. Miért ne lehetne intézményesen, szervesen megoldani ezt abban a formában, hogy bocsássuk különböző üzemek munkásai, magánalkalmazottai rendelkezésére, hogy a különböző vállalati, üzemi, kertgazdasági szövetkezetek maguk parcellázzák fel bírlalat szempontjából ezeket a területeket és műveljék meg szabad idejükben családtagjaiknak gazdaságosan külön értékesített munkaerejével, így közellátási szempontból is sokkal nagyobb eredményhez tudunk eljutni, kapcsolatban tartjuk a vidéki, falusi eredetű, a szervesen termelés keretébe átvezetett népelemet, a szabadidőt gazdaságosan tudjuk értékesíteni, kocsmáktól és egyéb káros szenvedélyektől inkább tudjuk távol tartani az embereket, és ezáltal nagyobb biztonságot és szervezettebb szellemet is tudunk belevinni az érdekeltek életébe.

Ezek már szinte elcsépelet frázisok. Mindenki tudja, hogy így van, ezek ellen senki sem opponált, csak a gyakorlati keresztülvitelét nélkülözzük az ilyen természetű megoldásoknak. Kötelességemnek tartom mégis ismét leszögezni ezeknek az

álláspontoknak és terveknek helytállóságát, és ha valamikor, akkor ma feltétlen időszerűségét.

Most már ami a munkabér kérdését illeti, a családi munkabér elvét a legtöbb kormányzat irányadónak fogadta el és érvényesíti. Hogy a családi munkabér mennyire közérdekű, ezt láttuk a legutóbbi kormányzati intézkedésekből is a közalkalmazottakkal kapcsolatban. Ámde ha elismerünk egy elvet, akkor miért valósítjuk meg ezt a gyakorlatban csonkán és tökéletlenül? Ha értékes az elv, valósítsuk meg általánosan, ha pedig nem értékes, nincs értelme parciális megoldásoknak. Az elv kétségtelenül értékes és senki sem meri — legalábbis hangosan — vitatni ezeknek a szempontoknak belső értékét. Tehát az általános, intézményes megvalósítását a családi munkabér elvének parancsoló követelménynek kell tekinteni, de természetesen a lehetőség határain belül. Sokkal jobban, tökéletesebben és olcsóbban lehet ezt általános érvennyel megoldani mint parciálisan, [gaz, hogy esetleg nem ugyanolyan tárca kebelében történik az általános megoldás, mint ahogyan a parciális megoldás megtörtént, és ennek következtében esetleg a tárcáknak konfliktusa alakul ki az ügyvel kapcsolatban. (Derűtség.) Végtelenül sajnálatos és valahogyan derogál magyar mivoltomnak annak szemlélete, hogy egy magyar szociális intézmény általánosulása, vagy szűkebb körben megoszása kizárólag bürokratikus hatásköri kérdések kiéleződésén múlik. Elérkezett az ideje annak, hogy ezt teljesen intézményesen valósítsuk meg. Hiszen a magyar állam parciálisan elismerte egyes kategóriákkal kapcsolatban a családi munkabérnek erkölcsi és államrezon szempontjából

való helytállóságát. Ezt tehát nekünk sürgetnünk kell, annál is inkább, mert olcsóbb, jobb tökéletesebb, nem is szólva arról, hogy erkölcsösebb megoldás. Végeredményben ugyanis az erkölcsi szempontok és törvények érvényesülése nem lehet csak egyik vagy másik kategóriának javára szóló. A szociális feszültségeket nem enyhítjük, hanem fejlesztjük azzal, ha egy bizonyos igazságosságot elismerünk az egyik társadalmi réteg irányában és megtagadjuk egy másiktól. Ezért kell mindig általános természetű megoldásokkal előhozakodni.

Ami a társadalombiztosítást illeti, voltak etekintetben bizonyos kezdeményezések. Ezeket azért említem, mert a társadalombiztosító bizonyos tekintetben munkabérkiegészítő intézménynek is tekinthető, amely a családvédelmi szempontok felé utal. Itt is bizonyos piruettekkel, bókokkal találkozunk e gondolat irányában, ámde amit helyesnek elismerünk, nem csupán ildomosán megtisztelnünk kell, hanem meg is kell valósítanunk. Gondolok például arra, hogy a bányanyugbér-biztosításnál a szolgáltatásokban a családvédelmi szempontokat tiszteletben tartják. Ugyanakkor az általános kötelező betegségi biztosításban a táppénz összegének meghatározásánál egyáltalában nincsenek arra tekintettel, hogy mi is a táppénz rendeltetése. Elméleti szempontból tisztázott dolog, hogy rendeltetése a szükségletfedezés, legalább is olyan mértékben, hogy az a munkakerülésre ösztönzést ne adjon. Ha szükségletfedezés az alapelv, tekintettel kell lennünk arra is, hogy kinek a szükségletéről van szó, nagycsaládos munkavállaló szükségletéről, vagy pedig

nem nagycsaládosnak, vagy gyermektelennek szükségletéről. Ha nagycsaládosról van szó, a szükségletfedezés elvéből következik, hogy a táp-pénz mértéke különböző pótlékolási eljárásokkal hozzáigazodik a keresőnek családi viszonyaihoz, tehát gyermekeinek számához s miután a járulék mértéke általánosan és kizárólag a munkabérhez igazodik, az ehhez fűződő többletköltség megoszlik azok között is, akik gyermekkel nem rendelkeznek, a teher tehát áthárul a nemcsaládosokra is. Ez a legigazságosabb és legtermészetesebb megoldás.

így például a különböző gyógyszerellátásokkal kapcsolatban nagyon fontos és lényeges, hogy az úgynevezett vénydíjaktól mentesüljenek mindazok a receptek, amelyek a gyermekek gyógytényezőinek kiszolgáltatásával kapcsolatosak, mert nem tételezhető fel, hogy a beteg gyermek szimulál. Ami a nem kötelező szolgáltatásokat illeti, a gyermek- és tanoncüdültetéssel kapcsolatban tudatosan elsőbbséget kell biztosítani a nagy családok gyermekeinek és tanoncainak.

Vannak úgynevezett passzív tagsággal kapcsolatban levő jogosítások, ami azt jelenti, hogy ha valaki röviddel munkaviszonyának megszűnése után megbetegedik, korábbi munkaviszonya alapján különböző segélyezésekre igényjogot szerezhet. Itt is különbséget kell tenni az előfeltételek és az időtartamok meghatározásánál aszerint, hogy nagycsaládú munkavállalóról, illetőleg biztosított hozzátartozójáról van-e szó, vagy pedig nem.

Az öregségi biztosítás korhatárának meghatározásánál kívánatos széles néprétegek előtt doku-

mentálása annak, hogy az államhatalom milyen mértékben megbecsüli azt, aki nehéz körülmények között vállalja több gyermeknek felnevelését. Ez a megbecsülés megnyilatkozhatik abban a formában, hogy az öregségi és rokkantsági biztosításnak öregségi járadékával kapcsolatos korhatárt 60 esztendőről leszállítják és 55 esztendőben állapítják meg, tehát diszkriminációt vezetnek be ebben a vonatkozásban. De nem elégséges ezt a korhatárnál megvalósítani. Kívánatos, hogy a járadékösszegeknél is valóra váljon ez abban az értelemben, hogy a közösségnek, a nemzetnek elismerése megnyilatkozzék a több gyermeket a nemzet számára is nevelő munkások irányában, abban az értelemben, hogy a felnevelt gyermekek számához viszonyítva bizonyos pótlékolással, mondjuk gyermekenként 5 százalékkal növeljék a járadékot. Ez egy nemzeti elismerési díj a családalapító és a jövő nemzedéket nevelő család-apa irányában.

Ezeket az elveket a teljes- és tehetetlenségi baleseti járadékkal kapcsolatban is meg kellene valószínűsíteni, különös figyelemmel arra, hogy ha valaki élete javakorában, amikor gyermekeket nevel, üzemi balesetet szenved, vagy pedig foglalkozási betegség áldozatává válik, megint családi helyzetére való figyelemmel történjék a kártalanítási összeg megállapítása. Természetesen a felosztásnál és kirovásnál ez a szempont nem érvényesülne, úgyhogy ennek következtében a nem nagycsaládosok és gyermektelenek is viseljék az ezzel kapcsolatos többlet-terhet.

Az önkormányzati elv katolikus felfogásúaknál, akik irtóznak minden totalitárius felfogástól és

borzalommal tekintenek ennek következményeire, mindig megbecsült. És mert megbecsült, kívánatos, hogy apró önkormányzatok is neveljék az embereket az alkotmányos élet számára. (Taps.) Ez az alkotmányos élet ne legyen egészen szervesen természetű, ellenben azok, akik a nagyobb felelősséget vállalták és viselik, kizárólag vegyennek részt az ilyen önkormányzatok belső életében. Ez az élet akkor válik szervessé, ha a passzív választói jogosultak azok, akik maguk is nagycsaládú emberek és akik ennek következtében fokozott felelősséget éreznek önkormányzati magatartásukért.

Ami a munkaviszonyt illeti, a magánalkalmazottakkal kapcsolatban általánosan elismert a felmondási jog fontossága. A proletárság állapotánakismertetőjegye a gyökértelenség és létbizonytalanság. E kettővel szemben mindig meg kell védeni az embereket, mert ezzel lelküket és szellemüket és így nemzetünket is védjük. Ha ez így van, a felmondási jogban hatékony ellenszerét látjuk a létbizonytalanság érzésének. Így a felmondási jogot a munkásság vonatkozásában is ki kell terjeszteni. Miután a fokozatos fejlődésnek vagyok a híve és ismerem az üzemek belső viszonyait, helytelennek tartanám minden munkás számára, tekintet nélkül kategóriájára, a felmondási jognak máról-holnapra való megvalósítását, mert kétségtelen, hogy bizonyos egészséges termelési szempontból nélkülözhetetlen eredményekre vezet az, ha gyorsan szelektálhat, választhat ki a vállalkozó és a dologkerülő munkást saját termeléséből eltávolíthatja. Viszont az is egészen kétségtelen, hogy nagyon sokan vannak a termelésben, külö-

nösen szakmunkások, és különösen családos munkások, akik bizonyos felelősségérzettel vesznek részt a termelésben.

Propozícióm kizárólag arra korlátozódik, hogy a szakmunkásoknak legalább a fele számára biztosítsák méltányos felmondási jog, méltányos felmondási időtartam. Maga a munkaadó határozza meg, hogy például szakmunkásainak a felével kapcsolatban kik azok a szakmunkások, akikre vonatkozólag a felmondási jogot elismerik. Köteleztessék a munkaadó arra, hogy legalább az ilyen módon védetté vált szakmunkásoknak fele erejéig, amennyiben üzemében ilyenek vannak, a felmondási jog elismertessék. Ebben az esetben ugyanis biztosítva van az, hogy az értéktelenebb, a termelési szempontból alacsonyabb értékű emberek számára ez a jog nem adatik meg, de mégis, legalább az üzem munkásainak elitje, a komolyan, teljesítménnyel, hivatással dolgozók javára, és ezek közül elsősorban a családos szakmunkások javára a fokozottabb védettség állapota körülbástyáztatik.

Ez olyan gondolat, amellyel kapcsolatban sokszor tárgyaltam illetékes tényezőkkel, akik elismerték ennek fontosságát és értékét. Sajnos, azért az utóbbi évtizedekben nem valósult meg ez a felfogás, pedig a gyökértelenség, létbizonytalanság szempontjából nagyon fontos, hogy hétről-hétre ne érezze — különösen a munkapiac válságai, hullámzásai idején — a munkás, vagy a munkásasszony, hogy ő maga családjával együtt megélhetés nélkül marad, — vagy pedig legalább bizonyos időre lássa létének anyagi biztosított-

ságát. Azt hiszem, ennek megvalósítása indokoi termelési szempontokba nem ütközhetik.

Ami már most a gyermekek és nők védelmét, az üzem belső törvényes munkásvédelmét illeti, a most folyó háborúban az adott viszonyok között további jogi, törvényes intézkedéseket nem is javaslok. Nem javaslok pedig azért, mert jogrendszerünk etekintetben igen fejlett. Az 1928. évi V. törvénycikk végrehajtása igen megnyugtató és igen korszerű lenne. Csak ezt nélkülözzük, a végrehajtást. Amit én tisztelettel javaslok, az kizárólag a hatályos jog megvalósítása, a hatályos jog végrehajtása. Ezt elsősorban az állameszme szempontjából és a jogtisztelet szempontjából javasolom, mert az államnak megbecsülését és a jogeszmének tiszteletét nagymértékben fokozza, ha az államtól meghirdetett elvek és akaratok tényleg megvalósulnak és az államnak tekintélyét és a jogeszmének tiszteletét aláassa, ha magát a jogot statuálni és garantálni hivatott államhatalom nem veszi komolyan a saját akaratát. Akkor ugyanis nem kívánhatjuk, hogy az állampolgárok komolyan vegyék azt az akaratot, amelyet a jognak intézményezői nem vesznek komolyan. Ezért fölötte kívánatos és az államérdeknek követelménye az, hogy az állam akarata valóban érvényesüljön. De valóban érvényesülhet-e az állam akarata akkor, ha ehhez egyáltalán nincs apparátus, amely ennek érvényesítésére hivatott. Vájjon milyen természetű feltételei vannak annak, hogy az államhatalom tényleg érvényesülhessen ebben a vonatkozásban?

Ha most erről beszélünk, nemcsak az erkölcsi elvek védelméről, hanem az állam tekintélyének

védelméről is van szó. Két feltétele van ennek: szociális mozgalom, tehát szervezett társadalmi öntevékenység egyrésztől, másrésztől pedig az államnak közhatalmi berendezése.

Vannak államhatalmak, amelyek az utóbbi megoldás felé hajlottak, ellenben azt tapasztalhatták, hogy ha az állam monopolizál minden hatalmat, így a társadalmi hatalmakat is, ebben az esetben szem elől téveszti önmagát, nem tudja megítélni saját magatartását, a mértéket elveszti, ha ő kizárólagos munkaadóvá válik, vagy pedig a szociális igazságosságnak egyetlen funkcionáriusává, így nem tud reflektálni önmagára. Az állam ennek következtében eltéved abban az útvonalon, amelyet önmaga számára épített. Az állam nem találkozik saját eszméjével. Az állameszme és államszervezet egymástól elszakad, éppen úgy, mint ahogyan az államhaszon, az államrezon elszakadt normájától: az erkölcs és a szeretet törvényétől.

Ennek következtében kizárólag közberendezésekkel, közhatalmi berendezésekkel szociális jogot nem lehet biztosítani.

Remélhetőleg azok a politikai tradíciók, amelyek a magyar állam folyamatos létét elősegítették, megakadályozzák az államhatalomnak olyan magatartását, amely a magyar társadalom öntevékenységének kibontakozását késleltetné. Éppen ezért ma időszerűbb mint valaha, hogy a társadalom szervezett öntevékenysége számára a feltételeket megteremtsek. A családok ma kereső munkástagaik részéről érdekelve vannak a községekben és a hivatásokban, tehát egyszerre területián és professzionálisan kell egybekap-

csolni a családokat, hogy, ha az egyik kapcsolódás meghiúsul és erőtlenné válik, egy másik természetű kapcsolódás egészítse ki a szervezkedés terén jelentkező hiányokat.

Nem elég a kereső családok fejének egybekapcsolása egy községben, annak meg kell valósulnia professzionális irányban is. De ha egy ilyen társadalom szervezettségét nem segítjük elő és nem egyengetjük a már meglevő ilyen irányú intézmények intézményes, általános megvalósulását, nem lesz történelmi válságok idején szervezet magyar társadalom.

Nagy történelmi felelősség van mindazokon, akik az ilyen irányú társadalmi szervezkedést nem teszik lehetővé, vagy hátráltatják, mert fájdalom, ezzel a közhatalmi funkciók ellátásának, a társadalmi együttműködés intézményes biztosításának feltételeit akadályozzák és nem lesz elégtétel számunkra, ha esetleg utólag kell számonkérni ezektől, akik így viselkedtek, hogy mit vétettek, ha vétettek esetleg a nemzettel szemben.

Mindezzel kapcsolatban némelykor a munkás-ság családvédelméről szólva, azt szokták mondani: nem kívánatos az, hogy a proletariátus fejlődjék, szaporodjék, — szaporodjék a paraszt, szaporodjék az úr, de a munkás ne, mert ennek következtében elproletarizálódik a társadalom. — Az ilyen természetű felfogás irracionális racionalizmus, a maga hidegségével és emberközönyével. Ez nyilvánvalóan pogány felfogás, mert egyértelmű azzal, hogy ne egyengessük a teremtés művét, hogy ne legyünk együttthatói a Mindenhatónak a teremtés gondolatának tovább-

vitele terén. Tehát, ha így gondoljuk és ilyen felfogást fogadnánk el, ezzel leszavaznánk a pogányság mellett és a kereszténység ellen. Ezt a felfogást tehát tartsuk magunktól távol. De ha kizárólag az úgynevezett nemzeti öncélúság szempontjából vizsgáljuk ezt a kérdést, akkor is tudnunk kell azt, hogy vannak népek körülöttünk, amelyek erősen szaporodnak, amelyek ilyen öngyilkos elveket nem tesznek magukévá és abban az esetben, ha általában az európai népek iparosodásának idején tudatosan lemondunk ennek a néprétegnek családvédelméről, szaporodásának intézményes biztosításáról, előfeltételeinek legalábbis megteremtéséről, — úgy ahogyan átalakulnak iparosodottabbakká a különböző társadalmak, vagy átalakul a társadalmi szerkezetük, olyan mértékben fog csökkenni a népesség szaporulata. Tehát még pogány mértékkel mérve is irracionális az ilyen természetű felfogás; természetesen keresztényietlen, nem is szólva arról, hogy a. katolikum felfogásával tökéletesen ütközik és mint mondtam, a nemzeti öncélúság szempontjából is kárhoztatható.

Még egy szempontot kívánok szóvátenni annál is inkább, mert — végtelen sajnálatomra — a cenzúra nem engedte az ilyen természetű gondolatfűzés kifejtését és ez a különböző légitámadásokkal kapcsolatos. Igaz, hogy légitámadást már közel két hónapja nem szenvedtünk és ennek következtében fölötte hajlamosak vagyunk arra, hogy erről a veszélyről megfeledkezzünk, de elképzelhetők olyan történelmi szituációk, amikor ilyen természetű támadások ismétlődhetnek. A családi házak, családi vagyonkák, — ahol vannak;

— sokszor munkának, takarékoságnak, önmegtartóztatásoknak, erkölcsi színezetű és értékű életmódnak eredményei. Ennélfogva védelemre valók, mert erkölcs van mögöttük és nemzeti érdek kapcsolódik hozzájuk. Ne engedjük, hogy ezek az ilyen értékekből való vagyonok megsemmisüljenek egy vak véletlen következtében, hogy a keveset, egyiket-másikat sújtsa az ilyen természetű csapás. Miért ne lehetne ezt megoldani abban a formában, hogy bizonyos értékhatárig — 30—40.000 pengős értékhatárig — mindennemű ingatlan és ingó olyan kár, amely ingatlant és ingót annak tulajdonosa előzetesen közhatóság által értékeltetett és lajstromoztatott, tehát amelynél a közhatóság ellenőrizte, hogy valóban ilyen természetű vagyontárgy van az illetőnek tulajdonában, — ezeket in integrum restituálják légítámadás, vagy általában háborús rendelkezések okozta, akár szárazföldi, akár légiháború okozta károsodás esetén. (Helyeslés és taps.) Az ezzel kapcsolatos kárt miért ne lehetne megosztani, felosztani annak arányában, amilyen arányban jövedelmi- és vagyonadót, társulati adót a különböző adóalanyok fizetnek? (Helyeslés és taps.) Ez végeredményben remélhetőleg nem nagy kár, de minthogy nagy károsodások is vannak, — például Angliában, ahol hasonló gondolatok megvalósultak, — a felosztás mégis nagyjelentőségű. Ha igazán az összes jövedelmi- és vagyonadót, társulati adót fizető alanyok között megosztják az adóév során támadt ilyen természetű költséget, aránylag igen kevés költséget, kiadást kellene nem jelentékeny jövedelmiadó- vagy társulatiadó-pótlékkal felosztani azok között, akik ennek

viselésére hivatottak és a megfelelő anyagi erőt rendelkezésre tudják bocsátani. Viszont abban az esetben, ha valaki akarja ezen túlmenően is megővni a maga esetleg munkával, takarékossgal, önmegtartóztatással szerzett vagyonát, miért ne lehetne minden magánbiztosíték útján önmagát, illetve vagyonát ezzel szemben biztosítani azzal, hogy az állam egy bizonyos központi viszontbiztosító intézménnyel átvállalja a magánbiztosítástól a háborús biztosítási pótlékok ellenében az ilyen természetű rendkívüli biztosítást? (Helyeslás.)

Mi következnek be? Mindenki anyagilag, takarékoságiig családi vagyonával kapcsolatban védettebb helyzetben érezné magát, az állam számára a központi háborús viszontbiztosítás formájában pedig nagyon szép díjtartalék alakulna ki. Ezzel lehetne elvonni bizonyos pénzeket is, vásárlóerőket is a pénzforgalomból, tehát a defláció szempontjait, amelyek időszerűek, szintén lehetne szolgálni és ebből az alapból lehetne olyan hitelműveleteket megvalósítani, amelyek a mostani pénzügyi megoldás mellett többet kerülnek az államnak, mint a vázolt megoldás mellett.

Nagyon fontos, hogy a családok érezzék, hogy munkájuk, takarékoságuk eredményét megővhatják. Ez biztonságot, kiegyensúlyozottsági érzést jelent és további takarékosagra, felelősségvállalásra és további munkára készíti az állampolgárokat. Azt hiszem, hogy az ilyen természetű megoldási lehetőségek a családvédelem keretébe valók és a szolidaritásnak, a katolikus szolidaritizmusnak gondolatkeretében igenis megvalósíthatók.

Befejezésül még egy pár szót: egyáltalában nem

arrogálom magamnak, hogy mindaz, amit tisztelettel voltam bátor kifejteni — és köszönöm, hogy volt türelmük meghallgatni — teljes értékű és egyedül helyes, integrális megoldást jelent. Kétségtelenül sok egyéb, helyes, célszerű megoldás lehetséges. Tulajdonképen minden megoldás jó, amelynek kiindulópontja az, hogy családjunkat Isten előtt lássuk és hogy azt megvédjük a Mindenhatóért és nemzetünkért.

Köszönöm, hogy meghallgattak. (Hosszantartó nagy taps.)

Zibolen Endre elnök: A fogadtatásból is látom, mennyire értékelik, hogy az előadó rektor úr tudományosan ennyire megalapozta a kérdést, megmutatta a megoldás módjait és nem feledkezett meg arról a katolikus alapról, amelyen a kérdéseket meg kell oldani. Kérdezem, van-e valakinek hozzáfűznivalója, hogy ez azután úgy menjen ki innen, mint ennek a bizottságnak állásfoglalása?

Szabó József: Nem akarok a helyzettel visszaélni, amikor újból felszólalok. Csak azt mondhatom, hogy az előadást teljes egészében nyugodt lélekkel tudom magamévá tenni. Felvetem a kérdést mégis, vájjon azt a nagyszerű gondolatot, hogy a munkások családi házakkal láttassanak el, nem tartja-e öméltósága és nem tartják-e a jelenlevők utópiának. Öméltósága mondta, hogy nehezen jut a megvalósulás stádiumába. Nem látja-e ennek okát abban, hogy ez szinte megvalósíthatatlan. Tudjuk, hogy a fővárosban milyen óriási kérdés a telekprobléma. A főváros belső területén, vagy közvetlen határa mentén ilyen családi házak építése vagy olyan kis számban vihető keresztül, hogy a nagy kérdést ezzel megoldani képtelenek

vagyunk, vagy pedig kénytelenek vagyunk ezeket a családi házakat olyan messze megépíteni, hogy ennek már ugyanannyi hátránya van, mint előnye, így túlnyomó a közlekedési probléma, az óriási idővesztés. A munkás ilyen kis házakban nélkülöz sok mindent, ami modern komfortos bérpalotákban megvalósítható.

A felelet az volt, hogy a munkaadó is építsen. De nem látunk-e veszedelmet abban, hogy a munkást lerögzítsük a munkaadóhoz? Bányatelepen például látjuk, hogy a telepen ott van a munkásnak saját kis háza. Nem jelent-e ez számára olyan kötöttséget, hogy a munkaadó részéről inkább minden feltételt elfogad, mintsem házát elhagyni legyen kénytelen?

Néhai Wolf Károly minden gyönyörű beszédében hallottunk a családi házakról, tulipántos ablakokkal. De a gyakorlati életben ebből olyan kevés valósult meg és ahol megvalósult is, ott is kevés volt benne a köszönet. Kérdés, hogy milyen álláspontra helyezkedjünk? Ha a főváros és a gyárvállalatok hozzá is fognak, a munkások nagyon kis hányadának igényét tudják kielégíteni. Ez nem jelenti azért azt, hogy az ideális célkitűzésről lemondjunk. Az egyszerű munkások akárhányszor egy életen át csak azért dolgoznak, hogy öreg napjaikra családi házuk legyen. Fővárosi közüzemeknél látunk ilyen munkásokat, akiknek életcéljuk, hogy mire nyugdíjba mennek, megvalósuljon egy ilyen kis házépítés. Rendszerint nagyon rövid ideig tudják használni, utódaikra hagyják, akik azután értékesítik.

Ennél fontosabb a munkásság felmondási problémájának szabályozása, amelyet öméltósága

szükségesnek tart. Felvetett gondolata az, hogy a munkásoknak legalább egy része jusson ennek birtokába, mert minden munkásnak ehhez juttatása bizonyos veszedelmet rejt magában. — Kérem, nincs-e ellentmondás abban, hogy más tekintetben viszont, a családi béreknél, a munkás és munkás közötti megkülönböztetést veszedelmesnek méltóztatott tartani: az ilyen megkülönböztetés demoralizál és romboló hatású. — Aláírom. De ugyanilyen hatású lehet a vállalatoknál az egyeseknek biztosítani azt a jogot, hogy őt csak felmondással lehet elbocsátani, ha mások ennek a jognak nincsenek birtokában. Ezt nem kellene a munkaadóra bízni. Ha azt mondom, hogy például egy év után felmondás jár, — ez talán megoldása jelentene. Az ilyen munkás már bebizonyította rátermettségét és bebizonyította, hogy nem átjáró háznak tekinti a vállalatot. Viszont, ha a munkaadó esetleg nem várja be az egy évet, hanem megelőzőleg elbocsátja, itt lehetne az államnak ellenőrzési joga. Megoldható a probléma. Nagy örömmel üdvözlém.

Ha megengedi öméltósága, hogy elgondolásába bekapcsolódjak, a Társadalombiztosító Intézet legközelebbi közgyűlésén felhozom a gondolatot, a családi bérrendszert, amelyet az állam nagyon szépen kiépített. Javasolni fogom a Társadalombiztosító révén gyűjtőpénztár megvalósítását. Ugyanis nem úgy képelem, hogy a munkaadó gyűjtse össze az alapot, mert akkor a családos munkásoktól a munkaadók tartózkodnának. Ha viszont közpénztárból kapják a családi bérkiegészítést, akkor a dolog megoldható. Már van ilyen elindulás, például az újságíróknál. Egyébként

nagy elismeréssel és köszönettel nyilatkozhatom a nagyszerű előadásról, bár megszoktuk azt, hogy öméltósága olyan szociális érzékkel telített és mély gondolkodásra valló előadásokat tart, amelyeket mindnyájan csak örömmel hallgatunk.

Legyen szabad még azt az óhajtásomat kifejezni, hogy munkástömegek közé is látogasson el előadást tartani.

P. Varga: A dolog technikai részét megjegyzésekkel kísélni nincs szakavatottságom, csak azt szeretném megjegyezni, hogy a családi házak építésének és ezzel kapcsolatosan a kis telkek biztosításának programmba vétele olyan elemi szükséglet, hogy itt minden akadályt egyszerűen nem létezőnek kell tekintenünk. (Szabó József: Könnyű kimondani, de megcsinálni!) Megmondom, miről van szó. Mihelyt mindig az aggályok sorozatával állunk elő és nem először a főigazságot, a vezérelvet szentesítjük elsősorban a mérvadó körök közvéleményében, hanem az ő felelőségüket csökkentjük azzal, hogy magunk is kételkedünk, a legokosabb dolog sem fog megvalósulni, főleg ha tudjuk, hogy ebben a boldog Magyarországon a felelősségtudat hallalanul le tud gyöngülni az élénk tornyosuló töménytelen akadály láttára. Nálunk mindig nehezebb egy szociális reformot megvalósítani, mint pl. Angliában vagy Németországban, ahol óriási szociális erők állnak rendelkezésre. Nálunk ezeket a hiányokat munkával kell pótolni. A felelős tényezők részéről azonban több munkavállalást nem látunk mindig tökéletesen érvényesülni.

Engem ebben az előadásban legjobban az kapt meg, amiről amúgyis már régen meg vagyok

győződve, hogy a következő előadás szükségességét látom belőle még jobban kihangsúlyozódnia, amelyet az elnök úr fog tartani a középosztály problémájáról. Ebben tudtommal arról is szó lesz, hogy ez a középosztály vezető osztálynak mondható-e és ez a kérdés nem teszi-e égetően szükségessé annak megoldását, amit Szekfü Gyula egyik kötetének utolsó fejezetében említ. Arról van itt szó, hogy egy egész csomó kérdés úgy látszik azért maradt megoldatlanul, mert ma nincs olyan vezető osztályunk, amely a nemzet elé tornyosuló nagyszerű és felséges feladatok elvállalásához nött emberekből állana.

Népiesebben: Nem kellene-e megvizsgálni azt, hogy a mai vezetőréteg eléggé nagy-e ahhoz, hogy Magyarországot minden tekintetben vezetni tudja és vájjon az a sokszor emlegetett antiszelekció megszüntethető-e és mi az a módszer, amelylyel ez megszüntethető. Úgy gondolom, minden kérdés ide tér vissza. Az előadó úr ezt remekül hangsúlyozta ilyenformán: látjuk már a dolgokat, sőt vannak remek törvényeink, ezek azonban bizonyos nyilvánosan nem hirdethető okokból nem hajthatók ma végre. — Nemcsak nem hajthatnak végre, hanem nem hajthatók végre.

Nagyon jó volna, ha ezeknek a kérdéseknek taglalására, amelyek a többi előadásban előkerülnek, nagyon komolyan felkészülnénk, hogy ennek visszhangja is lehessen ebben a társadalomban, amelyben ma olyan kevés lehetőség van a visszhangra.

Vitéz *Nádujfalvy* József: Kovrig professzor előadásából annak a tapasztalatomnak megerősítését látom, hogy az aktív szociálpolitikusoknak

igen nehéz helyzetük van. A társadalom ma már velük szemben nem elégszik meg a szükségletek rögzítésével, megmutatásával, a célokhoz vezető utak megvilágításával, hanem azt is várja tőlük, hogy mi volna a cél gyors elérésének módja és hogy szélesebb körben juthasson hozzá ezek megvalósításához. Ami eddig történt, mindig több és több adóterhet hártott a társadalomra. Minél szélesebb mértékben történik ez, annál nagyobb mértékben veszélyezteti a munkabér értékét és súlyát is. A szociális teher áthárítása az árakban és különösen a megélhetés szempontjából fontos cikkek árában erőteljesen kifejezésre jut. Tehát ha egyedül ezen a téren maradunk, céljainkat nem érhetjük el, sőt még távolodhatunk is tőlük. A kifejlődés útja véleményem szerint az, hogy keressük annak az útját, mi módon lehessen több olyan értéket és javat termelni, amelynek segítségével azután a szociális szükségletek kielégítését messzebbmenően biztosítani tudjuk. Ez különösen áll a mezőgazdasági vonatkozásban, amely tulajdonképpen nem érinti a tárgykört. A mezőgazdasági tevékenység igen tekintélyes része a kisgazdaságokon nyugszik. A magyar mezőgazdaságnak területileg mintegy 75 százalékát jelenti ez. Ha sikerül ezt a gárdát akként megszervezni a tevékenységében, hogy az ő működése révén több termelési jószág álljon rendelkezésünkre, ebből nagyobb szociális szükségletek kielégítése válnék lehetővé. Kutatnunk kell tehát mindazokat az utakat, amelyek ezen a téren vezetnek bennünket célhoz és a racionálisabb munka megszervezése, a munkapiac állapotának

állandó orvoslása, fejlesztése szerintem egyike a legfontosabb feladatoknak.

Következik ezután a hitelkérdés is, mert a hitelnek igen fontos szerepe van abban, hogy a termelési javak reprodukálását milyen mértékben tudjuk fokozni. Így a szociálpolitikus akarva nem akarva, termelési térre is kénytelen lépni, ami igen hálátlan feladat, mert egyrészt igen erősen kibővíti munkája körét, másrészt mert nagyobb táborral kerül ellentétbe, hogy célját elérje.

Elnök: Az előadó úr kíván reflektálni.

Kovrig Béla: Nagyon hálásan köszönöm Szabó József úr hozzászólását, amely lehetővé tette, hogy hosszú idő után gondolatot cseréljünk. Hogy a munkásság tekintélyes részét, vagy többségét családi házhoz juttassuk századunkban, nem valószínű. Nem is gondolom, hogy pusztán ilyen természetű célkitűzéssel az ideált meg is valósítjuk. Ámde az ideálok rendszerint irányító eszmék, amelyek tendenciákat váltanak ki. Megközelítésükre kell törekedni. De ha jól is tudjuk azt, hogy ez nem valósítható meg a maga teljességében, akkor is — mint tendenciát — kétségtelenül képviselnünk kell. Ebben az esetben azt, hogy minél több munkást juttassunk ebbe az életformába.

Kétségtelen, hogy közlekedéspolitikával, a szabadidő kérdésével, általában a munkaidő kérdésével, a kultúrforma kérdésével, telepítési és városrendészeti stb. kérdésekkel kapcsolatos és igen sokoldalú ez a nagyon komplex probléma. Ez egészen nyilvánvaló. Ellenben láhattuk, hogy ahol e kérdést meg akarták valósítani, e téren nagyon előre haladtak. Nem akarok tőkében gaz-

dag nagyhatalomra hivatkozni. Ellenben hivatkozhatom itt Belgiumra, Hollandiára, amelyeknek helyzete tőkében való gazdagságuknál, gyarmataiknál fogva kedvező, geopolitikai helyzetük azonban nem. Továbbá Franciaországban a Departement du Nordban Douai vidékén, Lensnak bányavidékén, azután a párisi banlieuben Boulogne-sur-Seine-ben, Le Raincyben láttam, hogy ahol a munkások maguk akarták, egészen kevés támogatással az ilyesmi meg is valósult és terveiket valóra válthatták. Talán több kaláka támadt ott, mint Erdélyben. Bizonyos mérnöki mintatervek, minta-költségvetések nyújtásával, egészen kevés építőhitellel, egymásnak segítséget nyújtva, szomszédsági, vagy kaláka alapon történt az ilyen házak megkonstruálása.

Úgy látom, hogy a magyarság, amely alig részesült ilyen támogatásban, ahol az élet kívülről rákényszerítette és más esetekben nevelő hatású intézmények keretében az ilyen családi házak tömegesen megvalósultak, sokkal gyorsabban, mint itthon. Éppen az említett vidékeken láttam.

Ismétlem, a tendenciát akkor is érvényesíteni kell, ha tudjuk, hogy gyors eredményeket nem várhatunk. Most inkább elvekről van szó: legyen annyi önfeláldozás és mértéktartás a közületekben, hogy ne azzal számoljanak, hogy idővel a telekérték a népsűrűséggel kapcsolatosan emelkedik és ennek következtében kívánatos ezt a telket tulajdonul megtartani, mert ezzel a város, a község vagyónát, a biztosító a maga díjtartalékát növeli, ellenben hogy legyen annyi közösségi magatartás bennük, hogy erről a szükségképen előálló értékemelkedésről lemondanak és elősegí-

tik, hogy az ő tulajdonukból ezek a telkek átmenjenek magántulajdonokba.

Ismétlem, inkább az üzleti politika változásáról és az építő közületek és a biztosítottak ilyen irányú áthangolásáról lenne szó. Tény viszont, hogy ilyen tendenciákat megfelelő kulturális, közlekedési és más berendezések nélkül nem lehet szolgálaim, márpedig ezek háború idején nem annyira elsőrendű fontosságúak.

Ami a felmondási jogot illeti, abban az esetben, ha a minőség javára, tehát a szakmunkásság javára megkülönböztetett kedvező elbánást biztosítunk, ezzel épen nevelő hatást fejtünk ki. Mert csak abban az esetben lenne a szociális feszültséget fokozó hatása a felmondási jognak, ha teljesen a munkaadó diszkrecionális joga lenne az, hogy milyen munkásréteg számára ismeri el a felmondási jogot. De ha eleve kimondatnék, hogy szakmunkások számára biztosítatik, akkor ezzel már a munkásság körében is a szakmunkásoknak járó megbecsülést és a szakmunkási helyzetbe való emelkedést kívánatos törekvésnek minősítenék. Ami az egyévi munkaviszonyt illeti, mint e jog kritériumát ... (Szabó József: A fizetett szabadságnál is így van!) A *fizetett* szabadságnál *is* erkölcsi kvalitáson múlik, hogy a munkaadó hogyan viselkedik. A fizetett szabadság talán nem készletti annyira visszaélésekre a munkaadót. A felmondási jogban a munkaadó szuverenitását korlátozó előírást lát, ami őt veszélyezi és a munkaadói impérium kifejtésében korlátozza. Ezért nagyon félek attól, aminek Szabó József úr is hangot adott, hogy egy év eltelte előtt rövid időre szóló elbocsátásokkal illuzóriussá tehetnék a munka-

adók ezt a jogot. Viszont ha az államhatalom formális feltételeket állapít meg, nem tudja elbírálni, hogy vájjon milyen motívuma volt a munkaadónak, amikor egy esztendő letelte előtt elbocsátotta munkását. Nagyon nehéz azokat az ismeretű jegyeket meghatározni, amelyek perrendszerűen megmutatnák, mikor volt jogos a felmondás, vagy elbocsátás.

Előadásomban az volt a célom, hogy ezt a gondolatot, hogy a munkássággal kapcsolatosan is szabályoztassék bizonyos körben a felmondási jog, felszínen tartsam és a minősítési elvet ebben a tekintetben megvilágítsam.

Vitéz Nádujfalvy József osztálytanácsos úrnak nagyon köszönöm értékes fejtegetéseit. Ezeknek a fejtegetéseknek alapossága nem adott számomra lehetőséget, hogy vele polémiába bocsátkozzam.

Mégegyszer köszönöm, hogy szívesek voltak meghallgatni. (Taps.)

Zibolen Endre elnök: Tisztelt Bizottság! Mint-hogy az előadásoknak az a rendeltetése, hogy nyomtatásban megjelenjenek, és minthogy ennek a közületnek nézetét és meggyőződését akarják bizonyítani, felteszem a kérdést, vájjon abban a formában ezeket az elveket és tényeket, amint ezt a professzor úr tudományos alapon, amellet azonban az élet realitásával számolva előterjesztette, el méltóztatnak-e így fogadni? (Felkiáltások: Igen!) Úgy ezeket elfogadottnak jelentem ki. Hálásan köszönöm megnyilatkozásukat.

A középosztály családvédelme.

Zibolen Endre dr. előadása.

A középosztály fogalma, köre, társadalmi helye és szerepe ma is vita tárgya. Zavaros és átmeneti korunkban mindezek a kérdések még bizonytalanabbak, mint máskor voltak. Meghatározásukkal és tisztázásukkal jelenleg nem foglalkozhatunk. Magyar társadalmunkat úgy vesszük, ahogy van, mert a bírálókat nem feladatunk, s a jóslás még kevésbé.

Szociológusok, közgazdák, politikusok körülbelül megegyeznek abban, hogy a középosztályt általában a következő ismertető jelek jellemzik: 1. Mérsékelt vagyon és gazdasági tevékenységével szerzett, megélhetéséhez és családja életének biztosításához elegendő jövedelem; ezek alsó és felső „határa nehezen szabható meg,- 2. a lehetőséghez mért, minél nagyobb gazdasági függetlenség; 3. összetettebb, szellemi igényeket is támasztó munkakör; 4. bizonyos vonatkozásokban megfelelő iskolai végzettség és műveltségi színvonal; 5. jelentősebb, a helyi viszonyok szerint súllyal is rendelkező társadalmi helyzet.

A középosztály értékét nálunk is világnézeti hovatartozandóság és érdekek szerint ítélik meg. Annyi bizonyos, hogy jelenlegi társadalmi berendezésünknek nagyon értékes rétege. A tudatos nemzeti lét letéteményese, a társadalmi éles érdekellentétek ellensúlyozója azzal, hogy közép-

helyet foglal el a nagykapitalisták és a szegény néprétegek között; saját személyében egyesíti sok tagja a munkát és a tőkét, s ezzel gyakorlati példát mutat a két termelő tényezőnek az együttműködésére; több csoportja élénk kulturális érdeklődést tanúsít, részint anyagi támogatásával, részint kulturális munkálkodásával a magasabb nemzeti műveltség fenntartója.

A keresztény vonalú gazdasági rend is nagyon értékeli a középosztályt részint előbb felsorolt szerepköre miatt, részint pedig azért, mert gazdaságilag függetlenebb egyedei erkölcsileg is megállapodottabbak és ellensúlyozzák azt a szociális veszedelmet, amelyet a gazdaságilag teljesen függő egyedek a társadalomra hozhatnak. A keresztény gazdasági rend ebből azt a következtetést vonja le, hogy a proletárok közül minél többet a középosztályba kell fölemelni és a lehetőleg szerint önálló gazdasági eggyeddé tenni.

Annak a körnek a megvonása, hogy mely foglalkozási ágak foglalhatók a középosztály fogalma alá, szintén elég nehéz feladat. A szakértők általában két csoportját különböztetik meg a középosztálynak: egy régebbi és egy újabb keletű csoportot. A régebbi csoportba tartoznak: 1. bizonyos birtokkategóriájú földműves rétegek; 2. mesterelemek és iparosok egyes rétegei; 3. önálló kereskedők; 4. szabadpályákon működők. A középosztály újabb csoportját képezik a közületi tisztviselők, magántisztviselők és jobb helyzetű magánalkalmazottak. Ez utóbbi csoport jelentékeny részében a kapitalista gazdasági rendnek köszönheti keletkezését, fejlődését és boldogulását.

A két csoportnak, a régebbinek és az újabb fejlődésűnek az egybefogása a középosztály közös fogalma és érdekköre alá nem megy nehézség nélkül. Kétségtelenül vannak közös érintkezési pontjaik, vannak azonban külön érdekeik is. A legjellemzőbb különbség a gazdasági önállóság kérdése, amely kétségtelenül *más* a tisztviselő és alkalmazotti kategóriáknál, s más az önálló termelő csoportoknál. Ehhez járul még a sok gazdasági érdekellentét, amelyek nemcsak a függő viszonyban élő tisztviselő és alkalmazotti rétegeket választják el az önálló termelőktől, hanem ez utóbbiakat is egymástól. Ez főleg az oka annak, hogy a középosztály tagjai nem fejthették ki a közéletben azt a befolyást, amelyet erkölcsi, szellemi és gazdasági erejüknel fogva megérdemeltek volna.

Feladatomból szempontjából ennyit tartottam szükségesnek megemlíteni, hogy világosan lássuk legalább körvonalalaiban, hogy a magyar társadalomnak az a rétege, amelyet középosztály néven ismerünk, milyen részekből tevődik össze és mi a társadalmi szerepe.

Ha meg akarjuk ismerni, miképpen tudjuk előmozdítani a középosztály családvédelmét, előbb tudnunk kell világosan, milyen tekintetben szorul védelemre a család, továbbá tisztában kell lennünk azzal, mit jelent a család éppen a középosztály szempontjából.

Korunk is azok közé tartozik, amelyben igen sok szó esik a családról, annak pusztulásáról, széteséséről, s természetesen talpraállításáról és védelméről. Közelebbről szemügyre véve a kérdést azonnal rájövünk, hogy az összes szóbeli és

írásbeli fejtegetések főleg a család biológiai jelentőségével foglalkoznak. A cél világosan az, és a családi élet azért fontos, hogy minél több és minél egészségesebb gyermek szülessék. Ebben látjuk a népi erőt, a nemzet hatalmát és nemzeti céljaink megvalósításának legbiztosabb eszközét. A nemzet szempontjából kétségtelenül, ez a család első és legnagyobb jelentősége. Azonban a család kérdése így nagyon le van egyszerűsítve, s ezzel a család kérdésének bonyolult voltát meg sem közelítettük. A család problémája ennél sokkal nehezebb, s talán éppen a biológiai oldala közelíthető meg leginkább.

Pedig a család kérdésével érdemes alaposan is foglalkozni, mert pl. Werner Sombart szerint minden jó, nemes, magasztos és szép dolog a világon a családnak köszönhető. Kísérjük meg a család ügyét röviden, azonban mai szóval élve totálisan megvilágítani. A sok szóból és írásból körülbelül a következőket lehet összegezni: 1. A család a legtermészetesebb élettani egység, amelynek keretében a szülők és a gyermekek a természet és a társadalom rendje szerint élnek a maguk természetes életét. A család, mint élettani egység a gyermek születésének pillanatában nem fejezte be ebbeli feladatát, hanem ez a feladat tovább tart mindaddig, amíg a gyermek a maga lábán megálló, önálló egyeddé nem fejlődött. A testi fejlődés szempontjából is a család a legmegfelelőbb hely a gyermek számára, s hozzá fűzött feladatát kellő szakszerű orvosi segítséggel a legjobban oldja meg. 2. A mai gazdasági viszonyok között is a család gazdasági egységet alkot, ha nem is a termelés oldalán, de mindenesetre

fogyasztás szempontjából. Hogy ez mit jelent nemzetgazdasági és társadalmpolitikai szempontból, rövid néhány sorban ki sem fejezhető. Elég lesz talán arra rámutatnunk, hogy a gyermeknek a családban, mint gazdasági egységben való nevelkedése maga a legkézzelfoghatóbb életrealitás, amely gyakorlatban mutatja meg neki a lehetőségeket, a nehézségeket és áthidalásuk módját. Család nélkül nyugodt, hosszabb ideig állandó társadalmi élet az emberi természet miatt véleményünk szerint lehetetlen. 3. A család a gyermek természetes nevelő környezete. A szülő, gyermek, otthon, s ezeknek élete, kapcsolata, egybefonódása nekünk, akik így nevelkedtünk, a legideálisabb nevelő környezetnek látszik, és igazunk is van, mert a család nélkül nevelkedett emberekben kevés kivétellel egyik vagy másik irányban az emberi mivolttól elütő, szokatlan kinövésnek mutatkoznak. A családi nevelő környezetnek megvannak a maga közismert tényezői, amelyeknek a rendes működésétől függ a nevelés eredménye. Mindannyian ismerjük és hirdetjük a szülői szeretet óriási hatalmát, főleg az édesanyáét. Még hibáival is olyan nevelési eredményeket hoz létre, amelyeket a legszakosított pedagógiai rendszer is csak halaványan tud utánozni. A gyermek kibontakozó testi és lelki erőinek úgy kell a szülői szeretet, mint a természetnek nálunk a májusi eső. Ebben a véleményben nincs eltérés az emberek között, az ellen azonban már többen vétenek, hogy a szeretettel visszaélnék, s igen gyakran pazarolják.

A családnak mint nevelő környezetnek ugyancsak nélkülözhetetlen tényezője a szülők tekin-

télye. Ezen nem értünk holmi megfélemlítésen alapuló szülői hatalmat, hanem a gyermek lelkében keletkező tiszteletteljes érzelmet, amely a szülők természetes anyagi, testi, szellemi, erkölcsi s ha lehet, műveltségbeli fölényén alapszik. A gyermeknek éreznie kell, hogy szüleitől jóformán minden tekintetben függ, s ez a függés magától értetődő kell, hogy legyen. Ezen nem lehet okoskodni, mert ez a természet rendje szerint való, ez a család velejárója, amely nélkül a család szétesik. A család szétesésén ez esetben a szeretet sem segít, legfeljebb elodázza és fájdalommassá teszi. Ennek a ténynek a hangsúlyozása korunkban azért fontos, mert a szülői tekintély ellen több oldalról súlyosan vétünk. Vétünk rosszakaratból, amikor is destrukcióról beszélünk, vétünk azonban hibás jóindulatból is, s ez esetben az eredmény majdnem ugyanaz, legfeljebb lassabban következik be.

A család üdvös szerepe és fenntartó ereje a társadalomban továbbá azon is alapszik, hogy mintegy szociális híd a benne nevelkedő gyermek és a külvilág között. Az édesanya alkotja ennek a hídnak az alappillérét. Az ő önzetlen szeretete, a gyermek szemében mutatkozó föltétlen megbízhatósága, közvetlensége azok a fogantatók, amelyekbe a gyermek belekapaszkodik, amikor zárt önző köréből először a család tagjai felé lép, utána a családban tartózkodó idegenek felé, s végül a külső világ tagjai felé. Család nélkül ez a szociális közeledés természetellenes, rendszerint nem sikerül, s az így nevelt emberek valójában szociális szempontból ütődöttek. A társadalom nehezen forgó szociális kereke még ezt

a meglevő csekély sebességét is a családnak köszönheti, nélküle a társadalom szociális viszonylatából minden őszinteség hiányoznék.

Egyéb jeles tulajdonságai mellett még azt is szükségesnek tartjuk a családnál megemlíteni, hogy az emberek között szükséges fegyelemnek szinte páratlanul álló helye. Gondoljuk csak meg, hogy milyen magától értetődő módon fegyelmezi a szülőt: mennyire meg kell gondolnia anyagi dolgait éppen a család és a gyermekek érdekei miatt, mennyire be kell osztania az idejét, pihe- nését és szórakozását, mennyire kell vigyáznia még a beszédére is, csakhogy a gyermekek lelkében kárt ne tegyen. Ezek mind magától érte- tődő dolgok rendes és józan eszű embernél. Nem esnek túlságosan nehezünkre, viszont hozzászok- tatnak bennünket ahhoz, hogy mások is vannak a világon s nekünk rájuk tekintettel kell len- nünk. Megint rá kell mutatnunk arra, hogy csa- lád nélkül nevelkedett embereknél e dolgokat rendszerint csak terror és érdek szabályozza, ezekből pedig minden emberi vonás hiányzik. S ha már a felnőtt szülőre van fegyelmező hatás- sal a család, mennyire igaz ez a gyermekekre nézve. Vannak ugyan fegyelmetlenül nevelt, elkényeztetett gyermekek is, ez tagadhatatlan, azonban ezeken más nevelési környezetben sem lehet nagyon segíteni. A bosszúálló, kárörvendő és kegyetlen emberek típusai azokból a gyerme- kekből kerültek ki, akiket családon kívül kemény elnyomatás mellett neveltek és természetes ősz- tőneiknek megnyilatkozási lehetőséget nem en- gedtek.

Nyilvánvaló, hogy páratlanul álló értékei miatt

a család az egész társadalom kincse. S abban sem lennénk igazságosak, ha azt állítanók, hogy nem minden társadalmi osztályon belül találunk minden tekintetben kifogástalan családokat. Mégis tudományosan is igazolható, hogy a középosztály az, amelyik általában a legtudatosabb családi életet éli. Van ma már — sajnos — sok olyan középosztálybeli család, amelyik a züllés útjára lépett, mindamellett tudatos, rendeltetésének megfelelő, a lényegét átélő családi életet összehasonlíthatatlanul több középosztályhoz tartozó ember él, mint más osztálybeli. Sok hibájuk mellett is az effajta családok közelítik meg leginkább a keresztény család eszményét.

Ha ennek a jelenségnek az okát keressük, úgy a következőket állapíthatjuk meg. A középosztálynak általában van valamelyes vagyona, vagy legalább akkora jövedelme, amely fölmenti őt attól, hogy a mindennapi anyagi lét keserves gondjaiba belefulladásjon. Életszintje lehetővé teszi számára, hogy kultúrértékek iránt is érdeklődjék, lássa az emberi lét történeti összefüggéseit, s átélje a maga módja szerint a szépet és a jót. Vagyona nem akkora, hogy számára öncéllá váljék, nem elégíti őt ki sem hatalmi, sem élvezeti ösztöneiben, sem dicsőégszomjában, hanem arra kényszeríti, hogy munkával, igyekezetével és alkotásaival biztosítsa a maga számára mindazt, amit egyeseknél a vagyon jelent. A nagyobb vagyon hiánya arra is ráutalja, hogy családja jövőjéről más úton-módon gondoskodjék. Gyermekei nevelésénél elsőrendű szempont, hogy nevelésük jó legyen, biztosítékot nyújtson arra, hogy az életben boldogulni fognak akkor is, ha az apa

már nem lesz az élők sorában. A középosztály egyes rétegei sokszor erejükön felül költenek gyermekeik iskoláztatására mind itthoni intézetekben, mind igen sokszor külföldi iskolákban. Ujabban pl. szokássá vált az idegen nyelvek tanulása is, s ez szintén a gyermek jövőjéről való gondoskodás jegyében történik. A középosztály tagjai igen nagy részben érzik is a felelősséget, amellyel családjukkal szemben tartoznak.

Ugyancsak a családról való gondoskodás rugójául szolgál némely családnál az a törekvés is, hogy a család neve és dicsősége fennmaradjon. Tehát a középosztály legtöbb rétegét jellemző történelmi érzék és hagyománytisztelet jelentkezik itt mint családfenntartó és gondozó erő. Általában az élet értelmét megmagyarázó műveltség, a kipallérozott értelem és az önző érdekeken túl látó erkölcsi érzék, s kötelességtudat közrejátszanak abban, hogy a családról való felfogás közelebb jusson a családnak keresztény értelmezéséhez.

Bizonyos, hogy nem egy példát lehetne felsorolni az ellen, amit állítottam, hogy t. i. aránylag a középosztály az, amelyik a leginkább él tudatos s talán még azt is lehetne mondani, hogy töretlen családi életet. Minthogy emberek életét szabályozó intézményről van szó, azért nem lehet rá a matematika szabályait alkalmazni, s így az ellenkező példák magát a tételt általánoságban nem döntenek meg. Kétségtelenül igaz, hogy a középosztály igen sok tagja jól tudja, mit jelent a család, milyen kötelességet ró tagjaira, s szép számmal vannak olyanok, akik e rájuk rótt kötelességet becsülettel teljesítik is.

Feladatommá lett, hogy a középosztály család-védelmével foglalkozzam. A középosztály családját ugyanazok a veszedelmek fenyegetik, mint társadalmunk minden más osztályáét vagy rétegéét. Talán csak érzékenysége nagyobb, főleg azért, mert — mint mondtam — tudatosabb családi életet él és talán pontosabban tudja, mi forog kockán. Éppen azért mindaz, amit a középosztály családjáról e tekintetben mondani fogok, körülbelül minden családra áll.

A családot a lehető legnagyobb veszedelem fenyegeti keresztény szemszögből, t. i. az, hogy felbomlik és tönkremegy. Néhány jelenség e téren már annyira szembeszökő, hogy mint magyar nemzeti veszedelem forog közszájon. Ide tartozik a teljes gyermektelenség, az egyke és a sok válás. Ezeket a jelenségeket azért vesszük inkább észre, mert már létezett társadalmi alakulatnak a felbomlásával jártak, több esetben zajosabb nyugtalanságot okoztak, vagy — iskolákban, katonaságnál — az elmaradt emberanyag feltűnő hiányt mutatott. Azonban a középosztállynál igen gyakran az a veszedelem is fenyegeti a családot, hogy sok esetben meg sem alakul. E tekintetben ugyan bizonyos divatszerű jelenséggel találkozunk, a középosztály tagjai ugyanis időközönként minden különösebben bizonyítható ok nélkül hol nehezebben, hol könnyebben alapítanak családot, pedig az a körülmény, amelyre a családalapítás elmaradásánál egyesek hivatkozni szoktak, t. i. a család alapításához és fenntartásához szükséges anyagi alap elégtelensége, rendszerint ugyanaz.

A mai kapkodó, egyelőre kiforratlan, s éppen

azért állandó jelleg nélküli korban a középosztály családjánál az a baj is mutatkozik, hogy sokszor a legjobb akarat mellett sem tudja élni azt a családi életet, amelyre hivatott és amelyet szeretne. Megvan hozzá az anyagi, szellemi és erkölcsi föltétele, megvan a jóakarata, de nincs hozzá ideje és lehetősége. A családon kívül álló tényezők ma oly sok feladatot rónak a még fejlődő gyermekekre és annyi időt töltenek vele a családon kívül, hogy a család csak mint laza keret marad meg számára, tartalmát már alig érti és az természetesen nem is tud rá hatni. Ilyen módon keletkezik az a megmagyarázhatatlan helyzet, hogy széltében-hosszában dicsérjük a családot, nevelünk is a család számára, igaz, hogy a családon kívül, közben a család fokozatosan szét-esik.

A baj megállapításán túl fokozottabb jelentősége van annak, hogy megtaláljuk azt a módot és azokat az eszközöket, amelyeknek a segítségével a középosztály családjának anyagi és szociális védelmet tudunk nyújtani. Természetesen ez esetben is a családot ott kell védeni, ahol veszélyben forog és ahol a legnagyobb védelemre szorul. Ilyen szempontok a következők lehetnek:

1. Mindenekelőtt meg kell teremteni a szükséges anyagi alapot ahhoz, hogy családot lehessen alapítani, azt fenn lehessen tartani, és a társadalmi helyzetnek megfelelően jövőjét biztosítani.

2. A családnak, mint társadalmunk magjának a szociális egységét biztosítani kell azzal, hogy szerkezetéből folyó szerepmegosztásait meghagyjuk. A szülő ne csak életadója legyen gyermekének, hanem nevelője, eligazítója és eltartója is.

Ehhez pedig idő és mód kell. A ma elfogadott szólas szerint meg kell őriznünk a középosztálybeli család totális egységét.

Az anyagi alap megadásánál leelőször is annak állandó és intézményes biztosítására kell törekednünk. A toldozás-foldozás kora lejárt, eddig eredményre nem vezetett, az érdekelt családokon nem segített, s hozzá nagyon drága segítség is volt. Az egyedüli igazságos, tartós és kifizetődő eljárás *a középosztály életszintjének általános emelése*. Ezzel együttjár, pontosabban ennek a föltétele a magyar társadalom vagyoneelosztásának arányosabb rendezése és az emberi jóakarat határain belül megállapítható igazságos jövedelemelosztás. A magyar családokat, illetve azok fenntartóit olyan helyzetbe kell hozni, hogy családjuk anyagi és szellemi szükségleteit maguk láthassák el és ezek kapcsán fölmerülő kiadásokat maguk fedezhessék. A magyar közösség joggal állít föl követelményeket az egyes családokkal szemben, s azok teljesítését meg is követelheti, ha megadta hozzá a lehetőséget. Azonkívül módja van ilyen alapon a teljesítményeket ellenőrizni. Meg vagyunk róla győződve, hogy a társadalomnak többbe kerül az a sok intézmény, hivatalos támogatásban részesülő egyesület, amely a családok különféle támogatása és segítése címén kér a közpénzekből segílyt, mintha jelentékeny részüket megszüntetnők, s a költségeket maguknak a családoknak adjuk életszintjük emelése alakjában. Különben is az ilyen karitatív megsegítésnek tartósan nincs meg a kellő hatása, mint említettem, nagyon drága, a segítségre rászoruló családnak nem nyújt elég bizton-

ságot s ami nem utolsó dolog, a családra nézve megalázó, mert a segítségnyújtásnak a legfigyelmesebb formája mellett sem lehet belőle a hatalmi kérdést eltávolítani. A ma megnyilatkozó közgyámkodásnak az egyén és a család fölött az a mellékíze van, hogy ezáltal akarjuk az embereket kézben tartani.

Minthogy társadalmi középosztályról valószínűleg csak olyan társadalomban lehet szó, amelynek sejtjét a család alkotja, azért a középosztály védelmére javasolt intézkedéseket lehet nagyjából a család védelmére is tanácsolni. Amikor tehát a középosztály életszintjének általános emelését, a vagyoni viszonyok rendezését, s a jövedelemelosztás igazságosabbá tételét javasoljuk, tudatában vagyunk annak, hogy olyan követeléseket támasztunk, amelyek teljesítésétől vagy nemteljesítésétől függ a középosztály élete vagy halála. De a középosztály családvédelménél is csak ezt állíthatjuk fel alapkövetelésnek, mert enélkül igazi és tartós családvédelem nincs. Ugyanígy a középosztály egyes csoportjainak a megsegítésére irányuló anyagi és szociális intézkedések, amelyekről az illető csoportok boldogulása függ, alkalmasak a család fennállásának és boldogulásának a biztosítására is. Ezeken kívül természetesen vannak olyan intézkedések, amelyek csak a család előnyére vonatkoznak, anélkül, hogy a középosztály létevel szorosabb összefüggésben lennének.

Ahogy azonban az anyagi alapfeltételek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a középosztály tagjai családot alapítsanak, azokban a családokban bőséges gyermekáldás legyen, a gyermekek a szülöktől gondozásban és nevelésben részesüljenek,

éppúgy szükséges az is, hogy a család részint együtt maradjon, részint olyan helyzetben legyen, hogy feladatát teljesíteni tudja. A megalapított, de feladatának teljesítésében akadályozott család biológiai feladatának, vagyis a gyermekek világrahozatalának eleget tud tenni, azonban ezzel még nem felel meg társadalmi és nemzeti céljának. Rendeltetészerű célját csak akkor tölti be, ha a világrahozott gyermekeket fölneveli, s eközben beleilleszti őket abba az anyagi, szellemi és erkölcsi létbe, amely a nemzeti társadalom fennállását biztosítja. A családi keret fenntartása és biztosítása ehhez nem elegendő, kell még hozzá a keresztény családot jellemző tartalom is. Alkotó részei és működő erői: A szülők és a gyermekek huzamos együttléte, a gyermek lehetőleg sok időt töltsön a családban; teljes egészében érvényesüljön a keresztény elveken nyugvó apai tekintély, érezze a gyermek, hogy anyagiakban, szellemiekben és erkölcsiekben szüleitől függ, s ne lássa azt, hogy szülei részéről csak a gond jut osztályrészül, s ami öröm éri az életben, az idegenektől ered, még ha jóindulatú egyesületek és intézmények is azok. Ezekre is szükség van, de csak ott, ahol a szülői tekintély és szeretet tehetetlen. Jusson bőven szóhoz a családban az anyai szeretet, a családi együttes lelke, napfénye és ragyogása, de ehhez is alkalom kell, amelyet csak a huzamos együttlét nyújt, egyébként az az anyai szeretet, amelyet szinte lopva lehet gyakorolni néhány hét vagy egy-két hónap alatt az esztendőben, éppúgy rombolhat, mint a rohanó víz árja.

Gyakorlatilag a keresztény középosztály család-jait nagy átlagban olyan helyzetbe lehet juttatni,

hogy a család maga lássa el és nevelje gyermekeit; a legtöbb szülőnek van hozzá kellő szellemi és erkölcsi ereje. Maga gondozza a gyermek egészségét az orvos közbejöttével, maga iskoláztassa s képeztesse, s a gyermek, amíg kell, szüleivel együtt menjen szórakozni, utazni. Mint már említettem, a nemzeti közösségnek joga van ahhoz, hogy tagjai egészségi, szellemi és erkölcsi állapotával törődjék, s ennek így nincs is semmi akadálya, mert a föltételeihez juttatott családdal szemben mindig megvan a közösségnek az ellenőrzési joga. Viszont ha a közösség állandóan akadályozza a családot rendeltetésének a betöltésében, maga járul hozzá, hogy az ne legyen többé a társadalom alapja, s egy olyan társadalom létrejöttét mozdítja elő, amely néma családon alapszik, legalább is nem a keresztény válfaján.

Hogy a család ezt a társadalmi és nemzetfenntartó szerepét jól tölthesse be, az eddig említeteken kívül a középosztályt újra rá kell nevelni némely szociális erény szeretetére és gyakorlataira. Az új rendszerű propagandával bámulatos hatást lehet elérni, hiszen ezt sok egyéb dolog mellett magában a családban is tapasztaljuk. A propagandának ezt a befolyását fel kell használnunk a családot támogató szociális erények megkedveltetésére. Első helyen áll ezek között a családi otthon szeretete, az otthon való tartózkodás gazdasági, egészségi, idegéleti és hangulati haszna, hogy pl. ne érezzék magukat a családtagok szerencsétleneknek, ha egy-egy este otthon kell maradniok; hangsúlyozásra, sőt talán inkább föltámasztásra szorul a takarékoság erénye is. A szükségleteknek a készletekkel való arányosítása, mértéktar-

tás az igényekben, a kevéssel való beérés riind olyan hangok, amelyek a ma fiának a középosztályban is idegenek, pedig ezek nélkül nem tehetünk szert arra a kevés magánvagyonra sem, amely társadalmunkban a biztonságérzetet adja és nem szerezhethjük meg azt a jellembeli és erkölcsi függetlenséget, amely nélkül ma éppen a középosztálynak göröngyössé válik az élete. Szükségszerűen sorolhatjuk ide a munkaszeretetet, amely mindig a középosztály díszére szolgált, akár a régi középosztályt vesszük, akár a modernebbet. Ezzel vált ez az osztály a társadalom legerősebb oszlopává, a nép nevelőjévé, s a nemzeti vagyon gyarapítójává.

A keresztény családi állapot teljességének helyreállításához szükség van szociális erényekre azért is, hogy a családapa és családanya újból vallja és vállalja a keresztény családi élet értelmét. A koráramlatok hatása alatt ettől messzire elszakadtunk. Évtizedeken át az egyén anyagi és kényelmi érdekei miatt került fokozatosan másod-sorba a gyermek, ma pedig az eltömegesedés hatása alatt törődünk lelki életével kevesebbet. Vissza kell tehát térnünk ahhoz az egészséges felfogáshoz, hogy a család lényegét és értelmét a gyermek adja. Az apának azért kell vállalnia munkát és gondot a külső világban, mert a család és benne a gyermek élete és jövője úgy kívánja. Az anya pedig maradéktalanul a család lelke kell, hogy maradjon. A világra hozott gyermek gondozása és nevelése, amíg csak lehet, a vele való törődés, amíg az anya él, ez az anyának, mint egyénnek is elsőrendű érdeke, ez hazafias kötelessége és nemzeti tartozása, s ugyancsak kereszt-

tény feladata. A gyermektől szabadulni akarni olyan értelemben, hogy anya helyett mások neveljék pénzért, anélkül, hogy arra kikerülhetetlenül szükség lenne, cserbenhagyása a keresztény családi gondolatnak és sokszor akaratlan elárulása a társadalmi középosztálynak. S hozzá még céltalan is ez az eljárás, mert ma már a családon kívül nevelt gyermekek, bármily társadalmi osztályhoz tartozzanak is, a családra nézve semmiképpen sem kedvező kollektív társadalmi berendezésre hajlanak.

Az elmondottak alapján a középosztály anyagi és szociális családvédelmét a következő elvi alapokra helyezhetjük:

1. Azok a gazdasági és szociális intézkedések, amelyek a középosztály létét biztosítják és fokozzák, általában alkalmasak a család védelmére is.

2. A leghatásosabb szociális családvédelmi eszköz a középosztály életszintjének az emelése, beleértve ebbe az igazságosabb vagyoni- és jövedelemelosztást.

3. A keresztény család védelmét nemcsak a gyermekszaporításra kell kiterjeszteni, hanem annak gazdasági, nevelési, művelődési és erkölcsi szerepére is.

4. Minden támogatást és segítséget, akár intézményes, akár alkalomszerű, a családon, helyesebben a családfőn keresztül kell juttatni a tagoknak. Ahol csak lehetséges, a család maga gondoskodik tagjai testi, szellemi és erkölcsi szükségleteiről.

Áttérve a gyakorlati megoldásokra alkalmas javaslatokra, megállapíthatjuk, hogy a családok anyagi és szociális védelme történhetik intézményesen, törvények és rendeletek útján. Az ilyen

védelmet csak az állam nyújthatja. Történhetik ezenkívül alkalomszerűen, önszegély igénybevételével. Erre leginkább az érdekvédelmi szervezetek alkalmasak. Itt nyílik alkalom annak az említésére, hogy a *Quadragesimo Anno* pápai körlevél által ajánlott hivatásrendi szervezetek a leginkább alkalmasak arra, hogy a középosztály szerepét gazdaságilag és szociálisan biztosítsák, s ezzel egyúttal adva van családvédelmi elhivatottságuk is. Nem is valószínű, hogy a középosztály tervszerű és átfogó családvédelme addig megvalósul, amíg a hivatásrendi szervezetek törvényes működésüket erre a területre is ki nem terjesztik.

A családvédelem előmozdítására hivatott gyakorlati javaslatok természetesen alkalmazkodnak a középosztály azon rétegéhez, amelynek foglalkozásához és hivatásához illenek. Tartalmuk szerint három csoportba oszthatók: (Cser János.)

I. Gazdasági és szociális természetű intézkedések.

1. Minél több önálló gazdasági egzisztencia létesítése.

2. Családi házak és kisebb ingatlanok szerzésének lehetősége. Ennek sok előnye van családvédelmi szempontból. Megadja a családnak a nagyobb létbiztonságot, értékesebbé teszi az otthont az egyén előtt azzal, hogy tulajdonhoz köti, s nem szoktatja hozzá az egyént az örökös változáshoz, s azzal a hontalansághoz.

3. Földbirtokrendezés alkalmával középirtokok alakítása és egyenlő föltételek mellett többgyermekes családoknak juttatása.

4. Általában a földhözjuttatásnál, bérleteknél a többtagú családok előnye.

5. Termelési, beszerzési és értékesítési szövetkezetek és intézmények létesítése. Az összetartozás nevelése, egymás támogatása és gyakorlati megsegítése csak a szövetkezetek útján lehetséges, úgy, hogy ezáltal egyúttal a mai gazdasági feltételeknek is eleget tehesünk. Külön kell említenünk a fogyasztási szövetkezeteket. Ez utóbbiak ugyanis a középosztály nem minden csoportja részére hasznosíthatók egyformán, sőt ezek alkották Európaszerte a középosztály összefogásának egyik akadályát, mégis nélkülözhetetlen tényezői a középosztály gazdasági talpraállításának, ha szakszerűen vezetik s nem látnak működésükben kapitalisztikus öncélt.

7. Iparpártolásnak a családi állapothoz való alkalmazása.

8. Kisipari és kiskereskedelmi kölcsönöknek elsősorban a többgyermekes családokhoz való juttatása.

9. A középosztály gazdasági erejéhez, igényeihez és családi állapotához mért lakáspolitikai, ugyanilyen elveken nyugvó közüzemi szolgáltatás és az idetartozó kedvezmények megadása.

10. Az ONCsA-juttatásoknak a középosztályra való kiterjesztése, az alapul szolgáló törvény szükség szerinti módosítása, az önállósítási Alap hatályos működésének fokozása.

11. Meggondolás tárgyává teendő a kötelező szociális biztosításnak a középosztály önálló gazdasági léttel bíró csoportjai részére való kiterjesztése.

12. Házassági kölcsön folyósítása a középosztály

azon tagjai részére, akik kérik és vagyoniilag rá-szorulnak.

13. Pályázatoknál, állami és közületi alkalmazásoknál és közszállításoknál egyenlő föltételek mellett a többtagú családdal bírók előnye.

14. Bizonyos számú családtaghoz kötött fizetés-rendezés, amely a családtagok számához is igaz-zodik.

15. A mai rendszerű fizetés mellett a gyermekek számához igazodó családi pótlék és gyermekneve-lési segély.

16. Hogy az állandó és rendes családoknak a nyári szünidőben se kelljen egymástól elválniok, amíg a gyermekek kiskorúak, szükséges, hogy a családok számára olcsó üdülőhelyek létesítse-senek.

17. Ugyancsak a családi élet bensőségének a fokozása céljából korlátozni kell a gyári és irodai alkalmaztatás túlhajtott idejét.

II. Jogi természetű intézkedések.

1. Az adópolitika családvédelmi alapokra való helyezése,

2. Az örökösödési törvény módosítása. Ezt a kívánságot különösen az egyke elleni küzdelem során hangoztatták, egyelőre próbaképen, olyan vidékeken, ahol ez a nemzetpusztító mótely a parasztság körében nagyon elterjedt. Felhasználható ez az intézkedés a középosztály gazdasági erejének a megőrzésére is, elsősorban a termelő-csoportoknál.

3. Az aggregény-adónak és a gyermektelenek gyermeknevelési adójának bevezetése.

4. A véderőtörvény keretében a családfenntartónak adandó kedvezménynek a több gyermek szerint való alkalmazása.

5. A családra vonatkozó törvényeink megváltoztatása olyan értelemben, hogy általuk a család jogai ne korlátoztassanak, ellenkezőleg általuk a család erősödjék és bennük védelmet találjon.

6. Minden törvényes intézkedés és szociálpolitika alanya a család legyen, s ne az egyén, amint az eddig volt. Az egyén ezzel a függéssel még jobban bele illeszkedik a családba.

7. Általában pedig készüljünk arra, hogy a hivatásrendi gondolat a magyar jogrendszerbe beillesztessék. Ennek az alapján oldhatjuk meg a legjobban a középosztály családvédelmét.

III. Erkölcsi és kulturális intézkedések.

1. Az általános műveltség és a szakműveltség emelése. Minthogy a középosztály adja általában a társadalom vezetőrétegét, a műveltség és az erkölcsi erő adja ehhez a jogalapot, a szakműveltség pedig a boldogulási lehetőséget és az érvényesülési biztonságot.

2. A szociálpedagógia érdeklődésének a közép-pontjába a család kerüljön, a társadalomhoz is tudatosan a családon át jusson. Mint fontos nevelési tétel szerepeljen a szülők megbecsülése, az idősebbek tisztelete, tudásuk és élettapasztalatuk iránt megnyilatkozó engedelmesség.

3. Állíttassék fel családi és pályaválasztási tanácsadó. Ez utóbbi segítségével — mindig az egyéni hajlamok figyelembevételével — irányíttassanak pályájukra a középosztály gyermekei,

hogy az eddig tapasztalt egyoldalúságot elkerüljék.

4. Akár elméleti, akár gyakorlati életpályát választanak, neveljük őket kitartásra és céltudatosságra. Iskoláztatásukban segítsük őket ösztöndíjjal, hogy a családjukból hozott készségüket tanulással, itthoni és külföldi tapasztalatokkal gyarapítsák.

A középosztálybeli sokgyermekes anyákat a nekik megfelelő módon tüntessük ki, a családapákat pedig kitüntetéseknel, vezetőállások betöltésénél részesítsük előnyben, ha egyébként rátermettségüknel fogva azt megérdemlik.

A középosztály a mai társadalom ragasztószere, a nemzeti érzés letéteményese és az állami gondolat hordozója. Egészséges állapotában a népi erőkből táplálkozik és felfrissül, azoknak természetes kiegészítője és nevelője. A nemzet életében életbevágóan fontos tényező. A nemzeti társadalom vagy megtartja magának középosztályát, vagy nevel magának újat. Nélküle el nem lehet.

A magyar középosztály ma olyan állapotban van, hogy több gondot kell rá fordítani, mint amennyit az utolsó évtizedekben fordítottak. A nemzeti társadalom végzetes kára nélkül nem maradhat gondozatlanul, hanem meg kell kapnia azt a törvényes megbecsülést, amelyet nemzeti jelentőségénél fogva megérdemel.

Irodalom. — Dr. Cser János: A szociális irányú szakképzés. Nép- és Családvédelem. II. év.

Dr. Székely László: Amiről eddig alig volt szó. Budapest.

Tóth József: Keresztény népesedési politika. Kecskemét,

Dr. O. Leimgruber: Christliche Wirtschaftsordnung u. Mittelstand. Luzern.

Dr. Doros Gábor: Családvédelem, Budapest.

Kovách Imre: Magyar megújulás felé. Budapest.

L. Müffelmann: Die moderne Mittelstandsbewegung. Leipzig.

Dr. H. Tobis: Das Mittelstandsproblem der Nachkriegszeit und seine statistische Erfassung. Grimmen in Pommern.

Dr. R. Karfiol: Mittelstandsprobleme. Köln.

Dr. J. Wernicke: Kapitalismus und Mittelstandspolitik. Jena.

Magyar Kultúra, Nép- és Családvédelem, Társadalomtudomány, Családi Kör.

A család egészségének védelme.

Bielek Tibor dr. előadása.

Az egyén és közvetve a társadalom egészségi állapotát általában két tényező befolyásolja: az öröklés és a környezet. Ez alkalommal az elsövel nem foglalkozom, az utóbbi tekintetében is csupán azokat az intézményeket és eljárásokat ismertetem, amelyek a megromlott egészség helyreállítására, illetöleg a betegségek megelőzésére szolgálnak.

Az Actio Catholica előadássorozatában a *család* szemszögéből kívánja a különböző kérdéseket megvilágítani. Ennek az eljárásnak a helyességét etnikai, szociológiai stb. szempontokon kívül biológiai szempont is igazolja. Csupán utalok arra a viszonyra, amely az anya és gyermek, szorosabban anya és csecsemő között fennáll és amelyet népszerűen úgy fogalmazhatunk meg, hogy a csecsemőnek joga van nemcsak az anya szívéhez, hanem az anya tejéhez is, minthogy a csecsemő számára ez a legmegfelelőbb táplálék.

Vázlatos ismertetésben tárgyilagosságra töreksem, hogy a kapott kép „kiértékelése” alapján rámutathassak a további fejlődés érdekében szükséges tennivalókra. További fejlődést említetem, feltételezem tehát, hogy ezen a téren fejlődés van. Valóban, hogy csak egy példát említsek,

azt látjuk, hogy az emberi élet és egészség biztonsága nem remélt mértékben javult akkor, amikor a középkor 30—40 éves átlagos élettartamával szemben ma 50—60 év körüli átlagos élettartammal számolhatunk.

Áttekinthetőség szempontjából az anyagot két főrésze bontom: I. curatióra és II. preventióra. Ezen két főcsoport keretében ismertetem a család egészségét érintő állami, közületi, társadalmi stb. intézményeket.

I. *Curatio* (betegellátás) szempontjából külön választom azokat, 1. akiknek betegellátása intézményes formában nyer megoldást; 2. azoktól, akik ebben a vonatkozásban önellátók. 1. Az intézményes ellátás keretébe tartoznak: *a)* a szegényjogon ellátottak; *b)* a gazdasági cselédek; *c)* a társadalombiztosító intézetek kötelékébe tartozók.

Ad *a)* Ezen csoportba tartozók ellenszolgáltatás nélkül vehetik igénybe a hatósági orvost (városi, községi, körorvost) és hatósági bábát. Az arra feljogosított orvosok által rendelt gyógyszereket ingyen kapják és kórházi ápolás szüksége esetén sem a szállításért, sem a kórházi ápolásért díjat nem térítenek. Kórházi ápolás esetén sem az ápolásban részesült, sem a fizetésre kötelezett hozzátartozó nem köteles fizetni a kórházi ápolási díjat akkor, ha igazolja, hogy legfeljebb 1000.— P becsértékű ingatlan tulajdonosa, jövedelme, vagy keresete nem haladja meg a lakóhelyén szokásos napszámot. Abban az esetben, ha a kórházi ápolási díj a fizetésre kötelezettet létfenntartásában veszélyezteti, az ápolási költségek-

nek részben, vagy teljes egészében, való elengedését kérheti.

A hatósági orvosok két csoportba sorozhatók: a tisztiorvosok gyógyítással nem foglalkoznak, a városi, községi orvosok feladata elsősorban a beteggyógyítás.

A falusi lakosság orvosi ellátásának javítása érdekében a közelmúltban az egészségügyi kormányzat a hatósági orvosok működési területét olyan mértékig kibővítette, ameddig az orvos megélhetésének veszélyeztetése nélkül kibővíthető volt. Ily módon számos új hatósági orvosi állás volt létesíthető, ugyanakkor pedig az orvosi körjáratok száma szaporítható. Az örvendetes országgyarapodás, az orvosok számának aránytalan, megoszlása a város és a falu között és egyéb okok ezt az örvendetes fejlődést nemcsak megakasztották, de sok helyen vissza is vetették.

A családvédelem szempontjából fontos intézkedés az, amely a 18 éven aluli gyermek gyógykezelésének a kötelezettségét írja elő, és pedig olyan formában, hogy a szülő köteles a 18 évnél fiatalabb kiskorút megbetegedés esetén haladéktalanul orvosi segítségben részesíttetni és gyógykezeltetni. Hét évnél fiatalabb gyermek gyógykezeléséért a felszámítható orvosi díjnak csak a fele követelhető.

Orvosképzésünk kiválósága biztosítéka annak, hogy a családok gyógykezelése kifogástalan, a tisztiorvosi kar magas színvonalú képzettsége, a magán gyakorlattól mentesítésük és a megfelelő kiválasztás azok a tényezők, amelyek az ország közegészségügyi szervezetét nemzetközi viszonylatban is kedvező beállításba helyezik. Hogy a

fejlődés ütemét sikerül-e továbbra is megtartani, attól függ, hogy az orvosi utánpótlás milyen mértékben biztosítható.

A szegényjogon ellátottak számáról nem készül statisztikai felvétel. Becslés alapján számuk az össznéesség 10—20%-ára tehető, mely az évszakok és a munkapiac hullámzása szerint változik. Kétségtelen, hogy ezen a másfél és hárommillió között váltakozó létszámú népesség-csoport számára a szegényjogon nyújtott gyógykezelés alkalmas a család egészségügyi biztonságának megóvására, kérdéses azonban, hogy ézszerűnek tekinthető-e egy olyan eljárás, amely igen sokszor az okozat megszüntetésére törekszik, ahelyett, hogy az okot szüntetné meg. Hogy egy szélsőséges példát említsek, igen sokszor a csecsemő azért betegszik meg tüdőgyulladásban, mert a család az elégtelen kereseti lehetőség miatt nem gondoskodhatik a lakás fűtéséről. A fenti csoportba tartozók ellátásával kapcsolatos költségek évente mintegy 18 millió pengőnyi összeget tesznek ki. Ebben az összegben nincs felértékelve a hatósági orvosok munkája. Távol áll tőlem a szándék, hogy a szegény-betegekről való gondoskodás szükségét és jogosságát kétségbe vonjam, rá kell azonban mutatnom arra, hogy a szegény-betegekről való gondoskodás azért fejlődött ki nálunk olyan nagy mértékben, mert mezőgazdasági népességünk jelentékeny része önhibáján kívül nem jut állandó keresethez és a társadalombiztosítás köréből is ki van zárva. (— A mai rendkívüli viszonyokat, amikor a kereseti lehetőség a munkáshiány miatt igen kedvező, nem tekinthetjük állandóan. —) Ezért vagyunk kénytelenek igen

sokszor az okozatot megszüntetni az ok helyett. A szegény ember szükségszerűleg gyakrabban betegszik meg, mint a rendezett, vagyoni helyzetben élő. Ha tehát gondoskodunk ezen csoport létfenntartási helyzetének javításáról, sok bajnak és családi katasztrófának vehetjük elejét.

Ad *b*) A mezőgazdasági cselédek betegellátása az 1907. XLV. te. alapján történik. A lényeg az, hogy a cseléd, vele élő felesége és 12 éven aluli gyermeke betegség esetén 45 napig a gazda költségén gyógykezelendő. Dr. Kerbolt „A beteg falu” c. könyvében ezeket mondja: „Hogy a mezőgazdasági cselédség és munkásság betegellátása, amit a 25 év előtti törvény szabályozott, ma már nem kielégítő, azt láthatja mindenki, kinek alkalmá van a dolgokat közvetlen közelről szemlélni. Látja és érzi ezt a cseléd, de látja ezt a humanusan gondolkozó gazda is.

Ha megbetegszik a cseléd és a törvényben megszabott 45 nap lejár, mi vár rá és családjára? Ha emberséges gazdája van, az tartja az év végéig és megkapja tőle a teljes járandóságát vagy annak bizonyos részét. Ha azonban szükkeblű gazdához vitte balsorsa, akkor elmehet a jelzett idő leteltével, legfeljebb megkapja a negyedév (a fertály) végéig a konvencióját, azután ő is és családja is a nyomornak, a nélkülözésnek van kitéve. Kétségtelen tehát, hogy a mezőgazdasági cselédség és munkásság betegellátása is javításra és módosításra szorul és neki is, — amint a mezőgazdaság helyzete lehetővé teszi —, meg kell kapnia mindazt, amit ezirányú törvényeink az ipari munkásnak biztosítanak.”

Ad *c*) Az 1927. XXI. te. alapján a betegségi és

baleseti kötelező biztosítás keretében a biztosítottak betegség esetében orvosi gyógykezelés, gyógyszerek, gyógyfürdők, gyógyászati segéd-eszközök stb., keresetképtelenség esetén táppénz jár, szülés esetében szülészeti segédkezés és gyógykezelés, a terhesség utolsó hat hetére terhességi segély, ugyancsak hat hétre gyermekágyi segély, ennek megszűntétől tizenkét héten át a szoptatási segély jár. Bizonyos korlátozással ugyanezt kapja a biztosított felesége is. 1940. év végén az OTI és az önálló biztosító intézetek kötelékébe tartozó tagok lélekszáma 1,300.000 volt, a családtagokkal együtt mintegy két millió. 1939-ben a betegségi ágazat költségei kereken 64 millió P-t tettek ki, melyből kereken 18.5 millió P fordított táppénzre, 16 millió kórházi költségekre, 10 millió gyógyászati ellátásra, 11 millió orvosi költségekre, a terhességi, gyermekágyi, szoptatási segélyek, tehát az anyasággal kapcsolatos segélyek együtt 3.6 millió P-t tettek ki.

2. Egészségügyi szempontból az önellátók csoportjába tartoznak mindazok, akik az előbbi csoportok egyikébe sem sorolhatók, tehát az östermelők, önálló iparosok, kereskedők, szabad értelmiségi pályán levők stb. Becslés alapján a lakosságnak mintegy kétharmada (10 millió lélek) sorolható az önellátók csoportjába. Abban az esetben, ha a lakosságnak ez a része képes is gondoskodni önmagáról, azt kell mondanunk, hogy ellátásuk kérdése rendezett. Ha azonban közelebbről vizsgáljuk meg ezt a kérdést, azt látjuk, hogy az önellátásra szoruló mintegy 10 millió főnyi lakos közül legalább 2.5 millió saját erejéből nem képes egészségügyi ellátásáról gondoskodni. Első-

sorban azokra a mezőgazdasági tömegekre kell itt gondolnunk, akiknek helyzetét Szekfű Gyula „Három nemzedék és ami utána következik” című munkájában a következő módon világítja meg: „Pártpolitikai agitáció három, négy, sőt ötmillióra is teszi azok számát, akiknek a magyar faluban nincs biztos megélhetésük, de a demagógiát elutasítva is, lehetetlen az agrárproletáriátusnak megnövekedett nagy tömegei előtt fel nem vetni a magyar faj létének vagy nemlétének problémáját.

Annyi bizonyos, hogy a három holdon aluli törpebirtokosok — majdnem egy millió ember —, az 1,300.000-et kitevő szorosan vett agrármunkás, az évek óta munkanélküli kubikusok, a földreform és agrárkrízis következtében elbocsátott mezőgazdasági cselédség két és fél millió embert legalább is kitesz, s ez a sok-sok ember országunk lakosságának majdnem egyharmada biztos munka és jövedelem nélkül, alkalmi jótékonyági akcióknak kitéve tengeti éhező és fázó, tápláló élelmet, melegséget és minden kultúrszükségletet nélkülöző életét.”

Kétségtelen, hogy a könyv megjelenése óta a helyzet lényegesen javult. Az ország megnagyobodása, a nagyarányú közmunkák, az Országos Nép- és Családvédelmi Alapnak a sokgyermekes családok érdekében kifejtett tevékenysége, stb. nagymértékben enyhíti a fenti kép sötét tónusát.

Ha azonban összehasonlítjuk ezen értékes népességcsoport szegényjogon történő betegellátását, illetőleg az ellátás mértékét azzal a mértékkel, amelyet a főleg ipari jellegű munkásság számára a társadalombiztosító intézetek nyújtanak,

azt kell mondanunk, hogy ez a mérték nagyon különböző. Ennek következménye azután az, hogy a családfő olyan időszakban történő megbetegedése, amely időszakban való kereseti lehetőség egész évi megélhetését biztosítaná, az egész családot nyomorba dönti. Ebben a vonatkozásban főleg az időszaki mezőgazdasági munkásság körében a hastífusz eredményezett sok családi katasztrófát. Az Országos Közegészségügyi Intézet útján szorgalmazott védőoltások jelentős mértékben járultak hozzá a helyzet enyhüléséhez. Ez azonban csak részletkérdés. A kérdés megoldása nem szorosan vett egészségpolitikai feladat, hanem inkább gazdasági feladat. Az iparban évi átlagban 1 munkás 286 napot dolgozik, ezzel szemben a mezőgazdasági munkás évi foglalkoztatási lehetősége 162 nap. A megélhetés nehézségei arra kényszerítik ezt az értékes népességcsoportot, hogy elhagyja a falut és városokban keresen boldogulást. Következmény: a falvak fokozatos elnéptelenedése és a városok mesterséges megduzzadása. A család szempontjából ez a folyamat számos veszélyt rejt magában. A családfő a városban rendszerint nem helyezkedhetik el azonnal, sokszor apa és anya két különböző helyen keres megélhetést, a család egysége megbomlik, a nemi promiscuitás lehetősége és ennek következményeként a fertőzés lehetősége is fokozódik. Hogy a mezőgazdasági munkásság családi életének ezt a krónikás válságát megoldhassuk, a gazdasági vonatkozásoktól függetlenül minél előbb ki kell terjesztenünk a társadalombiztosítást a mezőgazdasági munkavállalókra is. Amint ez pl. a mezőgazdasági cselédek tekintetében a vissza-

csatolt Felvidéken máris megtörtént. A kérdés megoldása kétségtelenül nem könnyű, mert az alapvető probléma: a 286 nap és 162 nap közötti eltérés csökkentése. Ha azonnal nem is találnánk lehetőséget arra, hogy a társadalombiztosító által nyújtott összes szolgáltatások teljes egészükben kiterjesztessenek a mezőgazdasági népeségre, legalább a betegségi biztosítást kell mielőbb erre a népességcsoportra kiterjeszteni.

Az *iparban* foglalkoztatott nők és fiatalkorúak munkavédelmére van törvény (1928. évi V. te. 150.443/1930 K. M. sz. r.), ennek lényege a terhesség és gyermekágy alatti foglalkoztatás bizonyos korlátozása az anya érdekében. Nincs tudomásom arról, hogy a mezőgazdasági női munkavállalók legalább ehhez hasonló védelemben részesüljenek. Ilyen intézkedés hiányában a mezőgazdasági munkásnő az anyasággal kapcsolatban lényegesen rosszabb helyzetbe kerül, mert ha nem dolgozik, nem keres, ha pedig munkát vállal olyankor, amikor kímélnie kellene magát, saját és megszületendő gyermeke egészségét kockáztatja. *A legkevesebb tehát, amit ebben a vonatkozásban tennünk kell, hogy a kereső nő ne jusson rosszabb helyzetbe azért, mert anyai hivatását teljesíti.*

II. *Megelőzés*, A korszerű egészségvédelem alapja a megelőzés, illetőleg az a felismerés, hogy ésszerűbb és gazdaságosabb a betegségek megelőzése, mint a már kifejlődött betegség gyógyítása. A megelőzés elvén alapuló egészségvédelem intézményesítése általában a háború után vett nagyobb lendületet. Elsősorban a háborús embervesztés ellensúlyozása érdekében kezdenek fog-

lalkozni a bajmegelőzés intézményesítésével. Mind a társadalom, mind a hatóság érdeklődése természetesen elsősorban azon terület felé irányul, ahol az emberveszteség a legszembeszökőbb, — ez pedig rendszerint a gümőkór és a csecsemőhalandóság. Nálunk is már a század elején megindult ebben a vonatkozásban a védelemre irányuló munka. Mindkét vonatkozásban egyelőre társadalmi vonalon. Az 1926. év forduló-pontot jelent a hazai egészségvédelem történetében: ekkor kezdi meg működését az Országos Közegészségügyi Intézet, amely a fertőző betegségek elleni védekezés és a falu assanálásának sokrétű teendőin kívül, megindítja a megelőzés elvén alapuló korszerű *egészségügyi családvédelmet*. Ezt megelőzőleg az Országos Stefánia Szövetség már 1916-ban felveszi a küzdelmet a csecsemőhalandóság ellen és védőintézeteinek hálózatát fokozatosan fejleszti. 1941-ig a két intézmény párhuzamosan fejlődik. A Zöldkereszt elsősorban az egészségügyi szempontból a városnál sokkal kedvezőtlenebb helyzetben levő falut tekinteti munkaterületének, a Stefánia Szövetség inkább a városi lakosság anya- és csecsemővédelmét szervezi meg. Az 1940. évi VI. törvénycikk és ennek végrehajtása tárgyában kelt miniszteri rendeletek egységesítik a két szervezetet. Ezen időtől kezdődőleg a két szervezet a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat néven folytatja tevékenységét.

A zöldkereszt ma mintegy 7 millió lakosú területen gondoskodik a megelőzés jegyében folyó egészségügyi családvédelemről. Ehhez hozzá kell számítani a fővárost, amely autonóm intézmény

keretében látja el ezt a feladatkört. Az ország kerekén 15 millió lakosa közül tehát mintegy 8 millió lakosra terjed ki ez a gondoskodás. A m. kir. Országos Közegészségügyi intézet irányítása alatt működő zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálatok intézményei: egészségvédelmi tanácsadók, tüdőbeteggondozó intézetek, nemibeteggondozó intézetek. Tevékenységi köre kiterjed az egyes veszélyeztetett korcsoportokra, illetőleg az egész népesség szélesebb köreit veszélyeztető betegségek megelőzésére és leküzdésére. A niunka egyes ágai a következők: házasság előtti tanácsadás,- pályaválasztás előtti tanácsadás; anyavédelem; csecsemővédelem; kisgyermekvédelem; iskolásgyermekvédelem; — iskola fogászat, gümőkór, nemibetegségek; egészségügyi ismeretek terjesztése (egyéni és csoportos oktatás).

1941-ben mintegy 770 tanácsadó, 153 tüdőbeteggondozó- és 61 nemibeteggondozó intézet működött és 1149 orvos és 1044 védőnő állott a szervezet szolgálatában. 115.746 orvosi tanácsadás keretében *több mint 2 millió esetben történt tanácsadás és vizsgálat*, nagyobb részben terhesanya, csecsemő, 1—6 éves korú kisgyermek és iskola köteles gyermek, kisebb részben gümőkóros- és nemibeteg részére.

A tanácsadóorvos a nála jelentkezőket legjobb tudása és lelkiismerete és az orvosi tudomány állása szerint megvizsgálni és őket orvosi tanácsal ellátni köteles. A védelemre tehát éppenúgy jogosult gazdag, mint szegény. Az egészségi állapot károsításában nemcsak a szegénység, de a tudatlanság is szerepet játszik, mely a gazdagnál éppenúgy előfordulhat, mint szegénynél.

1941-ben a zöldkeresztes védőnők 400.000 családot gondoztak és két milliónál több családlátogatást végeztek. Ezen családlátogatás során 150 ezer terhes, 150.000 gyermekágyas, 1,050.000 csecsemő, 1,200.000 kisgyermek, 75.000 iskolásgyermek, 57.000 gümőkóros, 13.000 fertőző beteg és 13.000 nemibeteglátogatást végeztek. A fentiekén kívül szociális látogatás 70.000 esetben történt, ennek jelentős része az O. N. Cs. A. megbízása alapján. A vonatkozó jogszabályok értelmében ugyanis a falusi lakosság körében ezzel a feladattal külön megbízott zöldkeresztes védőnők végzik az O. N. Cs. A. részére szolgáló adatfelvétel és szociális gondozás munkáját is.

Ha felvetjük a kérdést hogy ennek a hatalmas arányú munkának az eredménye miben nyilvánul meg, akkor erre azt válaszolhatjuk, hogy az eredmények egyrésze statisztikai módszerekkel is regisztrálható, mint pl. a népbetegségek, elsősorban a csecsemő- és gümőkórhalandóság csökkenése. Vannak azonban statisztikailag ki nem mutatható eredmények, aminő pl. a családok egészségügyi kultúrájának javulása és mindaz a szociális vonatkozású tevékenység, amely végső elemzésben hozzájárul ahhoz, hogy a mai különösen nehéz időkben a család egészségügyi és közvetve gazdasági, jóléti, kulturális és erkölcsi egyensúlya biztosítható legyen.

Kiegészítésképpen meg kell még említenem azt, hogy a szorosan vett egészségvédelmi tevékenységen kívül nagyarányú közjóléti tevékenységet is végez a szervezet. A zöldkeresztes gyermekjóléti akció néven ismert közjóléti tevékenységnek a lebonyolítása nagy részben a zöldkeresztre

hárul. A belügyi kormányzat, méltányolva a »yermegvilág különleges szempontjait, a zöldkeresztes tej-, cukor- és gyermekétkeztetési akció néven ismert közjóléti tevékenységnek olyan keretek közötti megszervezését tette lehetővé, amely a táplálkozás-élettani követelmények szemelött tartásával a leggazdaságosabb módon nyújt nagy gyermektömegek számára támogatást.

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap útján mintegy 5 millió pengőnyi összeg fordítottik évről-évre ezen akcióknak a megszervezésére. Ezek keretében 1940-ben mintegy 20.000 terhes és szoptató nő, 200.000 0—15 éves korú gyermek részesült tejsegélyben. A terhes és szoptató nők, valamint a 3 éven aluliak napi V2 litert, az idősebbek 74 liter színtejet kaptak ingyen. Körülbelül ugyanennyi gyermek részesült a zöldkeresztes cukorakcióban. A télvégi és a koratavaszi hónapokban átlagosan száz napon át, mintegy 5000 főnyi gyermek részesült étkeztetésben, elsősorban azokon a területeken, ahol az elemi csapás, vagy más oknál fogva a tej- és cukorakciónak étkeztetési akcióval való kibővítése szükségesnek látszott.

Jóllehet a vonatkozó jogszabály az egészségvédelmet állami feladatnak minősíti, ennek a feladatnak végrehajtása során hibás eljárás lenne, ha a társadalom közreműködését figyelmen kívül hagynánk. Akár egészségvédelemről, akár szociális védelemről van szó, a gondozottak magatartása szempontjából és a gondozás eredményessége szempontjából sem közömbös, hogy a gondozottak csupán alanyai-e ennek a gondozásnak, vagy pedig ők maguk is aktív közreműködők. Ebben a szellemben egészíti ki a zöldkereszt hivatalos mű-

ködését annak társadalmi szervezete az Országos Egészségvédelmi Szövetség, amely a volt Stefánia Szövetség folytatása. A Szövetségnek ma mintegy 400 helyi fiókszövetsége működik, mindazon a helyeken, ahol zöldkereszt is dolgozik. Feladata elsősorban az egészségvédelem jelentőségének köztudatba átvitele, illetőleg a társadalomnak ezen irányban való aktív bekapcsolása. 1941-ben az országos szervezet társadalmi adakozásból mintegy fél millió pengőt fordított az egészségvédelemmel kapcsolatos közjóléti célokra, amelyek sorában legkiemelkedőbb az arra ráutalt családok szülészeti vándorzsákkal és kelengyével való ellátása. Mind a cukorakció, mind pedig a kelengye-akció lebonyolítását nagy mértékben támogatja a Hangya. A cukorakció a Hangya fiókjai útján bonyolódik le, a csecsemőkelengye akciót pedig 100.000 P értékű anyaggal egészítette ki, mely az Asszonybizottságok útján került forgalomba. A Szövetség tevékenysége során arra törekszik, hogy a helyileg jelentkező közjóléti feladatok gyorsan és racionálisan, lehetőleg a helybeli társadalom erkölcsi és anyagi erőinek igénybevétele útján nyerjenek megoldást.

Ma már úgyszólván alig van város, amelyben Zöldkereszt ne működne, a beszervezett községek száma pedig 1850. A beszervezett területen élő lakosság 56%-a falun, 44%-a a városban él. A zöldkereszt munkájának egészségügyi, szociális és népesedéspolitikai jelentősége ma már közismert. Büszkéek lehetünk erre az európai viszonylatban is kiemelkedő intézményre, amely *racionálisan* és *gazdaságosan* állítja a *család* egészségvédelmének szolgálatába azt az orvosi és védő-

női gárdát, amely igen magasfokú szaktudást és hivatástudatot képvisel.

Az egészségügyi kormányzat az intézmény jelentőségének tudatában állította fel a fejlesztés jövőbeni fontos programját. Sajnos, annak a kívánt célnak az elérése, hogy belátható időn belül az országban ne legyen egyetlen község, sem tanya, mely ezt a védelmet nélkülözhetné, egyre nehezebbé válik. Ennek oka egyedül és kizárólag a védőnői és újabban az orvosi utánpótlás hiánya. Főleg azonban a védőnői utánpótlás kérdése okoz nagy nehézségeket. Ennek a kérdésnek a megoldása, ha a helyzet önmagától nem javulna, csak pénzügyi alapon képzelhető el, és pedig olyan formában, hogy a védőnők a pálya különleges voltára tekintettel megkülönböztetett elbánásban részesüljenek.

A megelőzés szempontjából messzirelátóan bölcs intézkedése törvényhozásunknak az 1941. évi XV. t.-c, mely a házasság előtti orvosi vizsgálatot a gümőkór és a nemibetegség szempontjából tette kötelezővé. A törvény ez év februárjában lépett életbe, tehát viszonylag rövid idő áll rendelkezésre annak megítéléséhez, hogy miképpen vált be az eljárás a gyakorlatban. Az eddigiekből azonban kétségtelenül megállapítható, hogy a kezdeti zökkenőktől eltekintve, a végrehajtás simán bonyolítható le, a lakosság megértéssel fogadta az intézkedést, mely nagymértékben járult hozzá ahhoz, hogy a lakosság körében a saját személyével, élettársával, illetőleg leendő utódaival szemben a felelősségtudatot fokozza. Ehelyütt egy félreértés eloszlását szeretném elősegíteni és pedig a díjazás kérdését. A törvény

végrehajtása tárgyában kelt 1111/1941. B. M. sz. rendelet szerint 10.000-nél kisebb lélekszámú községekben és városban a fizetőképes egyének a vizsgálatért 4 P díjat tartoznak fizetni, ennél nagyobb lélekszámúakban 8 P-t. *Igazolt szegények részére az eljárás teljesen díjtalan.* El kell osztassam tehát azt az aggodalmat, hogy a szegény házasulókat a vizsgálat költségei a házasságkötéstől elriasztanák.

Bizonyos mértékig az egészségügyi és szociális bajmegelőzés keretébe sorolható az 1936. évi XXIII. t.-c. azon intézkedése, mely a kiseddóvókat — a nevelésügyi feladatkörnek változatlanul a kultusztárca keretében meghagyása mellett — igazgatásilag a belügyi tárcának adta át. Ilymódon lehetőségessé vált, hogy a kiseddóvók az 1891. évi XXI. t.-c.-ben megszabott gyermekjóléti feladatkört a napközi megóvás formájában megvalósíthassák és ezúton szoros kapcsolatba jussanak az egészségvédelemmel. Ennek különösen napjainkban van egyre fokozódó jelentősége, mikor a családok nagyobb részében a gyermekek megfelelő felügyelet nélkül vannak. A belügyi kormányzat a rendelkezésre álló eléggé szűk költségvetési keret lehetőségeihez képest állandóan fokozza azon kiseddóvók számát, amelyek a gyermekek napközi megóvását és részleges ellátását vállalhatják.

Ugyanezen okból, de a fiatalabb kor miatt fennálló fokozottabb veszélyek miatt még nagyobb jelentősége van a bölcsődéknek, melyek a kellő felügyeletben nem részesülő 3 éven aluli gyermekek napközi megóvására hivatottak. Itt rá kell mutatnom arra, hogy ezidőszert nincsen olyan

tételes jogszabály, mely azon munkaadókat, akik gyermekes anyákat nagyobb számban foglalkoztatnak, bölcsődék létesítésére köteleznék. Napjainkban, amikor a gyermekes anyák foglalkoztatása az iparban egyre nagyobb arányokat ölt és egyre több gyermek marad otthon kellő felügyelet nélkül, ennek következtében több csecsemő betegszik és hal meg —, e felett nem térhetünk napirendre. Kívánatos lenne tehát, hogy azok az ipari vállalatok, amelyek nagyobb számban foglalkoztatnak gyermekes anyákat, kormányhatóságilag köteleztessenek bölcsődék felállítására. Ezzel a kérdéssel áll kapcsolatban az iparban foglalkoztatott nők és fiatalkorúak munkavédelmére irányuló intézkedéseknek fokozottabb ellenőrzése, illetőleg végrehajtása, amely kívánatossá tenné, hogy az iparügyi tárca keretében az iparfelügyelők státusába orvosi képesítésű egyén is alkalmazást nyerjen, hogy az egyre inkább nagyobb számban foglalkoztatott nők és fiatalkorúak egészségének védelmére hivatott testületben megfelelő szakember is képviselőhöz jusson.

A szorosan vett bajmegelőző eljárások sorába tartoznak az egyes fertőző betegségek elleni kötelező védoltások is. Legrégibb ezek közül a himlő elleni védoltás (1887: XXII. t.-c.), újabb keletű a diphteria ellen kötelező védoltás (1938). Mindkettő országos érvényű. A hastyphus elleni védoltás csupán lokálisan nyer alkalmazást.

A teljesség kedvéért meg kell említenem az Országos Közegészségügyi Intézet által a közel múltban az angolkór megelőzésére irányuló tevékenységet, amelynek általános kiterjesztését a

háborús ellátási nehézségek teszik sürgősen indokolttá.

Ismertetésem végére értem. A megszabott keretben nem meríthettem ki teljesen a tárgyat, s ezért beszámolóm távolról sem tekinthető teljesnek. Többek között nem szóltam a kórházi, az ápolónői kérdéstről, a tüdőbeteg és nemibeteg törvény számos preventív intézkedéséről, az O. K. J.-nek a falusi lakosság ivóvíz ellátása, a malária leküzdése érdekében folytatott tevékenységéről és számos más, a falu assanálása érdekében kifejtett tevékenységéről, amelyek végső elemzésben a lakosság munkaképességének, a családok egészségének és jólétének megóvására, illetőleg előmozdítására hivatottak.

Ennek a szerteágazó egészségügyi munkának megvannak a kézzelfogható eredményei, amelyek elsősorban az összhalandóság, a különböző népbetegségek okozta halandóság és a csecsemőhalandóság számszerű csökkenésében nyilvánulnak meg. Ha ezen a téren még távol vagyunk az optimumtól, annak oka javarészből annak tulajdonítható, hogy egészségügyi intézményeink korszerűsítésével nem egyidejűleg indult meg a fokozottabb szociálpolitikai tevékenység. Meggyőződésem, hogy a további embervesztés megszüntetése érdekében közegészségügyi intézményeink mai színvonalának megóvása és a szervezet fejlesztése mellett elsősorban szociálpolitikai téren kell a mulasztásokat mielőbb pótolni. E tekintetben teljes bizalommal tekinthetünk a jövő elé, mert korszerű magyar szociálpolitika végrehajtására hivatott Országos Népi és Családvédelmi Alap olyan anyagi megalapozottsággal

rendelkezik, hogy ezt a nehéz feladatot sikerrel oldhatja meg.

Közegészségügyi vonatkozásban elsősorban az alábbi kívánalmakat állíthatjuk fel: 1. a mezőgazdasági munkavállalók a társadalombiztosítás szempontjából ugyanazon ellátásban részesüljenek, mint az ipari munkavállalók. Ha ennek nincs meg a lehetősége, akkor legalább a betegség esetén kellene biztosítanunk számukra ugyanazokat a szolgáltatásokat, amelyeket az ipari munkavállalók e címen megkapnak. 2. Azoknak az akadályoknak elhárítása, amelyek a zöldkereszt fejlesztését hátráltatják. 3. A gyermekes anyákat nagyobb számban foglalkoztató iparvállalatok kötelezése anya-, illetőleg gyermekvédelmi intézmények, elsősorban bölcsődék létesítésére. 4. A mezőgazdasági munkavállalók fokozottabb védelme az anyai hivatás teljesítésével kapcsolatban (munkavédelem).

A család a hivatásrendi társadalomban.

P. Varga László előadása.

Amikor teljesen egészséges a társadalmi szervezet, akkor is menthetetlenül előfordul, hogy egyes családi szentélyek beomlanak a házastársak súlyos megtévelyedése következtében. Bár a katolikus házasságjog a szentségi kötelék érvényét megalkuvás nélkül képviseli, ezzel az eshetőséggel mégis kénytelen számolni, mert bizonyos körülmények között, amikor az együttélés elviselhetetlenné válik, megengedi az ágytól és asztaltól való elkülönülést. Amikor ritkán fordul elő az ilyen szerencsétlenség, csak akkor mondhatjuk, hogy a társadalom, család és házasság intézménye az emberileg elérhető eszmény állapotát elérte.

Ma azonban a családi szervezet felbomlása már annyira általános kórtünet, hogy a nemzet és állam létében érzi magát fenyegetve. Azért igyekszik a magyar törvénykezés a válást megnehezíteni, bár a törvényhozás az egyedül következő döntő lépést megtenni alaposan vonatkozik. Ezért táplálják a családvédelmi alapot egyre tekintélyesebb összegekkel, hogy a sokgyermekes családok megélhetését megkönnyítsék. Ezért vezették be az államnál a családi pótlékot és legutóbb a magánüzemekben is a munkások részére. Hatalmas segítségük ezek, de önmagunkat áltat-

nók, ha nem mernénk kimondani, hogy mindez csak nagyszabású foltozgatás és tüneti kezelés marad mindaddig, amíg a kérdés gyökérig menő, intézményes megoldására el nem szánjuk magunkat. Ez pedig egyedül a hivatásrendiségben valósítható meg, mert csak a hivatásrendi alapon megszervezett társadalom biztosíthatja a család természetes jogrendjének érvényesülését az élet minden vonatkozásában.

A természet síkján a család a legteljesebb és legőszibb közösség s azért minden kultúrának alapja a verség és a szeretet páratlan közössége. Rá is lehet Bossuet szavait alkalmazni: ha nem Isten alkotta volna, irigyelné szerzőjétől ezt a nagyszerűséget. Az életnek olyan csodálatos gazdagsága bontakozik ki benne, hogy a tökéletes családi élet szinte elemi erővel ragadja tagjait az isteni közösség felé. Előbb van, mint az állam, mert a nemzetet és államot is a családok egymással szövetező sokasága hozza létre. Már nem kell hosszasan bizonyítgatni azt sem, hogy az állam fönmaradása is végső fokon a családi szervezet épségétől a családi kultúra gazdagságától és termékenységétől függ, amint az egész test jóléte a parányi sejtek egészsége nélkül meg nem őrizhető. A legnagyobb sorsa a legkisebbek kezében nyugszik. Ilyen értelemben a család elsőbbsége az állammal szemben minden vitán felül álló tény és ha a politika erről megfélekedzik vagy vele egyenesen harcban áll a tények és a természeti törvény ereje összezúzza az esztelen politikát, de vele együtt a nemzetet meg az államot is. Innen van, hogy a Teremtő a családot szent és sérthetetlen jogokkal bástyázta körül, amelyek

XIII. Leó szavai szerint legalább is egyenlők az állam jogaival s azért az államnak és társadalomnak kötelessége ezeket tiszteletben tartani és védelmezni. Régi igazság, hogy a tévedés önmagának büntetése s azért a maga sírját ássa meg az állam akkor is, ha a családot akarja helyettesíteni és a szülőket jóformán csak élettani alanyoknak tekinti; ha minden anyaságot egyenlően elismer és a gyermekek nevelésének jogát egyedül magának tartja fenn.

A szabadelvű korszak a családdrombolás korszaka volt és a pusztulás arányainak leírására kár volna időt vesztegetni. A baj azonban még fokozódni fog, ha az állam hivatását félreértve sutba löki a család jogait és a rosszul felfogott politikai érdekre hivatkozva rövidlátóan csak sietteti a már úgysiszonyatos felbomlást. A nemzet kárhozata lenne, ha győzedelmeskedne az a fölfogás, amit állítólag a mai magyar közéletnek egyik szomorú alakja így jelentett ki: ha átveszünk az uralmat, hároméves korában minden gyermeket elveszünk a szülőktől és az új ifjúságot egyedül mi fogjuk nevelni.

Ma már nagyjában ismeretesek a családi jogrend főbb tételei: Tudjuk, mindenkinek — ha nem ütközik súlyos erkölcsi és jogi akadályokba — joga van családot alapítani; joga van a társadalmi állapotának megfelelő megélhetéshez; joga van tulajdont és főleg megfelelő otthont szerezni és joga van a családi bérhez. Ezek a tételek már átmentek a köztudatba, elsősorban az az egyház tanítása nyomán, de még alig tudja a közönség, milyen úton-módon kell e jogoknak érvényt szerezni a gyakorlat terén is, sőt egyenesen azt kell

mondanunk, hogy e tekintetben a közvéleményben végzetes tévedések harapóztak el és emiatt a helyes megoldás nehézségei félelmetesen megsokasodtak. Az elemi jogérzék sugallja az egyszerű embernek is, hogy minden jognak valaki másban kötelezettség felel meg. A jogból igény és követelés fakad, amelyet a kötelezettel szemben érvényesíteni kell. Ez a valaki a tőkének nevezett társadalmi réteg és végső fokon maga az állam, főleg mióta a legújabb politikai fejlődés nyomán a közhatalom korlátai szinte minden vonalon teljesen leomlottak. Elsősorban a szocialista gondolat dinamikája lökte erre a lejtőre a népet, meg az a roppant élmény, hogy az utóbbi két évtizedben a mindenhatónak hitt tőke a reázdult válsággal nem tudott megbirkózni. Az állam egyrészt sajátos politikai érdektől, másrészt a feltornyosult bajjuktól szorongatva merő önfenntartási ösztönből is egyre súlyosabb terheket vállalt magára, hogy a közhangulatot valamilyen csillapítsa, de máris látható, milyen végzetes helyzetbe sodródott a túlterhelés következtében. A németek ördögi körnek nevezik ezt az állapotot, mert a tévedések logikája könyörtelenül fojtogatja a hatalmába került társadalmat és minden menekülési kísérlet a helytelen irányban csak súlyosabb nehézségeket szül. Ha az állam olyan ügyeket is vállal, amelyekben nem illetékes, mert a dolgok természete szerint nem hatáskörébe tartoznak, ezeket szükségképpen csak rosszul vagy nagyon hiányosan intézheti. Új hivatalokat teremt, a költségvetést tovább terheli, az adókat gyarapítja, a közigazgatási gépe-

zet egyre bonyolultabb lesz, s azért mindent csak lassan és drágán tud elintézni.

Mindez pedig azért van így, mert a társadalom öntudat és egység nélkül kavargó tömeg, amely a szoros értelemben vett társadalmi feladatok vállalására megfelelő szervezet híján teljesen alkalmatlan. Politikai szempontból is föltétlenül szükséges a társadalomnak ez a magából eredő és a tudatos összetartás hatalmán nyugvó egysége, mert nagyon gyöngé az a nemzet, amelyet csak az állami szervek abroncsai fognak egybe. A nemzet ugyan egy ideig meglehet valahogyan a társadalmi közösség nélkül, de a családi élet reformját józanul el sem lehet gondolni más-képen. Ezért a hivatásrendiség a család, a társadalom és az állam egészségének elemi követelménye. A szabad kereseti rendszer elvben tagadta a társadalom közösségi voltát, sőt egyáltalán nem ismert semmi közösséget s azért szükségképpen a családnak is bomlasztója lett. Az ebből fakadt ellentét aztán politikai válsággá erősödött, mert az állam a dolog természete miatt nem tudta magát a társadalom betegségétől elszigetelni.

Közismert voltuk miatt csak érintettük a tényeket, amelyek mind egybehangzóan parancsolják a hivatásrendiség bevezetését. Kétségtelenül az állam is felelős azért, hogy a szociális kérdés forradalommá fajulhatott, de a felelősség mégis elsősorban magát a társadalmat terheli és benne az egyes osztályokat aszerint, amint több vagy kevesebb lehetőségük volt az eseményeknek más fordulatot adni. E megjegyzésekből nyilvánvaló, hogy mindenekelőtt éles különbséget kell tennünk állam és társadalom között, ha a kérdés

gyökerét megragadó reformot akarunk végrehajtani. Az állam a nemzet legfőbb jogi és hatalmi szervezete, amelynek hatáskörét a célja határozza meg. E célnak tartalma pedig nem több és nem kevesebb, mint az egyetemes nemzeti közjó munkálása, vagyis a közbiztonság és jogrend védelme egyrészt, másrészt ama közjavak előteremtése, amelyeknek segítségével egyesek, családok, osztályok és rendek a maguk iparkodásával boldogulásukat elérhetik. Az állam tehát csak a közjót eszközeiről tartozik gondoskodni, míg az általános jólét megvalósítása már nem az ő, hanem a társadalom föladata. A társadalom tehát az államon belül, az államnál lényegesen kisebb közösségek összessége, olyan közösségeké, amelyek az államjónál kisebb javak létrehozására alakultak. Első tekintetre mindenki előtt világos, hogy a földművelés, ipar, kereskedelem, irodalom, művészet, nevelés nem állami föladat, hanem csupa olyan tevékenység, amely lényegénél fogva az egyesek, családok és rendek hatáskörébe tartozik. Mivel a társadalom az államon belül van, természetes, hogy az állam nem lehet érdektelen a társadalmi étellel szemben, de végzetes hibát követne el, ha a társadalom összes tevékenységét saját hatáskörébe vonná és ő lenne az egyetlen vállalkozó, az egyetlen gazda, az egyetlen bankár és nevelő. Egyenesen fejetejére állítaná az országot, mert semmibe venné az elemi okosság parancsát, amely azt követeli, hogy magasabb közület ne végezze azt, amit az alacsonyabb is el tud végezni és ne egyesület intézze azt, amit az egyének és családok a saját iparkodásukkal is könnyen elérhetnek. Esztelen-

ség lenne traktort fogni minden parasztkocsi elé, amikor két jó ló is könnyen elhúzza azt. Ez a szubszidiaritás elve, amely a társadalom és állam viszonyát meghatározza. Az állam a társadalmat csak segítse és irányítsa, de sohase kísérelje meg azt helyettesíteni, mert akkor a saját létalapját rendíti meg. Ez a gazdaságosság elvének alkalmazása a kormányzat terén, mivel a lehető legkisebb befektetéssel igyekeznek minél nagyobb eredményt elérni. Ha viszont a kisegítés elvét nem vesszük tekintetbe, csakhamar odáig jutunk, hogy a legkisebb eredményt a lehető legnagyobb költséggel tudjuk csak megvalósítani.

Mindebből önként adódik, hogy az államnak alig lehet sürgősebb feladata, mint támogatni azokat az erőket, amelyek a kölcsönös társadalmi felelősség megszervezésén munkálkodnak. A családvédelem ügye jórészt azonos a szociális kérdéssel. Ámde ezt csak a társadalom megfelelő újjáépítése által fogjuk megoldani. Tehát aki hatékony családvédelmet akar, annak a hivatásrendiséget is akarnia kell, mert ez az egyetlen szervezeti forma, amely a közjó érdekeit a társadalomban érvényesíteni képes. Ma ugyanis már csak két lehetőség között választhatunk: vagy hanyatt-homlok belerohanunk az államszocializmusba, vagy bevezetjük a társadalom rendi önkormányzatát. Bármennyire különösen hangzik magyar földön, kénytelenek vagyunk nyíltan kimondani, hogy az országos családvédelmi intézményünk is államszocialista jellegű alakulat. Akik csinálják, lélekben irtóznak a szocializmus árnyékától is, de a társadalmi szervezet hiánya miatt kénytelenek voltak ezt a megoldást válasz-

tani, és talán még senki se veszi észre, hogy ezzel megint öntudatlanul egy jó nagy lépést tettünk az államszocializmus felé.

Mielőtt megmutatnék, miképpen fogja a hivatásrendiség a családvédelmet biztosítani, néhány szóval meg kell mutatnunk a hivatásrendiség lényegét. A hivatásrend a szó szoros értelmében közösség, akár a család vagy az állam. Lényegesen több és mélyebb valami, mint bármilyen más társaság, egyesület vagy szervezet, mert a társadalmi lét természetes követelménye, ami nélkül milliók békés együttélése, zavartalan termelés és haladó kultúra, vagyis mindaz, amit nemzeti és általános jólétnek mondunk, el nem érhető. A hivatásrend a munkaadók és munkavállalók egyetlen természetes közössége, a rendiség pedig a társadalmi közösségek összessége. Lényegéhez tartozik, hogy a renden belül a munkaadók és munkavállalók a teljes egyenjogúság alapján állnak és az így teremtett önkormányzat útján intézik közös ügyeiket. Elvontabban mondva a rendiség nem egyéb, mint a szociális igazságosság végrehajtó szerve; kézzelfoghatóbban: az a társadalmi rendszer, amely a dolgozó tömegeket kiemeli a proletársorból és a nemzet teljes értékű tagjaivá teszi. Társadalmi téren is érvényesíti a helyesen értelmezett jogegyenlőség elvét, anélkül azonban, hogy valami felhőkben járó gazdasági demokrácia ábrándjával kápráztatná a tájékozatlan tömegeket. A munkás az üzemben, mint alkalmazott továbbra is alárendeltje marad a vállalkozónak, de mint a rend tagja, mint dolgozó, termelő, honfitárs és ember teljesen egyenrangú lesz vele a rendi ügyek intézésében, akinek sor-

sáról csak vele együtt lehet dönteni és soha nélküle. A hivatásrendek valódi közösségek és nem mesterséges alakulatok, mert a családi és nemzeti kötelék mellett a foglalkozás azonossága a harmadik természetes kapcsolat, amely az embereket közösségbe fogja össze. Érdekeik ugyanis annyira közösek, hogy a fölmerülő ellentéteket is csak ennek alapján lehet okosan elsimítani az egymásnak tartozó kölcsönös felelősség törvénye szerint. Amint a munkásnak elemi érdeke az üzem és vállalat jövedelmezősége, épúgy a vállalkozónak is érdeke, hogy aklalmazottai a lehető legjobb teljesítményt nyújtsák, de ezt viszont csak megelégedett, öntudatosan fegyelmezett munkástól várhatja. Ebből a nézőpontból tekintve ismerjük csak föl, mennyire súlyosan beteg, mennyire természetellenes mai közéletünk és mennyire nem emberi társadalom az, amelyben kénytelenek vagyunk élni. Véresen igaz a gonosz francia szó: a mai állam olyan társaság, amelyben mindenki a másik kárára törekszik boldogulni. Jelenleg a társadalom osztályokra van szaggatva, azért állandósult benne a burkolt vagy nyílt osztályharc. Természetellenes ez az állapot, mert mérhetetlen károkat okoz az egész nemzetnek és azt veszélyekkel teli feszültségben tartja. A tőke ugyanis arra törekszik, hogy teljesen a maga rosszul fölfogott és egyoldalúan értelmezett érdeke szerint irányítsa a gazdaságot és azon keresztül a nemzet egész életét. Viszont a proletárság is hasonló egyeduralomra igyekszik szert tenni. E roppant ellentét megszüntetésére csak egyetlen mód van: a társadalom megszervezése a hivatásrendiség alapján. Lényege abban áll,

hogy minden egyes rend az egy hivatásban érdekelt összes tagokat az osztályok fölött álló közösségbe tömöríti. A rendnek egyformán tagjai az összes munkaadók és munkavállalók, mégpedig úgy, hogy képviselőik a rendi önkormányzatban egyenlő számban és egyenlő joggal vesznek részt. Mint egyenrangú felek fognak tárgyalni és megállapodni a bérkérdéstől kezdve a szakoktatásig az összes ügyekben, amelyek az egyes foglalkozási ágak és tagjaik életében fontos szerepet játszanak. Ezzel megakadályozzuk, hogy egyik osztály a másik és az egész nemzeti közösség kárára jogtalan előnyökhöz jusson. A munkásság pedig hamarosan ráébred arra, hogy a társadalomnak a többiekhez hasonló értékű része és ennek megfelelő megbecsülésben is részesül. Ez a megoldás minden forradalmi álomnál mérhetetlenül teljesebb és megvalósítása a legmagasabb erkölcsi műveltség, az igazságosság főszege diadala lesz.

A hivatásrendek közjogi önkormányzatok, mivel föladatuk a közjó, a szociális igazságosság szolgálata. Jogforrásuk nem az állami törvényhozásban, hanem a természetjogban van. Mivel azonban az állam keretén belül élnek, szükségképpen kötelesek tekintettel lenni az egyetemes nemzeti közérdek, az államcél követelményeire. Ezért a jól megalapozott és helyesen fölépített és a megfelelő szellemben vezetett rendektől nem kell féltetni az állam főségét. Magától értetődő ugyanis, hogy az államnak mindig joga és kötelessége marad a rendek működését ellenőrizni és irányítani, tiszteletben tartva a rendi önkormányzat elvét és alkotmányát.

A családvédelem szempontjából a rendek hatásköre érdekel most már legközelebből bennünket. Ez a hatáskör természetesen nagyon széles, mert kiterjed az egész gazdaság- és társadalompolitikára, beleértve még a szakoktatás ügyét is. Nyomban meg kell jegyeznünk, hogy e föladatak ma sokkal súlyosabbak, mint a társadalom egészséges fejlődésének állapotában lennének, mivel nehéz bajokat kell sürgősen orvosolni, makacs előítéleteket kiirtani, az emberekbe új életlátást plántálni, lázongó gyűlöletet és sötét bizalmatlanságot legyőzni és a tenger akadály ellenére sikert felmutatni.

A hivatásrendiség egyetemes eredménye lesz a társadalom nyugalmi állapotának helyreállítása. A családnak pedig elsősorban erre van szüksége. Amíg a proletárok millióit a lét bizonytalansága gyötri és lelküket szüntelenül a legvadabb kétségek tüzes harapó vasa marcangolja, egészséges családi életről nem beszélhetünk. A család a meleg nyugalom otthona, különben hivatását egyáltalán nem töltheti be. Ha azonban a társadalomban rendszerré lesz a könyörtelen közelharc, hatását szükségképen a családban is érezteti. A forradalmi szenvedély mérgeét kivonja belőle a hivatásrendiség, mert jogi térre tereli mindama problémák megoldását, amelyekkel eddig csak az erőszak viaskodott. A vadak között dívó embervadászatnál sokkal borzalmasabb jelenség, amikor a mi állítólag művelt nagyvárosainkban egyik napról a másikra az utcakövekből torlaszokat emel a testvérgyűlölet és a márványpaloták ablakaiból géppuska kelepel halált a megvadult csöcselékre. Ilyen környezetben a család ment-

hetetlenül sorvadásra van ítélve s aki meg akarja menteni, annak a szociális forradalom alól ki kell húznia a talajt. Ezt pedig másképen nem érheti el, mint a szociális jogrend helyreállításával. Aki tehát családvédelmet mond, annak hivatásrendiséget is kell mondania, különben vagy balgának, vagy szemérmetlen szédelőnek kell tekintenünk.

A gazdaságpolitikában korszakot nyitó fordulatot fog hozni a szociális igazságosság törvényének alkalmazása. Ennek egyik legfőbb tartalma a család megélhetésének biztosítása, ami annyit jelent, hogy a rendi gazdaságban a tőkeérdek, a nyereség mint hajtóerő-motívum jogosan és szabadon érvényesülhet, de nem maradhat többé legfőbb irányító norma, mint eddig volt. A kollektív gazdálkodás hívei elvben a hajtóerőt teljesen szeretnék kikapcsolni és csak a norma jelentőségét hangsúlyozzák. Az új korporatív gondolat mindkettőt egyaránt nélkülözhetetlennek tekinti, annál is inkább, mert a béremelést is organikusabban akarja megoldani, mint ahogyan ma azt legtöbben elgondolják. A családi bér az a legkisebb jövedelem, amely a tisztességesen végzett munkáért minden dolgozónak jár. Ennek szükségességét és jogos voltát fölösleges bővebben bizonyítani, ha egyszer elfogadjuk, hogy a közgazdaságnak mint közösségi tevékenységnek tárgyi értelme a nemzet összes tagjainak korszerű szükségleteit kielégíteni. A keresztény közgazdaságtannak e klasszikus tételét a profán gazdaságtudomány sokáig kétségbe vonta. Ma azonban már átment a köztudatba, csak alkalmazására vonatkozólag tévednek a legtöbben. Azt hiszik

ugyanis, hogy egyszerűen rendeleti úton lehet a bérek nagyságát szabályozni, mint jelenleg valóban történik, mert az állam a közgazdaság szervezetlensége miatt kénytelen az ilyen sommás és éppen azért elégtelen megoldáshoz folyamodni. Mivel a közgazdaság állandó mozgásban és változásban levő élő szervezet, főleg egyik legfontosabb elemét, a bérrendszert egyáltalán nem lehet merev rendeletekkel megőrizni. A bérskála még akkor is mozgásban lesz, ha a kapitalista rendszer beteges nyugtalanságát majd kiküszöböljük. Éppen azért a kollektív megegyezések útján lehet csak a kérdést rendezni, amire egyedül a hivatásrendi szervezet ad intézményesen módot.

Csak a kákán is csomót keresők kedvéért jegyezzük meg, hogy a családi bérrendszerrel összefüggő műszaki feladatok megoldására már régen megtalálták a megfelelő módszert a kiegyenlítő pénztárak útján. így nem szenvednek hátrányt azok a munkaadók, akik családos munkásokat alkalmaznak és nem jutnak jogosulatlan előnyhöz a házasodni nem akaró munkások.

A proletársorsból akkor emelkedik ki teljesen a munkásosztály, ha keresetéből némi vagyona is szert tud tenni, ha házat és kis telket tud szerezni magának pl. hosszúlejáratú törlesztés segítségével, aminek föltétele viszont a bérjövedelem emelkedése. Ma általában azt hiszik, hogy a jövedelem névértékét kell csak emelni és a munkáság helyzete nyomban megváltozik. A túlságosan magas bérek éppen olyan káros következményekkel járnak, mint a nagyon alacsonyak. A helyes béremelés azonban csak az árak csökkenése

által érhető el. Az árak viszont akkor csökkennek érezhetően, ha lényegesen több áru kerül a piacra, ami egyszóval megmondva többtermelést jelent. A magyar közgazdaság termelékenységét kell tehát igen jelentősen emelni, ha azt akarjuk, hogy a családok megélhetése lényegesen könnyebb legyen.

A kapitalista rendszer valami újfajta feudalizmusba merevedett, mióta megszüntette a szabadversenyt és kontingentálta a termelést. Ez a politika a közgazdasági érdek és az eredeti szabadelvű gondolat egyenes megtagadása volt. Nem a termelés fejlesztése volt többé a cél, hanem a magas jövedelem állandósítása. Az új rendiség nélkül veszélyes lenne a manchesteri elvet újból feleleveníteni, de az egészséges, sőt közérdekből szükséges szabadversenyt ismét lehetővé kell tenni, mert a rendiségben meglesz a mód arra, hogy a visszaéléseket, akár a jogosulatlan árfelhajtást, akár az egyedárúságra törő árrombolást vagy megelőzzék, vagy megállítsák. Viszont a kívánatos szabadverseny következtében hatalmasan fellendül a termelés, ennek folytán az árak csökkennek és a munkabér vásárlóereje emelkedik.

A hivatásrendiségnek szembe kell néznie a végzetes erkölcsi járvánnyal, az egykézéssel is. Sajnos, ez ma már annyira elterjedt és oly súlyosan megrongálta a nemzettest egészségét, hogy csak rendkívüli intézkedések hozhatnak gyógyulást. Mivel a sokgyermekes családok mind társadalmi, mind gazdasági téren esztelen vesszőfutásra vannak kényszerítve, gyökeres javulást csak akkor remélhetünk, ha olyan merészek leszünk, amilyen vakmerő és arcátlan a bűn és

addig nem nyugszunk, míg el nem érjük azt az állapotot, amelyben a sokgyermekes családok mind társadalmi, mind gazdasági téren előnyösebb helyzetbe kerülnek, mint az egykések... Aki az egyke ellen harcol és ezt a tételt nem hajlandó elfogadni, legföljebb jámbor kuruzsló lehet, vagy peccsenyesítő kontár, akinek sem életismerete, sem felelősségtudata nincs.

Nem nehéz ezek után elgondolni, mennyivel igazságosabb lenne adórendszerünk is éppen a családvédelem érdekében, ha az adókivetésnél az államnak hathatósan segédkeznenek a rendi önkormányzatok és milyen könnyű lenne a telepítés feladatával is megbirkózni, ha a kormányhatóság a helyi, járási és megyei kamarák szakszerű támogatásával végezhetné munkáját vagy akár az egész telepítés-ügyet a földművelő rendre bízhatná.

Ha az államtól azt várjuk, hogy többet és jobban cselekedjen a nemzet érdekében, föltétlenül meg kell szabadítani a neki nem való és egész tevékenységét megbénító terhektől. Ez azonban más úton el nem érhető, mint az új rendiségben, amely a társadalmi felelősség, és elsősorban a pusztulásnak indult magyar családnak tartozó társadalmi felelősség közjogi szervezete. Amíg azonban a magyar katolikusok ezt a léttörvényt és életparancsot hallatlanra veszik, ne panaszkodjanak háttérbeszorításról és sikertelenségről, mert az élet csak annak ad igazat, aki problémáival szembenéz és az egészet a maga uralma alá akarja hajtani.

A családvédelem a nő szempontjából.

Imre Urna dr. előadása.

A nőkérdés és a családvédelem.

A család fogalma három tényezőből alakul: apa, anya, gyermek. Gyermektelen család — non sens, az egy férfi és egy nő házassági közössége, de nem családi közösség. A családi közösségnek éppen az az Istentől rendelt hivatása, hogy emberéletet adjon, védjen és neveljen egy földi országon keresztül Isten országának. A családi közösség épségének és fejlődésének bizonyos külső és belső feltételei vannak, ilyenek egyrészt: az erkölcsi tisztaság, a szeretet, a megértés, az önzetlenség, másrészt: a munka, a megfelelő vagygon, illetően jövedelem és annak célszerű, gazdaságos felhasználása. A családi közösségen belül az egyes családtagok a közös cél érdekében egymást kiegészítő, egymást segítő és erősítő feladatokat töltenek be. Azonban kétségtelen, hogy ezeknek a feladatoknak az ellátása elsősorban a nő, az anya számára jelent élethivatást, elsősorban tőle kíván különleges érzelmi, szellemi és fizikai felkészültséget egy állandó szolgálat jegyében. — Hogy a család a maga életet adó, embert nevelő, sőt embert tökéletesítő szerepének jól megfeleljen —, ez mindenekelőtt az asszony, az anya hivatástudatának mélységén, szellemi adottságain gyakorlati ismeretein múlik, amelyek az

otthon alapításához és fenntartásához feltétlenül szükségesek.

Érdekes, hogy az amerikai Carrel „Az ismeretlen ember” című munkájában szembehelyezkedve az egyoldalúan anyagi civilizáció társadalmi berendezkedéseivel, a nagyvárosi élet lázas pénz és élvezet hajhászásával, a lélek, erkölcs és szellem háttérbeszorításával tudományban, művészetben, köz- és magánéletben — így a házasságban is — a következőket mondja:

„... valójában a nő mélyenjáróan különbözik a férfitől. A nő testének minden egyes sejtje magán viseli nemének bélyegét. Ugyanez áll a nő szerveire és mindenk fölött az idegrendszerére. Az élettani törvények éppen olyan könyörtelenek, mint a csillagvilág törvényei. Kénytelen vagyunk úgy venni őket, ahogyan vannak. A nők fejlesszék ki a képességeiket saját természetüknek megfelelően anélkül, hogy megpróbálják utánozni a férfiakat. Az ő részük a civilizáció előrehaladásában nagyobb, mint a férfiaké. Ne mellőzzék hát a maguk különleges feladatait... Fiatal lányoknak és fiúknak nem ugyanazt az értelmi és testi nevelést kellene adni, nem ugyanazt a becsvágyat beléjük oltani. A nevelőknek nagyon alaposan figyelembe kellene venniök a hímnem és nőnem szervi és szellemi sajátosságait... Parancsoló szükség, hogy figyelembe vegyék ezeket, mikor felépítik a civilizált világot.”

A családvédelem — egyben nemzetvédelem és egyházvédelem—egyik kiinduló pontja a *nevelés*, elsősorban a nőnevelés —, bár a fiúgyermek neveléséből sem hiányozhat a családi életre, és a családi étellel járó tudatos felelősségvállalásra

való nevelés. A jövendő családanyákat a szülői ház és az iskola neveli. Sajnos, sokszor csak az iskolára hárul ez a feladat, mert anyagi vagy szellemi szegénység akadályozza a családot, az anyát legfontosabb funkciójának betöltésében. A nehéz munkában elfáradt, zsúfolt, egészségtelen lakásban vergődő, gondterhes, ideges, fásult asszony épp oly kevésbé alkalmas jövendő hivatásának betöltésére előkészíteni serdülő gyermekét, mint a csak magának élő, szórakozásokat hajszoló dáma, aki legfeljebb egy „jó parti” nyélbeütésében látja a házassági köteleességteljesítés koronáját. Míg a jó családi nevelést az iskola csak erősíti és kiegészíti, ilyen esetekben az iskolának kell pótolnia a családot, az anya sokszor vétkes mulasztásait.

Vájjon az iskolák alkalmasak-e arra, hogy megadják a családanyai hivatáshoz szükséges tágabb és magasabb értelemben vett lelki kultúrát és gyakorlati tudást, tudnak-e *cselekedeteiben* keresztény és magyar embereket alakítani?

Az 1940. évi XX. t.-c. bevezette a nyolcosztályú elemi népiskolát és így a mindennapos iskolalátogatási kötelezettség a 14 éves korhatárig terjed. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint a trianoni Magyarország területén legalább hat-elemi végzettsége van — kerek számban — 1,800.000 nőnek. A fővárosban 1935-ben 150.000 nőnek, a népesség 30%-ának volt ilyen végzettsége. Ebből következik, hogy a VIII osztályú elemi bevezetése után a nők nagytömegének VIII elemi osztályú végzettsége lesz és így nagyon fontos, hogy ez a tömeg családvédelmi szempont-

ból tekintve a kérdést, milyen nevelést és kulturális képzettséget kap.

A most következő kérdéseket először a városi népesség, majd később — külön csoportosítva — a falusi, illetően mezőgazdasági népesség szempontjából szeretném vázolni.

A fővárosi VII. és VIII. osztályokba általában a legszegényebb néprétegek leányai járnak, mert ma már a szülők igyekeznek gyermekeikkel legalább a négy polgárit elvégeztetni. Ezek a leányok tehát maguk is túlnyomó részben gyári munkások lesznek és idővel egy-egy munkáscsalád ellátásának gondja hárul rájuk. A legújabb népiskolai tanterv és útmutatás gazdag anyagot ölel fel a felső elemi iskola osztályaiban a leányok háztartási és gazdasági gyakorlati képzése szempontjából is. A kivitelnél azonban hézagok, sőt hiányok vannak. A gyakorlati tanításnak ugyanis hiányoznak az eszközei, valamint a szükséges idő és tulajdonképpen az V. és VI. elemi osztály kibővített elméleti anyagát kapják a leányok, ami nem felel meg a kitűzött és éppen a jövőbeni munkás keresztény családjának nevelése szempontjából fontos célkitűzéseknek. Ezek a serdülő leányok, akik nagyon sokszor nélkülözik az otthon erkölcsi jó példáját és szellemi erejét, a család anyagi vagy szellemi Ínsége következtében, csak úgy felelhetnek meg jövőbeni hivatásuknak és csak akkor emelhetik a magyar munkáscsaládok életszínvonalát, ha erre a hivatásukra jól felkészülve lépnek ki az életbe. Azért volna helyes, ha a VII. és VIII. elemi valójában *munkaiskola* lenne, amelyben a serdülő fiatal leányok megtanulnak főzni, háztartást vezetni, varrni és javí-

tani, gyermeket gondozni, otthont csinósítani stb., tanulnak olyan otthon végezhető munkákat, amelyekkel hozzájárulhatnak a család jövedelméhez, — szóval megtanulják mindazt, amihez ma nagyon sok munkáscsaládanya nem ért; ezért sok ilyen család kerül válságba és sokszor felbomlik a családi közösség, szaporítva a szerencsétlen menhelyi gyermekek számát. Jelenleg a főváros területén csak egy ilyen VII.—VIII. elemivel egybekötött munkaiskola működik és a hivatalos szervek megállapítása, hogy áldásos és hézagpótló munkát végez a szegénysorsú fiatal lányok körében. Miután a munkaiskolában d. u. 5-ig tartózkodnak a gyermekek, nemcsak gyakorlati oktatásban részesülhetnek a rendelkezésükre álló konyha, varrógépek stb. segítségével, hanem jut idő az egyéni nevelőmunkára is, amire éppen ebben a serdülő korban olyan igen nagy szükség van. A munkaiskola megoldja a napköziotthoni felügyelet kérdését is és biztosítja, hogy a serdülő gyermek a délutánját is megfelelő környezetben, megfelelő felügyelet alatt hasznosan tölti el. A fővárosban jóformán személyi és dologi kiadások növelése nélkül meg lehetne szervezni a VII. és VIII. elemi osztályokat mint munkaiskolákat, amelyekben az említett gyakorlati ismeretek mellett nagy súlyt kellene fektetni *a magyar öntudat* felébresztésére és nevelésére, az életben szükséges bizonyos ismeretek elsajátítására, továbbá *a legelemibb társadalompolitikai fogalmak ismertetésére is*. A magyar öntudat nevelésének egyik eszköze lehetne az értékes irodalom szeretetére, olvasására való nevelés. Ezek a gyermekek jó könyvhöz alig juthatnak, mert filléreikből

legfeljebb ponyvára telik. A ponyva ellen nem elég pénzbeli értékhatárok megvonásával harcolni, a ponyvát nagyon olcsó, jó könyvekkel kell pótolni, különben csak elveszünk anélkül, hogy adtunk volna. Jó megoldás lenne az is, ha ezek a VII., VIII. osztályú gyermekek a főváros fiókkönyvtáraiba ingyen látogatójegyet kapnának és tanítójuk utasítása alapján kérnék ki a nekik megfelelő könyveket vagy pedig szakszerűen és okosan összeválogatott iskolai *mozgókönyvtár* létesítésével vihetnénk közelebb a megoldáshoz ezt a kulturális kérdést. A gyermekekben megvan a vágy a jó olvasmány után, és ezt ki kell elégíteni. A jó és rossz könyv hatását bemutató *kultúrfilmek* nagy erkölcsi szolgálatot tehetnének ezen a téren. A városi családnak sokszor létkérdés, hogy el tudja igazodni a hivatalok labirintusában, hogy meg tudja írni a kérvényt, ismerje a megszólításokat, ki tudja tölteni a nyomtatványokat stb. Minderre gyakorlatban kell megtanítani a felső elemi iskolásokat, hogy családjuk ügyeit annak idején több hozzáértéssel intézhessék. A szociális kérdések rendkívül érdeklik ezeket a gyermekeket, hiszen a saját bőrükön érznek nem egyet a problémák közül. Annál fontosabb, hogy ne egyoldalú, laikus vagy tendenciózus beállításban kapjanak választ a lelkükben élő kérdésekre. A társadalom tagozódásának, a különböző foglalkozások és hivatások kialakulásának, egymásrautaltságának és a nemzeti közösségbe való beleilleszkedésének, a munka megbecsülésének stb., továbbá az életbevágóbb szociális törvényeknek, berendezéseknek és intézményeknek ismertetése feltétlenül szükséges

volna. A munkaiskolát vezető tanítónőknek természetesen rendelkezniök kell a szükséges gyakorlati ismeretekkel és ami talán ennél is fontosabb: a serdülő leány lélektanának ismeretével. A 13—14 éves leány lelkülete, viselkedése, képzeletvilága stb., egészen más, mint a 11—12 éves gyermeké. Ennek ismerete nélkül a tanítónő nem nyerheti meg a leányok bizalmát, már pedig ez első feltétele annak, hogy eredményesen dolgozhassék. Ezért a munkaiskolák vezetői részére rövid tanfolyamot kellene tartani, ahol a szükséges lélektani és gyakorlati ismereteket elsajátítják, illetően azokat kiegészítik.

Mint már említettem, a városi családok gyermekeikkel sokszor még igen nagy áldozatok árán is négy polgárit végeztetnek, mert tudják, hogy mind az alkalmaztatásnál, mind az előmenetelnél úgy üzemeknél, és gyárakban, mint kereskedésekben és áruházakban a négy polgárit végzettek előnyben részesülnek. Sőt, ma már a tanoncszerződéseknel is előnyt jelent a magasabb iskolai végzettség. Ezért a polgári iskolákat ma már bátran népiskoláknak tekinthetjük, ami fokozza jelentőségüket. A fővárosban 1935-ben több mint százezer nőnek volt négy polgári iskolai végzettsége. Ezt az iskolatípust tehát ugyancsak nagy nőtömegek látogatják és így ennél éppen olyan fontos, hogy a családvédelmi szempontok figyelembe vételével a gyakorlati életre neveljen, hogy a legfelsőbb osztályaiban ez az iskola is bizonyos társadalompolitikai ismereteket nyújtson és hogy a szociális magatartásra való nevelésre idő és eszközök álljanak rendelkezésre. Annak a sok ezer nőnek, aki tovább

nem tanul, itt kell elsajátítania mindazt, amire később a családi életben szüksége lesz.

Mielőtt a középiskolákról beszélnék, hangsúlyozom, hogy a családi nevelésen nemcsak a gyermek testi gondozását értem, hanem mindig arra az egyéniségre gondolok, aki a gyermek, majd a serdülő leány lelkiségét, erkölcsi és szociális magatartását a családi, hivatásbeli és nemzeti közösségbe való beleilleszkedését irányítja és befolyásolja, szóval, aki az embert alakítja és neveli. Az iskolai nevelésnél pedig arra a munkára gondolok, még inkább arra a szellemiségre, amellyel a tanításon keresztül és azon felül a tanító vagy tanár a gyermek örök értékű lelkét alakítja és akaratát irányítja.

A magyar katolicizmusnak egyik fontos feladata, hogy a magyarságot elválasztó és gyengítő iársadalmi *válaszfalak lebontásában* és ezzel kapcsolatban a társadalmi szociális és nemzetvédelmi munka szervezésében tevékeny részt vegyen. De, hogy az egyesek meggyőződéséből, az istengyermekség gondolatának a gyakorlatban való érvényesítéséből származzék az egészségesebben tagozott társadalom és annak szociális magatartása, — az csak a helyes családi és iskolai nevelés gyümölcse lehet. A leányközépsiskolák tanárai, azok, akik érzik a mai nevelők roppant nagy felelősségét, sajnos, kevésbé öröndetes tapasztalatokkal rendelkeznek és sokszor alig tudják ellensúlyozni a helytelen, vagy sokszor hiányzó családi nevelés következtében már az iskolapadokba beférkőző kaszt-szellemet. Még súlyosabb a helyzet, ha ez a szellem az iskola vagy intézet életében is érvényesülhet.

Miután megbeszélésünknek, az a célja, hogy minden családvédelmi vonatkozású kérdésben állást foglaljunk, megemlítem, amit egy neves katolikus intézetbe járó középiskolás leány édes anyja panaszolt, hogy tudniillik egy hajókirándulás alkalmával a növendékek nem vihettek magukkal becsomagolt tízórait, „mert az nem illik” és csak a hajón étkezhettek, ami természetesen sokkal drágább. Ugyanebben az intézetben a karácsonyi ünnepek után valósággal lenézték azt, aki nem tudott elég drága ajándékokról beszámolni és a szülők szeretetének mértéke az ajándékok pénzértéke volt. Mérhetetlenül veszedelmes, ha az értelmiség gyermekei, akiknek sorából a vezetőréteg asszonyai és családanyái kerülnek ki aszociális szellemben, tehát valójában kereszténytelen szellemben nevelkednek, mert magatartásukkal majdan befolyásolják azokat a férfiakat, akik ezer és ezer család sorsát intézik, kormányzatban, törvényhozásban, közigazgatásban, üzleti életben és másutt. De akkor is veszedelmes ez a szellem, ha ez a fiatal leány egyszer hivatásban dolgozik, tanár, orvos, sőt esetleg szociális munkás lesz, aki hivatva van ismét száz és száz családot gondozni, nevelni, életüket, sorsukat befolyásolni.

Azonban nemcsak nevelés, hanem *ismeretnyújtás szempontjából* is változtatni kell a középiskolások tanrendjén. Nemrég a fővárosi és a főváros környéki leányleventék jövőendő csoportvezetőinek rendezett tanfolyamon ismertettem a főváros szociális intézményeit. A tanfolyam résztvevői túlnyomó részben érettségizett leányok, tanítónők, vagy tanárnők voltak. Előadás

után az egyik megjegyezte, miért nem beszélnek ezekről a kérdésekről az iskolákban. Ha hallanánk erről is, másképpen gondolkodnának, ítélnék és cselekednének. Bizonyos, hogy könnyebb lenne a keresztény magyar társadalomban *szociális közvéleményt* teremteni és előbbre lennének az intézményes családvédelem terén is, ha a közép és szakiskolák legmagasabb osztályaiban komolyabban foglalkoznának a szociális kérdésekkel és a legfontosabb szociális intézményekkel.

A középiskolák tantervében helyt kellene adni a magyarságtudománynak, magyarságismeretnek. Mint az egyik leánygimnázium legújabb évkönyvében olvashatjuk: ifjúságunk tanulmányai során megismerkedik a magyar történelemmel, irodalommal, földrajzzal, esetleg futólag egyes gazdasági kérdésünkkel, de a magyar jelen legsorsdöntőbb ügyeivel mégsem foglalkozhatik alaposan, mivel ezeket nem nyújtja a tanterv önmagában, részleteiben is elmélyülve. A legújabb földrajzi és gazdaságtani tankönyveink érintik ugyan, de csak röviden e kérdéseket, határozott állásfoglalás nélkül, ezer egyéb adat közé zsúfolva ... Ezért van az, hogy középosztályunk még mindig nincs eléggé tisztában sorsdöntő kérdéseinkkel. Ez az iskola igen érdekes és eredményes kísérletet tett ennek a hiánynak a pótlására azzal, hogy a VI. osztály magyar földrajzával kapcsolatban az idevágó modern, népszerű társadalmi és gazdasági irodalom felhasználásával igyekezett ezeket a létfontosságú kérdéseket a leányokkal megismertetni és megbeszélni.

A szociális ember kialakítása szempontjából

fontos lenne minden középiskolában az osztály-élet és az osztályközi élet megszervezése és ennek keretében a szociális szolgálat bizonyos módjai, pl. hogy a jótanulók rendszeresen támogassák a gyengébbeket, foglalkozzanak velük stb. Hetenként legalább egy osztályfőnöki órára volna szükség, amikor a tanár nem mint tanár, hanem mint idősebb testvér beszélne meg tanítványai-val a serdülő ifjúság lelki és értelmi világát foglalkoztató kérdéseket és adna a bizalommal hozzáfordulóknak útmutatást. A mostani tan- és munkarend keretében csak lopni lehet az időt — 10 percekben vagy délután — ifjúsági vöröskereszt, a cserkészlet keretében végezhető gyakorlati szociális munkára, ami természetesen nagyon megnehezíti az ezirányú nevelést. Erre a munkára hetenként legalább egy órát kellene a tantervnek engedélyeznie.

Az A. C.-nak két irányban kell cselekednie: I. a katolikus társadalmi szervezeteken és a katolikus sajtón keresztül elsősorban az értelmiség és az úgynevezett magasabb osztályok körében küzdeni a leánygyermeknek gyakorlati és gazdasági irányú képzéséért és szociális neveléséért. Az úgynevezett előkelő katolikus leányiskolák vezetőinek és tanárainak figyelmét illetékes helyről is felhívni arra, hogy a növendékek iskolai, intézeti életében a gyakorlatban is érvényesüljön az embertárs megbecsülésének és szeretetének Krisztusi elve és az ember értékelésénél a magasabb szempontok döntsenek, tehát nem a pénz, rang, vagy származás, hanem az egyén lelki értékei, viselkedése, munkája. Kerüljenek minden külsőséget, ami egyik embert a

másiktól elválasztja és mélyítsenek minden készséget, amely egyik embert a másikhoz közelebb viszi. A helyes értékelést emberekkel és dolgokkal szemben a családi és iskolai *nevelésnek* kell kifejleszteni.

2. Hívja fel az A. C. a vallás- és közoktatásügyi miniszter figyelmét arra, hogy *gyakorlati szakemberek, még pedig nők* meghallgatása után módosítsa az elemi, polgári, közép és szakiskolák legmagasabb osztályainak tanrendjét olymódon, hogy az elemi iskola VII. és VIII. osztálya valóban munkaiskola legyen, amely megadja a háztartásvezetést, a család és otthon fenntartásához, színvonalának emeléséhez szükséges gyakorlati ismereteket, fokozottabb mértékben neveli a magyar öntudatot és szociális ismereteket is nyújt, amelynek ideje van arra, hogy *ne csak tanítsa, hanem nevelje is* a reá bízott serdülő leányifjúságot. Általában minden iskolatípus legfelsőbb tagozatában legyen tárgy a magyarságismeret — természetesen a tanulók korának és képességének megfelelő terjedelemben, továbbá adjon alapvető társadalompolitikai ismereteket és gyakorlati szociális nevelést, valamint a szociális intézmények megismerése útján biztosítsa a szociális munkában való részvételt. Minden iskolatípusnak mély erkölcsi értéktudatot, határozott magyar öntudatot és erős szociális cselekvő készséget kell az ifjúságba nevelnie. Az ifjúság lelkében élménnyé kell tenni a szociális gondolatot és felelősséget. A tantervnek azonban időt és eszököt kell adnia mind a nevelői munkára, mind a gyakorlati oktatásra.

Nagyon természetes, hogy az egyetemeken és

főiskolákon — ha más formában is — érvényesülnie kellene ezeknek a szempontoknak. Az indulásnál egy-egy fakultás ifjúságának meghirdetett szociális publicumok intézményesítésére és kiszélesítésére gondolunk. A családvédelem intézményes megoldása szempontjából nem közömbös, hogy az egyetemeken nevelkedő ifjúság a laikus embernek szánt, de mégis magasabb fokú hitoktatásban részesüljön, ezenkívül bizonyos szociális ismeretekre — bármilyen hivatásra készül — szert tegyen és önkéntes szociális szolgálat formájában személyesen megismerje a szociális kérdéseket. Sajnos, ma még kevés főiskolás megy munkatáborba, vesz részt az Egyetemi Mária Kongregáció közel másfél évtizedes múltra visszatekintő settlement munkájában, vagy végez máshol önkéntes szociális munkát. Pedig a jövő szellemi vezetőinek képzésénél ez igen fontos szociális tényező.

Ismételjük, a családvédelmet a család és az iskola nevelői munkájában kell megkezdeni és a jövőbeni családok számára gyakorlati, cselekvő, katolikus magyar asszonyokat nevelni. Ilyen asszonyok családjában nem lesz egyke vagy egyse, nem lesz aszociális életszemlélet, nem lesz erkölcsi megalkuvás magán-, vagy közügyben, hanem mind ennek ellenkezője! Azt hiszem, ezt akarjuk.

Az előbb felvetett kérdéseket városi vonatkozásban tárgyaltam, a következő kérdést: *a tanoncok és a fiatalok munkásnők helyzetét* ugyancsak városi problémának kell tekinteni, bár megoldásuknak egyetemes keresztény és nemzeti jelentősége van.

A tanonckérdés elég gyakran szerepel a nyilvánosság előtt, foglalkoztatja a hatósági és társadalmi szerveket. Mégis alapvető kérdések várnak megoldásra. 1940-ben polgármesteri rendelet alapján a társadalompolitikai ügyosztály a tanonciskolák útján a tanoncok minden életviszonyára kiterjedő összeírást végzett. Ennek az összeírásnak, továbbá ugyancsak az ügyosztály keretében működő szociális telepeknek, valamint a tanoncokkal foglalkozó hivatásszervezeteknek, elsősorban a Kat. Dolgozó Leányok Orsz. Szövetségének adatai és tapasztalatai alapján megállapíthatjuk a következőket.

A fővárosban kb. 6000 iparos és kereskedő leánytanonc túlnyomó többsége a ruházati iparban, a kereskedő leánytanoncok a fonó-, szövő- és ruházati kereskedelemben dolgoznak. Munkahelyük szerint: gyárakban, kézműiparban és igen sokan műhelyekben készülnek szakmájukra. *Meghatározott munkaidő* különösen a műhelyekben nincsen. Varrószalonokban sokszor a késő esti órákban is dolgoznak és a munka befejeztével a tanoncnak kell a hazaszállításról, a takarításról gondoskodni. Nem csoda, ha késő éjszaka kerül haza, különösen akkor, ha távol lakik munkahelyétől. Sajnos, a tanoncok túlnyomó része a perifériákon a város környékén, sőt vidéken lakik. Az említett összeírás szerint a fiú- és leánytanoncoknak közel 50%-a negyed 6—6 órakor kel fel, de majdnem 17%-a már reggel 5 órakor. Esti lefekvésük idejük 48%-nál 9 óra, közel 14%-nál 10 óra után van. A munkaidejük tartama kerek számokban 26%-nál napi 8 óra, 24%-nál 9 óra, 21%-nál napi 11 óra. Ehhez még hozzá

kell számítani a munkahely megközelítéséhez és a hazatéréshez szükséges időt. 1940-ben a tanoncoknak több mint 50%-a gyalog járt a munkahelyére, több mint 14%-a vonaton közlekedett. Az utóbbi adat a vidéki tanoncok nagy számát mutatja.

A tanoncok közül majdnem 5 ezer 1 órai távolságra, 1546 egy és fél vagy ennél nagyobb távolságra lakott a munkahelyétől. A munkaidő tehát nem reggel 7 órakor kezdődik, hanem már jóval előbb. Ha a tanonc nem akarja egész keresetét közlekedésre költeni, gyalogol és természetesen fáradtan érkezik munkahelyére. A munkásleányotthonok vezetői tapasztalják, hogy milyen nehézségekbe ütközik az, hogy a leányok este 9 órára otthon legyenek, mert sokszor túlóráznak. Mikor „szezon” van, a munkaadó nem úgy oldja meg a kérdést, hogy több munkaerőt alkalmaz, hanem a meglévőket dolgoztatja. Sok baj van a déli ebédszünettel is. Az említett szervezet egyik vezetője érdeklődött egy alkalommal az egyik belvárosi étkezdében, hogy látogatják-e a környékbeli tanoncok, fodrászlányok, kalaposlányok stb., az volt a válasz, hogy ezek a leányok bizony, gyéren étkeznek az étkezdében, mert számtalanszor előfordult, hogy nem tudták az előre kiváltott ebédjegyet kihasználni, mivel a főnök nem engedte el őket. A kereskedő tanoncleányok egyik vezetője, kereskedelmi iskolai igazgatónő, pedig szóvá tette, hogy még nagy, előkelő áruházakban is sötét, piszkos helyiségben, pincében fogyasztják el ebédjüket a leányok, úgy hogy inkább nem esznek, inkább kimennek az utcára egy kicsit sétálni. A déli szünet tehát nagyon sok

tanoncleánynak nem adja meg azt a pihenést, amire a legtöbbször álló, vagy görnyedő ülőmunka után a fiatal szervezetnek olyan nagy szüksége volna. Természetesen vannak kivételek, de, sajnos, kisebb számban. A szociális szellemmel még mindig hadilábon áll a munkaadók jó része.

Nem csoda, ha a tanoncok nem költhetnek közlekedésre, mert általában igen *kevés a keresetük*. A fővárosi összeírás megállapította, hogy az iparostanoncoknak az esetek legnagyobb részében 1—6 P a heti keresete, a havi kereset általában 11—20 P közel 19%-nak egyáltalán nincsen fizetése. Természetbeni díjazásért szerződött tanoncok a lakás, élelem és szabadidő tekintetében még jobban ki vannak szolgáltatva a munkaadónak, mint a többiek. Igen csekély azoknak a száma, akik a munkaadótól közlekedési költséget kapnak.

Az összeírás adatai alapján a társadalompolitikai ügyosztály megállapította, hogy a tanoncok munkaidejének kérdését gyökeresen csak a munkaidőnek életkorok szerinti pontos szabályozása, az éjjeli munka teljes eltiltása, és mindezek megfelelő ellenőrzése oldaná meg, a *munkahely megközelítése* szempontjából pedig a közúti és vasúti utazás céljaira szolgáló tanulójegyek költségeinek csökkentése.

A *tanoncidő* aránylag hosszú — három-négy év — különösen szegény családok számára, akik alig várják, hogy a gyermek keresetével hozzájáruljon a család fenntartásához. Ez egyik magyarázata annak, hogy a tanonciskolákba beiratkozott tanoncok száma a múltévihez képest — tudomásom szerint — kb. 3000-el csökkent. A keresz-

tény tanoncok száma relatíve még kevesebb, mert emelkedett a zsidó tanoncok száma. Most, hogy munkáskereslet mutatkozik, a szülők inkább gyárba adják gyermeküket és nem törődnek azzal, hogy szakképesítést szerezzen. Szomorú jelenség, mert éppen a keresztény kisemberek körében ismét *sok lesz a tanulatlan napszámos*, akinek munkája és keresete egész életében bizonytalan és így mindig bizonytalan marad családjának helyzete is. A törvényben előírt hatósági orvosi vizsgálat mellett, vagy helyett a *képességvizsgálat és a pályaválasztási tanácsadás* intézményes alkalmazása a régen várt állami munkaközvetítés rendezésével együtt ebben a tekintetben is sokat segíthetne.

A szakképzés szempontjából a szerződöttetett tanoncoknál is igen sok a kívánnivaló. Köztudomású, hogy a hosszú tanoncévek sok esetben nem jelentik a szakmabeli tudás megszerzését. Gyakori a panasz, a tanoncleányoknál is, hogy házimunkák végzésétől az üzleteknél való sorbanállásig mindenre felhasználják, ahelyett, hogy a szakmára kötelességszerűen kiképeznék őket. Magam is tudok rá példát, hogy a szalontulajdonos varrónő nem tanította meg a tanoncot szabni. A rosszul képzett iparos kárt okoz a közösségnek, amelynek termel és kárt okoz saját magának és családjának is, mert mégis kontár és nem veheti fel a versenyt jól képzett iparossal. Éppen most, amikor az országnak minél több szakképzett emberre van szüksége és arra kell törekedni, hogy *minden helyet magyar ember töltsön be*. ennek a kérdésnek a megoldása még fontosabb mint valaha. Meg kell találni a módját annak,

hogy csak olyan munkaadó szerződtesse tanoncot, aki eleget tesz a vállalt kötelezettségének és a felszabaduló tanonc a vizsgán tényleg bizonyosságot tegyen szaktudásáról, amelyért első-sorban munkaadója felelős. Ha a „sötét” közép-kor céhrendszere erre módot talált, a mi számunkra sem lehet megoldhatatlan. Minél több szakképzett katolikus iparos és munkás dolgozik a gyárakban, műhelyekben, stb. *annál több jobban kereső és magasabb életszínvonalon élő katolikus iparos és munkáscsalád lesz.* Szomorú lenne, ha éppen a jobban fizetett munkahelyeket továbbra is idegenekkel kellene betölteni. A törvény módot ad arra, hogy attól a munkaadótól, aki tanoncát erkölcsi szempontból veszélyezteti, a tanonctartás jogát megvonják. Ebben a vonatkozásban is a legszigorúbb végrehajtásra és ellenőrzésre volna szükség.

A többször említett összeírás kiterjedt a *tanoncok életviszonyainak* — lakás, egészségügyi, és egyéb szociális szempontoknak vizsgálatára is. A súlyos lakásviszonyok természetesen kihatnak a tanoncok életére. 1930—1940 között a családi körben élő tanoncok száma 83%-ról 68%-ra csökkent. A csökkenés összefügg a vidéki tanoncok emelkedő számával, de ez a körülmény fokozza a tanoncok lakáskérdésének nehézségeit, a több *tanoncotthon* szükségességét. A családi körben élő tanoncok lakásviszonyai sem kielégítőek. Néhány adat: 2588 tanonc több mint 5 személlyel alszik egy szobában, 30%-a a tanoncoknak 4—5 személlyel, 21% nem alszik egyedül a fekvőhelyén. Ez még akkor is súlyos, ha családtaggal osztja meg fekvőhelyét. Legsúlyosabb a helyzet

a VII. és VIII. kerületben. Ami az egészségügyi viszonyokat illeti: 5% egyáltalán nem, 20% legfeljebb kéthetenként vagy havonként fürdik, 10% nem ápolja a fogát. 25% nem hord munkaruhát. A kötelező biztosítás ellenére 1940-ben még mindig voltak tanoncok, akik nem voltak biztosítva. Főként a fiúknál, de a leányoknál is előfordulnak üzemi balesetek. Ezért is fontos, hogy a *biztosítási törvényt a munkaadó ne játszhassa ki*. A balesetek túlnyomó részének hiányos védelmi berendezkedés az oka. Általában *közegészségügyi szempontból* a munkahelyek sem megfelelőek. A tanoncok 20%-a lakással kapcsolt műhelyben dolgozik, 10% pincében, majdnem 4% alagsorban. A munkahelyek 39%-a udvari helyiség, ami világítás szempontjából kedvezőtlen. Ezt igazolja az az adat, hogy a tanoncok munkahelyeinek 24%-a kifejezetten sötét, 8%-a nedves. Vannak munkahelyek, amelyeket egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán szellőztetnek. 75%-át a munkahelyeknek inas takarítja, nyilvánvalóan a tanonc. Mint a társadalompolitikai ügyosztály erre vonatkozó közlése mondja: „E néhány adat is rávilágít arra, hogy a tanoncok nagyrésze *egészségügyi szempontból milyen kedvezőtlen viszonyok* közt végzi mindennapi munkáját. Csak a gyakoribb iparegészségügyi ellenőrzések, valamint a munkaadóknak erélyesebb eszközökkel való megszorítása vezethetne e téren kielégítő eredményekre”. Hozzáteszem, hogy ezért sürgetik évek óta a magyar női szakemberek *a női iparfelügyeletet*. Ma még csak egy orvosdoktor iparfelügyelő működik az iparügyi minisztériumban. Megfelelő számú női iparfelügyelőt kellene alkal-

mázni a leány tanoncokat és női munkásokat foglalkoztató gyárok, műhelyek, stb. szociális, erkölcsi és egészségügyi szempontból való ellenőrzésére, mert jelenleg az aránylag kevés számú férfi iparfelügyelő csak baleseti szempontból ellenőrzi a nagyüzemeket és azokat is ritkán. Már pedig éppen a közép- és kis üzemekben van a legtöbb hiány. Köztudomású, hogy gyárgondozók is csak a nagyüzemek egy részében dolgoznak.

A tanoncok szociális gondozásával párhuzamosan megszervezést kíván a tanoncok *kulturális* gondozása is. Mindkét vonatkozásban jobb helyzetben vannak a tanoncotthonok lakói, mint azok, akik családban vagy még inkább idegeneknél laknak. Jól tudjuk, hogy a tanoncoknak csak egy töredéke jut be a tanoncotthonokba, pedig éppen a serdülő korban lévő ifjúságnak van nagy szüksége a megfelelő környezetre, nevelésre és felügyeletre. Még sok családban élő tanoncnak is jó volna egy-két évig tanoncotthonban lakni, ahol megfelelő irányítás mellett tanul és szabad idejét mind továbbképzés, mind szórakozás céljából jól felhasználhatja, miután a megfelelő eszközök rendelkezésére állanak. Tudjuk, hogy újabb tanoncotthonok felállítása nagy nehézségekbe ütközik, bár nagyobb társadalmi összefogás és az egyház fokozottabb anyagi támogatása mellett a katolikus tanonckérdés jobb és gyorsabb megoldást nyerhetne. E mellett azonban változatlanul nagy jelentősége volna a rendszeres szociális kulturális gondozás megszervezésének. Bizonyos, hogy ehhez szükséges a hatósági szociális gondozói szervezet, a népművelési szervek és a levante

intézmény szoros együttműködése. Szükséges volna leventeotthonok felállítása, amelyekben a kulturális munka otthont találna, amelyekben a tanoncok is helyet kapnának tanulásra, pihenésre és szórakozásra. (Ilyenek Olaszországban a „Gil.” palotanagyságú ifjúsági otthonai.) Ezekben — természetesen elkülönítve — helyiségeket biztosíthatnának a leánytanoncoknak is, esetleg később az önkéntes, vagy kötelező alapon szervezett leányleventéknek. A hatóság azonban sohasem fog tudni olyan nagyszámú hivatásos szociális munkást foglalkoztatni, amennyi a közel 20 ezer fiú- és leánytanonc szociális, egészségügyi, erkölcsi és kulturális viszonyait mind az otthonában, mind a munkahelyén állandóan és rendszeresen ellenőrzi. Ezért a hivatásos gondozók mellett megfelelő számú társadalmi erőre is szükség van, akik szakszerű vezetés mellett az említett szempontokból foglalkoznak a tanoncokkal. Szép feladat lenne a katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók, férfiak és nők részére ebbe a munkába szervezeten, mint önkéntes szociális szolgálatba, bekapcsolódni és hetenként mondjuk egy-egy órát a reájuk bízott tanoncok otthonában vagy munkahelyén eltölteni. A szellemi és ipari pályákra készülő ifjúság között ez a szolgálat komoly és meleg kapcsolatot teremtene, ami a népek nagy tengerében kevés számú magyarok közösségének kialakítására igen jó hatással lenne és erősebb, bensőségesebb kapcsolatot teremtene magyar és magyar között. Ez a kapcsolat megkönnyítené a családok jobb sorsának alakulását is, mert a több anyagi és szellemi erővel megáldott családok körében megértésre találnának a

nehezebb sorsban élő családok. A tanoncok szociális és kulturális gondozásának szerveit tehát az illetékes és gyakorlati szakértők, nők és férfiak közreműködésével haladéktalanul meg kell teremteni.

Még egy mondattal meg akarom említeni, hogy a leánytanoncoknál különösen súlyos az *erkölcsi kérdés*, az erkölcsi kiszolgáltatottság és elhagyottság a munkahelyeken. Ebben a vonatkozásban nagyon szigorú ellenőrzésre, a visszaélések nagyon szigorú minősítésére és büntetésére volna szükség. Ezt különösen figyelmebe ajánlom e tanácskozás vezetőségének, hiszen katolikus ember legkevésbé térhet napirendre a fölött, hogy még mindig nagyon sok fiatal lélek és élet vesz el a vele való törődés hiánya, a társadalomnak a vétkesekkel szemben tanúsított közönye, sőt elnézése következtében.

Végül még egyszer megemlítem, hogy a nemzet gazdasági életének javulása és ennek keretében az egyes családi közösségek könnyebb megélhetésének, biztosabb sorsának szempontjából nagyon fontos a pályaválasztási tanácsadás és a képességvizsgálat minden gyermekre illetően pályát választó ifjúra való intézményes és kötelező kiterjesztése.

Amit elmondtam a tanonckérdésről, sok tekintetben áll a *iiatal munkásnők* szociális helyzetére is. Bizonyos szociális törvények, mint pl a munkaidő és a munkabér rendezése, betegség esetére szóló biztosítás stb. könnyebben eléri ezt a nőréteget, mint a tanoncokat, viszont különleges és éppen családvédelmi szempontból fontos problémákkal annál kevésbé törődik hatóság és társa-

dalom. Pedig az úgynevezett ifjúmunkások száma 1940-ben kerekszámban 16 ezer volt és ennek közel 50%-a nő.

A fiatal munkásnőknél súlyos visszaélést jelent az *éjjeli munka*. Most ugyan a háborús helyzetre hivatkoznak, de az erre vonatkozó törvényes intézkedést sok munkaadó már régebben és rendszeresen megszegi. Nemrég az egyik fővárosi szociális telep vezetője találkozott egy gondozottjkkal: egy fiatal 17 éves leánnyal és megdöbbenve látta, hogy a viruló teremtés valósággal megrokkant, megöregedett. Elmondta, hogy egy idő óta éjjel dolgozik és néhány hét alatt 10 kilót fogyott. A sokszor nehéz éjjeli munka mellett a fiatal szervezet gyorsan tönkre megy. Kérdjük: feltétlenül szükséges-e, hogy ilyen fiatal leányokat állítsanak be éjszakai munkára? Száz és száz ilyen fiatal leány van kitéve az éjszakai munka minden erkölcsi veszélyének és mindentől eltekintve fizikumá és idegei leromlásának. Ezek a fiatal munkáslányok majdnem kivétel nélkül szűk, egyszoba konyhás lakásokban élnek sokszor nagyszámú családjukkal és amikor reggel 6-kor fáradtan hazamennek, nincs külön szobájuk, ahol csendben lepihenhetnének. Körülöttük jön-megy, dolgozik, sokszor perlekedik a család és ők pihenés nélkül mehetnek újra a munkába. Milyen anyák lesznek ezek, milyen gyermekeket hoznak majd a világra, vájjon gondol-e erre csak egy illetékes tényező is Magyarországon?

Van egy kitűnő törvényünk, az 1928. V. t.-c, amely az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatalok és nők védelméről szól. Ez a törvény igen üdvös

intézkedéseket tartalmaz a munkaidő, az éjjeli munka, az egészségre, vagy erkölcsre ártalmas munkahelyre, illetően az ilyen munkahelyen való alkalmaztatásra vonatkozóan, a munkahely be rendezése és felszerelése (mosdó-, öltöző-, lakás- vagy hálóhely) tekintetében, a munkabér kifizetéséről, a levonások eszközléséről és sok más egyéb kérdésben így, pl. hogy mekkora súlyt emelhet, tolhat, vihet stb. a munkásnő. Ennek a törvénynek több szakasza még ma sem lépett életbe és azokat, amelyek életbe léptek — sajnos — az ellenőrzés hiánya és a büntetés csekély mértéke miatt lépten-nyomon megszegik. így a legutóbb említett vonatkozásban is súlyos visszaélések vannak. Egy textilgyári munkásnő-otthonban az otthon vezetője említette, hogy amikor életbe lépett a napi 8 órás munkaidő, ezt a gyár vezetősége úgy ellensúlyozta, hogy azok a munkásnők, akik addig két gépen dolgoztak, attól kezdve 4 gépet kaptak. Az otthon vezetőjének véleménye szerint a munkát így legfeljebb 10 évig bírja egy-egy munkásnő, annyira igénybe veszi idegeit és egész szervezetét. A kat. Dolgozó Leányok egyik vezetője közölte, hogy egy 16 éves leány egy nyomdában 4 színnyomásos gépet kezelt, de csak gyomrának a géphez való szorításával tudta munkáját elvégezni, ami rendszeres szédülést, fejfájást és ájulást okozott. Vannak gyárak, ahol nemcsak a 4-gépes, de a 6-, sőt 8-gépes rendszert is bevezették. A csipkeszövőgép-nél 24-gépes rendszerig vitte fel a gyár. Ennyi sok gépnek a kezelése megfeszített idegmunkát jelent és ez az, ami a szervezetet tönkreteszi és a bal eseteket idővel megsokszorozza. A jövődő mun-

kásanyák érdekében — ha már az emberi szempontokra nincsenek is tekintettel — talán mégis szigorú intézkedésekkel kellene az egészség és idegek megvédését biztosítani.

Sok a sérelem a *szerveződések* körül is, különösen a kereskedelmi alkalmazottaknál gyakori, hogy egyáltalán nincs szerződésük, hogy a kiszolgáló leányt bármikor elbocsájthatják. A szerződésnélküliség egyik következménye, hogy a munkaadó nem fizet OTI-járulékot és a munkavállaló betegség vagy baleset esetén a legsúlyosabb helyzetbe kerül. A fizetés és a fizetésemelés szempontjából is kiszolgáltatott helyzetben van a szerződésnélküli alkalmazott, aki sokszor csak villamospénzért és borraivalóért dolgozik.

A munkásleányok *lakáskérdése* is megoldást kíván. Gondoskodni kellene a vidékről bejáró munkásleányok megfelelő elhelyezéséről és azokról, akik bár fővárosiak, de nincsen családjuk, vagy a családi környezetben erkölcsileg, vagy egészségügyileg veszélyeztetve vannak. Az ágyrajrás súlyos következményekkel jár mindkét említett szempontból és igen károsan befolyásolja a munkásnő munkaképességét is. Legalább a nagyüzemeknek kellene gondoskodni *munkásnő-kolóniák* létesítéséről, amelyeket megfelelő gondozónők vezetnek. A munkásnőkkel foglalkozó katolikus szervezetek is állítják, hogy a munkaadó saját érdekében cselekedne, ha vigyázna alkalmazottjainak egészségére, erkölcsi tisztaságára és gondoskodna arról, hogy pihenni és megfelelően szórakozni tudjon. Természetesen fontos volna a *családi kolóniák* létesítése is, *a ma már katasztrófálisnak mondható lakásviszonyok meg sem old-*

hatók a magántőke bevonása, a gyárak, üzemek közreműködése nélkül. Ha mindezek után mégis felmerülne a kérdés, hogy családvédelmi ankéton miért foglalkozunk a fiatalkorúak problémájával, az a válaszunk, hogy ezer és ezer magyar iparos és munkáscsalád alapítása, fejlődése, gyermekeinek egészsége, erkölcsi és szellemi légköre, magyarságának ereje függ attól, hogyan nő fel, hogyan fejlődik lelkileg és testileg a fiatal tanoncleány, hogyan él a fiatal munkásleány, vajjon testileg és lelkileg épen léphet-e a házasság kötelékébe, vajjon idegileg és szervezetenként nem tette-e tönkre a nélkülözés, a rossz lakás, a túl nehéz és fárasztó munka, az egészségtelen munkahely, a nem megfelelő bánásmód. A velük szemben elkövetett szociális visszaélések és mulasztások, védelmük, gondozásuk és nevelésük hiánya nemcsak a fiatalkorú leányt teszi tönkre, hanem sok magyar család és így a magyar nemzet egyetemének jövője ellen is súlyosan vétkeznek.

Meg kell említenem azoknak a munkásnőknek a problémáit is, akik már *családanyák*. Az összes iparban dolgozó nő, asszony és leány együttes száma 1940-ben a fővárosban 65 ezer volt. Ez a foglalkozási ág vezet a kereső nők között majdnem 28%-kal. Ezt követi a háztartási alkalmazottak 26%-os és a kereskedelemben alkalmazottak 22%-os aránya. Tehát *az iparban foglalkoztatott nőnépesség erkölcsi és szociális viszonyai valóban sok család életére kihatnak.* Arról szó sem lehet, hogy a háború után megszűnjék az ú. n. gyárbajárás, mert vannak iparágak, amelyek nem is nélkülözhetik a női munkaerőt, és éppen most folytatott kísérletek igazolták, hogy bizonyos ipa-

rokban, pl. a finom mechanikában a női munkas-
erő sokkal jobban beválik, mint a férfimunkás.

Családvédelmi szempontból az a fontos, hogy a *családanyáknak ne legyen szükségük arra, hogy gyárba járjanak*. Ezt azonban nem erőszakos intézkedésekkel kell és lehet megoldani, hanem a családfenntartó férfiak munkabérének olyan rendezésével, amely arányban van az árakkal. Ma sokat beszélnek arról, hogy a munkások keresete milyen magas, valószínűleg azért, mert nálunk szokatlan, hogy egy munkásnak havi 2—300 P keresete legyen. De számítsuk ki, hogy a heti 50—60—70 pengőt kereső családfő, különösen ha egyedüli kereső és kisgyermekai vannak, a lakbér kifizetése után miként tudja gyermekeinek megfelelő táplálását és ruházatát biztosítani, az iskoláztatásról nem is szólva. 1940-ben az OTI-nál biztosított munkásnők és háztartási alkalmazottak túlnyomó része a III. napibérosztályba tartozott, tehát napi 2—2.80 P keresete volt, ami havonta 26 munkanapot számítva 54—74 P havonta. Ha ehhez az összeghez 30%-ot hozzáteszek, havi 70—95 P a munkásnők túlnyomó részének havi jövedelme. Tapasztalatból tudjuk, hogy a munkásnők jelenleg általában heti 18—20 P-t keresnek. Ez az összeg egy személy élelmezésére, ruházkodására nem elégséges, nem is szólva arról, hogy a munkásleányok keresetükből igyekeznek a jövődjö háztartásukhoz szükséges berendezést is megvásárolni. Még súlyosabb a helyzete annak a munkásnőnek, aki családfő és gyermekeket kell el-
tartania. Az 1930. évi népszámlálás alkalmával közel félmillió özvegy nőt írtak össze az országban, ami a 15 éven felüli népességnek majdnem

15%-a. A szociális gondozásban dolgozók tudják legjobban, milyen nehéz a családvédelem kérdéseit megoldani azokban a családokban, melyekben a családfő nő, éppen a *női munkaerő rosszabb munkabére*, illetően fizetése miatt. A női munkabérek igazságos rendezése tehát egyik égető és sürgősen megoldandó szociális probléma. Van ennek a kérdésnek egy másik vonatkozása is, ami a háború befejezése után jelentkező gazdasági helyzettel kapcsolatos. Jól emlékszünk, hogy a munkanélküliség idején igen sok családot a családanya volt kénytelen eltartani, mert olcsóbb munkaerő lévén a nehéz fizikai munkát jelentő munkakörökben is inkább alkalmazták, mint a férfiakat. Az ilyen visszaélések megismétlődhetnek, ha a háború után a hadiipar kapacitásának csökkenése következtében bár csak átmenetileg is, de csökken a munkaalkalmak száma. Ezt kell megelőznie a női munkabérek igazságos rendezésének mind a fizikai, mind a szellemi foglalkozásokban. Az igazságosság keresztény szelleme azt kívánja, hogy *azonos végzettség vagy azonos munkateljesítmény, vagy mindkettő azonossága mellett férfi és női munkaerő azonos díjazásban részesüljön, azonos előmeneteli lehetőségekkel rendelkezék.*

A munkabérek és fizetések igazságos és a megélhetési viszonyoknak megfelelő rendezésén kívül a gyermeknevelési pótlék rendezése is hozzájárulna ahhoz, hogy a gyermekes édesanyák — mind a fizikai, mind a szellemi pályákon — kisebb számban legyenek kénytelenek házonkívüli kereső munkát vállalni. Állítom, hogy a gyárakba, bankokba és egyéb irodákba nem feminisz-

tikus hajlamokból járnak a munkásnők és tisztviselőnők, akik tele aggodalommal gondolnak az otthonmaradt és nem mindig megbízható személyre bízott egy vagy több kisgyermekükre. Igen sok asszony örömmel visszamenne a családba és maradna a gyermekei mellett, ha a családfő a maga keresetéből el tudná látni a családot. A köztisztviselők családi pótlékának rendezése ma már megközelíti a szükséges mértéket — különösen, ha a megélhetési viszonyok javulnak és az árak csökkennek —, de a munkások havi 5 P-s gyermeknevelési pótléka, enyhén szólva, idejét múlta. Ezt az összeget feltétlenül emelni kell és a gyermekek száma arányában progresszívvé tenni.

Fontos kérdés a munkások *fizetési szabadságának* rendezése is. A családjánya-munkásnő szabadságolását pl. Németországban nagyon szépen megoldották. Nálunk sem lehetetlen bevezetni, hogy évente kétheti fizetési szabadságot kapjanak a családanyák, akik ezalatt az idő alatt alaposan rendbehozhatják háztartásukat, vagy ami még fontosabb, az erre a célra szolgáló üdülőkbe beutalást kaphatnak, mert hiszen egész éven át kettős munkát végeznek, mint munkások és mint családanyák. Természetesen igazságos lenne, ha általában minden férfi és női munkás számára biztosítani lehetne évente néhány napi szabadságot.

Miután éppen a többgyermekes családban mindig több a kiadás, nagyobb összeget igényel a gyermekek iskoláztatása, kiképzése stb., nagy súlyt kellene helyezni arra, hogy a nők különféle, *otthon is végezhető ipart* is tanuljanak. A mező-

gazdasági népesség asszonyai évezredek óta hozzájárulnak a család fenntartásához, az üzletekben rendszerint a tulajdonos felesége is dolgozik. Erre a segítő munkára és így a termelésben való részvételre volna szükség az ipari népesség körében is, a családvédelmi érdekek figyelembevételével.

Bár ez általános érdekű kérdés, mégis itt említtem meg mint az egyik legveszélyeztetettebb csoportnál — *a terhes anyák védelmének a kérdését*. Hazánkban a terhes nők jelentkezése nem kötelező. A fővárosban a védőintézetek mindent elkövetnek, hogy minél több terhes nő részesüljön orvosi tanácsadásban és szükség esetén szociális védelemben. Tudjuk azonban, hogy mégis sokan — éppen a szegényebb néprétegekből — tudatlanságból, vagy hanyagságból nem veszik igénybe ezt a preventív célokat szolgáló intézményt. Mind az anya, mind a születendő gyermek szempontjából rendkívül fontos volna a terhes anyák kötelező jelentkezése, mert pl. a, sajnos, népbetegségnek nevezhető vérbaj gyógyítása és következményeinek megelőzése szempontjából ez az intézkedés nagyon áldásos lenne. Állításunkat bizonyítja az a statisztikai adat, mely szerint az 1 éven aluli csecsemők elhalálzásának okai között vezet a veleszületett gyengeség. 1940-ben több mint 31.000 egy éven alul elhalálzott csecsemő közül 8176 emiatt pusztult el. Ha ehhez hozzászámítom azt a kétezret, amely koraszülöttség miatt halt meg, megállapíthatjuk, hogy több mint 10.000 csecsemő közül sokat megmenthettünk volna, ha az édesanya kellő időben kellő szociális és egészségügyi védelemben részesül.

Nem elég a sok gyermek születését hirdetni és követelni, hanem mindent el kell követni, hogy a már megszületett gyermekek életben maradjanak és felnőjenek. 1940-ben kerek számban 40.000 hét éven aluli gyermek halt meg. Ez szomorúan nagy szám, a mi népszaporodásunk mellett. Ismétlem, nem elég születési statisztikát javítani, hanem arra kell törekedni, hogy minél több erős és egészséges magyar legyen a megszületett gyermekekből. Sajnos, a legutóbbi időkben a 2 éven aluli gyermekek halálozási száma növekedett és ez a tény sürgeti, hogy a gyermekek ételmezése, a kisebbeknek tejjel és tápszerrel való ellátása kielégítő legyen és a családok lakáskérdése megoldást nyerjen. A születések száma annyira emelkedett, hogy pl. a budapesti bábaképzőben ez év szeptember haváig mégegyszer annyi gyermek született, mint az egész előző évben. A nemzet erősödése szempontjából azonban ez nem elegendő; az a fő, hogy ezek a csecsemők mind életben maradjanak.

Az éjjeli munka eltiltása nemcsak a törvényben, hanem a valóságban is, a női munkabérek igazságos rendezése, a fizetési szabadság bevezetése és az anyaüdültetés megszervezése, a munkahelyek megfelelő berendezése és szigorú ellenőrzése egészségi és erkölcsi okokból — mind elengedhetetlen feltételei a munkásnők és munkás-családanyák emberséges és a jövő nemzedék szempontjából fontos védelmének. A nagyobb üzemeknek és gyáraknak *több bölcsődét és napközi otthont* kellene létesíteni, mert kétségtelen, hogy a munkába járó anya számára legkönnyebb és legmegnyugtatóbb az volna, ha csecsemőjét,

kisgyermekét megfelelő gondozás mellett munkahelyéhez közel helyezhetné el, így a csecsemő anyatejjel való táplálása is könnyebben megoldható lenne, ami tudjuk, hogy a gyermek egész életére kiható fontos kérdés. A főváros bölcsődéi és napközi otthonai egyrészt nem rendelkeznek annyi férőhellyel, amennyire szükség volna, másrészt bár a főváros területén szétszórta működnek, mégis sok anya munkahelyétől távol van. Egyébként is a gyárakban és üzemekben dolgozó anyákon kívül még nagyon sokan vannak, akik hivatalokban, kereskedelmi vállalatoknál stb. dolgoznak és akiknek igen nagy gondot okoz, hogy 3 éven aluli gyermekeiket kire hagyják. Az lenne a helyes megoldás, ha minden olyan közhivatal, bank, stb., ahol nagyszámú családos női munkaerő dolgozik, a saját épületében bölcsődét és napközi otthont rendezne be, ahova az édesanya a kisgyermekét munkaidejére elhelyezné.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban megemlítem a *cselédkérdést*, amely ma már ezer és ezer családban súlyos gondot jelent és amelyet végre mindkét fél: munkaadó és munkavállaló szociális, egészségügyi és erkölcsi védelme érdekében törvényesen rendezni kell. A kérdés részletes ismertetésére nem térhetek ki, de felhívom az értekezlet figyelmét arra, hasson oda a m. kir. belügyminisztériumban, hogy a Kat. Háziasszonyok részéről benyújtott tervezet alapján az új cseléd-törvény megalkotásáról, illetően annak az országgyűlésben való tárgyalásáról sürgősen gondoskodják.

A *falu* problémáinak egy része azonos a városokéval, nagyon sok esetben szoros összefüggés-

ben vannak, pl. ilyen kérdés a jelenleg is sokat vitatott *városbaözellés*, amelynek gyökerei a vidéki gazdasági és szociális viszonyokban találhatók, viszont következményei a városok életében jelentkeznek, többek között a lakásviszonyokban. De ugyanez a helyzet a cselédkérdésnél, a tanonckérdésnél. Mindezeket a kérdéseket, elsősorban a családvédelem kérdését éppen ezért egyetemesen, az egész nemzeti társadalom szempontjából kell vizsgálni és a megoldás is csak egyetemes és intézményes lehet.

A falusi iskolák 7. és 8. osztályaiban lényegében ugyanaz a helyzet, mint a fővárosban. A háztartási és gazdasági ismeretek a tantervben igen szépen kidolgozott, gyakorlati anyaggal szerepelnek, sajnos, a valóságban ez a gyakorlati oktatás nem kerül kivitelre. Hiányzanak hozzá az eszközök — konyha, varrógép, zöldséges kert, stb. a főzéshez, gazdálkodáshoz való anyagok. Pedig a falu leányainak *háztartási és gazdasági képzése* valószínűleg létkérdés a nemzet számára, mert a termelési és fogyasztási viszonyok alakulását előnyösen befolyásolja és ezzel a családok életviszonyait javítja. A mezőgazdasági népesség jobb élelmezését, az egyes családok nagyobb jövedelmét, zöldségfélék, gyümölcsök többtermelését, baromfi, nyúl, stb. nagyobb arányú tenyésztését, a nyersanyagok gazdaságos felhasználását és így tovább a falu leányainak és asszonyainak megfelelő korszerű gyakorlati nevelése nélkül nem valósíthatjuk meg. A katolikus falusi leánymozgalomnak, illetően hivatásszervezetnek: a *Kalásznak*, igen jól kidolgozott és bevált tananyagát kellene a községi iskolák 7. és 8. osztályainak át-

venni, természetesen gondoskodva a szükséges eszközökről és — ami ugyanilyen fontos — szakképzett tanerőkről, akik a szükséges gyakorlati tudással és jártassággal rendelkeznek.

Nemrég hírüladták a napilapok, hogy megindult a tehetséges falusi ifjúság kiválasztása és kiképzése magasabb iskolákba. Az idén már 600 tehetséges fiúgyermek jár középiskolába, hogy azután majd képességeinek megfelelő pályát választhasson. Milyen üdvös lenne a faluvezetés és nevelés szempontjából, ha a falusi *tehetséges leánygyermekeket is kiválogatnák* és képességeiknek megfelelően tanárnak, szociális munkásnak, orvosnak, stb. kiképeznék, vagy ha művészi tehetsége van, a megfelelő művészi pályára nevelnék. A tehetséges leánygyermek, a falu népéből származó értelmiségi pályára kiképzett nő igen nagy szolgálatokat tehetne fajunknak, nemzetünknek. Kérem az értekezletet, hasson oda, hogy a tehetséges, továbbtanulásra kiválasztott falusi gyermekek között legalább 25%-ban leányok is lehessenek. Hivatkozom a Kalász-vezetőknek arra a tapasztalatára, hogy sok tehetséges leánygyermek él falun, akikre éppen a falunak nagy szüksége volna.

Az értelmiségi hivatásban dolgozó nőknél sok szociális kérdés vár megoldásra, ilyen pl. a tanítónők lakás- és élelmezési kérdése. Ezeknek a megoldása nemcsak a tanítónők érdeke, hanem közérdek is, mert már most látjuk, hogy a megnagyobbodott országban több tanerőre volna szükség és tudjuk, hogy falura, tanyákra, milyen nehezen mennek a fiatal tanítónők. Ennek okát nemcsak a szórakozási vágyban és hasonlóknak

kell keresni, hanem az említett kérdések rendezettségében is. A közelmúltban is tapasztaltam, hogy a falura helyezett két fővárosi fiatal tanítónő a fővárostól nem is nagy távolságra lévő községben egy nedves, egészségtelen szobában volt kénytelen meghúzódni, konyhájuk nincsen, az ételmezésüket alig tudják megoldani és bizony sírva és elkeseredetten kezdték meg évi munkájukat. A falunak pedig fiatal, erős, lelkes emberekre van szüksége, és ezért nem szabad a falu értelmiségi munkásait olyan gondokkal terhelni, amik bénítják munkakedvüket és munkaerejüket. Ugyanez a probléma fennáll a zöldkeresztes védőnőknél is. Jobb fizetéssel, gyorsabb előmenetellel és bizonyos szociális gondoskodással kell honorálni azokat, akik ha lelkiismeretesen végzik munkájukat, nélkülözhetetlen tényezői a nemzet fennmaradásának és felemelkedésének. Ugyanezért kellene anyagilag is jobban alátámasztani a kat. szervezetek vezetőit és olyan javadalmazásban részesíteni őket, hogy teljes erejüket a mozgalom szolgálatába állíthassák. Azt hiszem, mindnyájan tudatában vagyunk annak, hogy ezek a mozgalmak mérhetetlen szolgálatokat tesznek mind a kereszténységnek, mind a magyarságnak. Sem állam, sem egyház nem kívánhatja, hogy legértékesebb munkásai mind mártírsorsot vállaljanak. Ezt nem azért említem, mintha valaha valamelyik is panaszkodott volna, de meggyőződésem, hogy ezeknek a szervező, nevelő, kulturális és gazdasági vonatkozású és valójában megfizethetetlen munkáját legalább annyi anyagi elismerésben kell részesíteni a magyar kat. egyházi szer-

veknek, amennyiben más értelmiségi pályákon működő egyének részesülnek.

Tudjuk jól, hogy sokak önfeláldozó munkája ellenére is nagy hiány van *előadókban, tanfolyamvezetőkben és a munkához szükséges eszközökben*. Ezt a hiányt éppen a falu családvédelme érdekében enyhíteni lehetne a kath. szervezetek és a különböző hivatalos szervezetek, mint amilyen az ONCSA, a Népművelés, az eddiginél is szorosabb együttműködésével. Az A. C.-nek meg kell keresni a módját, hogy ez a kapcsolat meglegyen és pl. a hatósági szervezetek — mondjuk a Kalász — részéről ajánlott előadókat a tanfolyamoknál, stb. átvegyék, hogy a szervezetek programjaikat kölcsönösen megbeszéljék és kicseréljék, hogy a női népművelés szervezésénél az állam a kat. szervezetek tapasztalatait felhasználja stb. A falumunkába olyan gyakorlati embe-
reket kell beállítani, akik valóban ismerik a népet és tudnak vele bánni.

A *falusi asszonyok* háztartás-gazdasági nevelését is akadályozza, hogy kevés a gazdasági szaktanítónők száma. Ezért nincs kellő eredménye a földművelésügyi minisztérium által szervezett gazdasági szakoktatásnak. Az egy év alatt kiképzett 16 szaktanítónőt tanerők utánpótlására osztották be és így még ezek sem dolgozhatnak tulajdonképeni munkakörükben. A háztartás-gazdasági jellegű szakiskolák befogadó képessége csekély. Pl. az egyikben 15—25 növendéket képeznek ki kétéves tanfolyamon. Ez nagy idő és anyagpazarlás, úgyhogy sokkal nagyobb számú növendék felvételére volna szükség. Támogatni kellene mindazokat a *társadalmi női szervezete-*

ket, amelyek a falusi asszonyok háztartás-gazdasági kiképzésével foglalkozhatnak. A „*Hangya. szövetkezeti asszonyligának* 700 községben van csoportja. Ezek a csoportok keresztény és nemzeti alapon dolgoznak. Milyen fontos volna az ilyen asszonycsoportok részére a rendszeres állami *vándor tanfolyamok* megszervezése. Ehhez mindenekelőtt nagyobb számú vándortanítót kellene kiképezni és alkalmazni. A visszatérő, ismeretlődő ismeretnyújtás ilyen módon megoldást nyerne. Az említett szervezet főtitkárától kaptam azt az adatot, hogy a mezőgazdaságban a termelés 33%-a az asszonyok munkájának eredménye. (Gyümölcs, zöldség, tojás, baromfi, stb.) De ha a magyar gazdasszonyok kellő kiképzésben részesülnek, ez a *termelési eredmény a négyszeresére emelkedne*. Sokat kellene még tanulni falusi asszonyainknak a termelt anyagok felhasználására és feldolgozására vonatkozóan is. Ezek az ismeretek szakszerűbbé tennék pl. a *család ételmezését, egészségügyi gondozását is*. Nagyon sok magyar családban megvan a jó ételmezéshez szükséges nyersanyag és ha azt a családok jól felhasználják, kb. *10 évvel emelkedne falusi népességünk átlagos életkora*. Méltán feltehetjük a kérdést, hogy ilyen adatok ismeretének birtokában, vajjon érzik-e hivatalos intéző köreink, milyen nagy felelősséggel jár a szükséges intézkedések elmulasztása. Kérem az értekezletet, hogy ebben az irányban is tegye meg a szükséges lépéseket.

A családvédelem kívánná azt, hogy minden községben és a tanyákon, ha nem is *szülőotthon*, de legalább *szülőszoba* legyen, ahol a szülés hy-

giénéjének feltételeit biztosíthatják. Kevesebb asszony pusztulna el és több egészséges gyermek születne, ha a falusi asszony nem dolgozna az utolsó pillanatig, ha nem szülne orvos nélkül, ha nem kelne fel három nappal a szülés után és nem menne ki a földre dolgozni.

A családvédelem elengedhetetlen feltétele a *szociális és egészségügyi prevenció tökéletes kiépítése*. Ezért a társadalombiztosítás minden ágát ki kell terjeszteni a mezőgazdasági népességre. Az öregségi biztosításba bevont mezőgazdasági férfinépeség havi 5 P-je nagyon kezdetleges lépés. Éppen a mezőgazdaságban a nő évezredek óta ugyanolyan termelő tényező mint a férfi, sőt asszonyi és anyai hivatásánál fogva még nagyobb terheket visel és többféle munkakört tölt be. *A biztosítás különböző ágazatait tehát a mezőgazdasági nőnépességre is ki kell terjeszteni.*

Az általános egészségügyi oktatásnak a már említett 7. és 8. elemi osztályok gyakorlati ismeretnyújtása keretében kell minden falusi leányhoz eljutnia, de ezt a tudást későbbben is rendszeresen fel kell újítani az asszonyok körében. Ma még az a helyzet, hogy a falusi emberek túlnyomó része nem gondol a saját egészségére és csak végszükségben megy orvoshoz. Tény azonban az, hogy éppen a biztosítás hiánya miatt a falusi ember számára az orvos és a kórház legtöbbször olyan költséget jelent, ami anyagi romlását okozhatja. Kivéve a Hangya szövetkezet tagjait, kedvezményes kórházi ápolásban nem részesülnek és szegénységi bizonyítvány alapján csak a teljesen nincstelenek kezelhetetik magukat. Haladéktalanul változtatni kellene azon, hogy pl.

olyan szegény falusi emberek, akiknek pár száz pengőt érő viskójuk van, mint „ingatlan tulajdonosok” ne kaphassanak szegénységi bizonyítványt, hiszen sokszor még az ötholdas gazda is olyan szegény, hogy képtelen orvosi segítséget, vagy kórházi kezelést igénybevenni. *A szegénységi bizonyítvány kiadásának feltételeit* haladéktalanul meg kell változtatni. Ma már a fővárosban a havi jövedelemhatár szegénységi bizonyítvány szempontjából 150.— P. A falusi népességnél is lehetne pl. a kivetett adó alapján a szegénységi bizonyítvány kiadásának feltételét megváltoztatni. Az A. C. kérjen sürgős intézkedést a m. kir. belügyminisztertől.

A szociális kérdések között a legégetőbbek egyike a *lakáskérdés*. A családvédelem ennek a kérdésnek megoldása nélkül — enyhén szólva — üres beszéd. Otthon nélkül nincs család, sőt a meglévő család is felbomlik. Sajnos, az országban ma sok családnak nincsen otthona, de ami még szomorúbb: soknak még hajléka sincsen. A zsúfolt, egészségtelen tömeglakások, ezek erkölcsi és egészségügyi viszonyai lehetlenné teszik a szociális gondozás minden erőfeszítését. Amíg minden magyar családnak nincsen megfelelő otthona, addig komoly eredményeket a családvédelem és a minél több egészséges gyermek felnevelése tekintetében ne várjunk és ne hirdessünk. Az otthon kérdésének megoldásával nevelési kérdések is összefüggnek. Eppen a lakásviszonyok aránylag még nagy elmaradottsága miatt népünk sok rétegében *az egészséges és szép otthon iránti érzék igen hiányos*. Erre rá kell nevelni mind az ipari, mind a mezőgazdasági népességünket. Sokszor

mondjuk, hogy ne utánozzuk a külföldet. De magunk között megmondhatjuk, hogy lakásépítkezési és lakásberendezési szempontból a németek pl. óriási nevelőmunkát fejtettek ki már eddig is és nemcsak nevelnek, de az eszközöket is megadják ahhoz, hogy a különböző néprétegek a nekik legmegfelelőbb otthonban és a legmegfelelőbbben berendezett környezetben élhessenek. Iparosaik az egészségügyi, az izlésbeli, a nemzeti szempontok figyelembevételével tervezik meg a családi otthonok berendezéseit és mindenekelőtt a női szervezetek ránevelik a német leányokat és asszonyokat arra, hogy a legmegfelelőbb és a tömegek számára olcsón előállított bútorokkal, edényekkel, stb. rendezzék be otthonaikat.

A iakáskérdésnél említtem meg a falu egy különleges problémáját, a *summások* elhelyezését. Kötelezni kell a birtokosokat, hogy külön épületekben megfelelő női felügyelet alatt helyezték el munkásnőiket.

Összefoglalva a falu népével kapcsolatban elmondottakat:

ki kell építeni a gyakorlati háztartási és gazdasági képzést, a nőnépesség állandóan ismétlődő gazdasági és egészségügyi továbbképzését, megszervezni a vándortanfolyamokat, kibővíteni és szaporítani a gazdasági szakiskolákat;

a hivatalos népművelést ki kell terjeszteni a különleges női népművelésre, a gyakorlati női szakemberek (vezetők, előadók, stb.) meghallgatásával és a munkába való bevonásával;

az államnak támogatni kell a gazdasági célkitűzésű társadalmi női szervezeteket, a szövetke-

zeti asszony liga csoportjait, a gyakorlati oktatáshoz szükséges eszközök biztosításával;

jobban kell pártolni a háziipart — most nem a népművészetre gondolunk, hanem a különböző használati tárgyakat és eszközöket előállító háziiparra; — mert ennek igen nagy jelentősége van a falusi családok jövedelmének emelése, továbbá az egész népességnek jó és olcsó használati cikkekkel való ellátása szempontjából;

a társadalombiztosítás minden ágát ki kell építeni a vidéki népesség körében.

Minél több szülőotthont, vagy legalább szülőszobát kell felállítani a községekben és a tanyákon.

A gazdasági és a háztartási gyakorlati képzéssel együtt természetesen a szociálpedagógiai, azaz társadalom-nevelési és kulturális kérdéseket is meg kell oldani. A materiális és a kulturális életszínvonal emelésének párhuzamosan kell történnie. Bizonyos anyagi színvonal kell ahhoz, hogy a lélek erkölcsre és kultúrára fogékony legyen. A tapasztalat mutatja, hogy az erkölcsi élet egy bizonyos fokig függvénye olyan létfeltételeknek, mint amilyen a munka, a lakás, stb. Munkanélküliség és otthontalanság általában erkölcsi súlygyedéssel járnak és akadályozzák a kulturális nevelő munkát. Viszont pusztán az anyagi eszközök biztosítása még távolról sem jelent a szó igaz értelmében vett életszínvonal emelkedést jobb erkölcsöt, magasabb kultúrát. A szociális gondoskodásnak és nevelésnek tehát a család anyagi helyzetének stabilitása mellett a családi közösség erkölcsi és szellemi nevelését is biztosítani kell. Ennek érdekében többek között meg kellene ol-

dani az iskolánkívüli valláserkölcsi nevelés és oktatás kérdését.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy fejlett iparunk ellenére *agrár jellegű állam vagyunk* és kb. 8 milliónyi népességünk — agrárnépesség. Ennek a tömegnek kulturális és gazdasági viszonyai tehát döntő fontosságúak az egész nemzet életszínvonalának megítélése szempontjából. Hogy sok minden, amit ennél a néposztályunknál ostromunk — maradiság, önzés, elzárkózás, stb. — évszázados mulasztások következménye — ezt sem szabad elfelejtenünk. Az ország agrárnépességét társadalompolitikailag is alá kell támasztani nem egy két szónoklattal, vagy vállveregető elismeréssel, hanem intézményes gazdasági és kulturális megerősítésükkel és felemelésükkel. Ebből a néprétegből nem elszívni kell a családokat, hanem minél többet visszavezetni a becsületes birtokpolitika, a mezőgazdasági ipar fejlesztése és más hasonló eszközök segítségével. Az egészségtelen és családvédelmi szempontból feltétlenül káros tömeges városbaözlésnek ez az egészséges ellenszere. Mindazt, ami a több munkaalkalom, jobb kereseti lehetőségen, nagyobb szociális védelmen kívül még a nagyvárosba vonzza vagy idekötí mind a szellemi foglalkozású, mind a fizikai foglalkozású embereket és családokat — a nagyobb civilizációt és a kultúra könnyebben elérhető eszközeit — biztosítani kell a magyar vidék számára is. — A családnak a földhöz, a származása helyéhez való rögzítése annál könnyebb, minél nagyobb a létbiztonsága, minél erősebb a magyar öntudata és ezzel együtt a hazával szemben érzett felelősségérzete, vallásos hite

és erkölcsi tisztasága. Mindezeknek az adottságoknak és sajátosságoknak megszerzése és megtartása a családi közösségben elsősorban a közösség középpontjának: az anyának tudásától, lelki és szellemi képességeitől függ. Ezért kell a nőnevelés nevelésére, képzésére, gondozására minden intézkedést megtenni és a szükséges eszközöket biztosítani.

Ezek az intézkedések azonban csak akkor lesznek céltudatosak és a gyakorlatban eredményesek, ha azoknak az előkészítésében, a hozzájuk kapcsolódó tervek összeállításában és a kivétel, a végrehajtás minden mozzanatában *női szakemberek is résztvesznek*. Mindenütt, ahol nőnevelésről, családvédelmi kérdésekről döntenek, meg kell hallgatni a női gyakorlati szakembereket, mert különben a családvédelemmel összefüggő törvényes intézkedésekbe, szervezési munkába és a végrehajtó tevékenységbe komoly és csak nehezen javítható hibák csúszhatnak. Egészen természetes, hogy a családot gondozó és a háztartást vezető nő a családot érintő kérdésekben olyan évezredek óta átöröklődő ösztönös tudással és intuícióval rendelkezik, amilyennel a gazdaságilag, szociálisan stb. képzett férfi természetesen nem rendelkezhet. Családvédelmi érdekek, hogy a nőnevelést nők irányítsák, hogy leányiskoláknak csak nő igazgatója lehessen, és iskolaorvos is csak nő lehessen, akihez teljes bizalommal fordulhat a fiatal leány és aki az egészségügyi oktatás keretében komolyan előkészítheti a leányifjúságot jövőre hivatására. Még kath. leány-középiskolákban is működnek férfi-orvosok. A különböző minisztériumokban és ható-

ságoknál mindenütt szükség volna a megfelelő képzettséggel és gyakorlati tudással rendelkező női előadókra. A női iparfelügyelet, legalább a fővárosban a női rendőrség ugyancsak családvédelmi érdekeket szolgálna. A kat. társadalomnak, amely vallásos meggyőződésénél fogva sem lehet azon az állásponton, hogy a nőt, azért mert nő, mellőzni kell azokban a munkakörökben is, ahol éppen női adottságaira és képességeire szükség van, *mozdítsa elő a női szakemberek nagyobb érvényesülését nem az egyének, hanem mindenekelőtt a családok érdekében.*

Sokszor emlegetjük a magyar katolicizmus többségét a nemzet lélekszámához viszonyítva. A szociális bajok feltárásánál azonban rá kell mutatni arra, hogy nemcsak lélekszámban képviseljük ezt a többséget, hanem sok olyan vonatkozásban is, ami szomorúan igazolja, hogy a magyar kat. népesség, a magyar kat. családok az anyagi és szellemi elhagyatottságban is vezetnek. Az ínségesek, a csekély jövedelműek, a szükség- és tömeglakásban élők, a szeretetotthonokba (szegényházakba) utaltak, a gyermekmenhelyekben gondozottak az össznépességben való arányuknál is nagyobb számban kat. emberek és családok. Ami mind ennél szomorúbb, bár a születési arányszám a kat. népességnél a legnagyobb, lélekszámuk csak kis mértékben emelkedik, mert a gyermekhalandóság is a kat. családokban a legnagyobb. Az 1930. évi népszámlálás alapján egyik kiváló statisztikusunk kimutatta, hogy Magyarországon a *gyermekmegtartó erő legkisebb a katolikusoknál* és legnagyobb a

zsidóknál. Ez kétségtelenül azt bizonyítja, hogy a jobb szociális viszonyok a megszületett gyermekek életben maradását és felnövekedését nagy mértékben elősegítik.

Előadásomban a felvetett kérdést az idő rövidsége miatt nem meríthettem ki és csak arra törekedtem, hogy a legsürgősebb intézkedést kívánó kérdéseket vázoljam. A magyar katolicizmus szociális megerősítése, erkölcsi és szellemi nevelése, magyar öntudatának fejlesztése minden katolikus embernek és kat. szervezetnek becsületbeli kötelessége, amelynek elmulasztásával mérhetetlenül és jóvátehetetlenül megkárosítja a magyar nemzetben és a keresztény Európában történelmi küldetésre kijelölt kat. magyar népet.

A család anyagi jólétével kapcsolatos jogi természetű kívánságok.

Szokolay Leó dr. előadása.

A családi élet válsága az első világháborút követő évtizedben kezdett feltűnő lenni. A katolikus Egyház az elsők között volt a modern család válságának felismerésében, de nem késlekedett abban sem, hogy a bajok megelőzésének és a betegségek orvoslásának módjait megjelölje.

A családi élet alapja a házasság és így természet szerű, hogy a modern család válsága a modern házasság hibáiban gyökerezik. Ennek felismerése indította korunk nagy pápáját: XI. Piust arra, hogy az 1930. év végén „Casti connubii” kezdetű körlevelében megmutassa azt az utat, amelynek követése a tiszta házassághoz vezet. A magyar katolikus Egyház az 1934. évben tartott jubiláris nagygyűlést a családvédelem kérdésének szentelte és 1935-ben az Actio Catholica országos elnöksége katolikus jogászok részvételével értekezleteken foglalkozott az erkölcs- és családvédelem jogi kiépítésének kérdéseivel. Ezeken az értekezleteken elhangzott indítványokat egy szűkebbkörű bizottság részleteiben megtárgyalta. E tárgyalások eredményét a bizottság rendszeresen megszerkesztett előterjesztésében foglalta össze, amelyet az Actio Catholica országos elnöksége is magáévá tett és „A törvényhozás fel-

adatai a család- és erkölcsvédelem fokozottabb kiépítésében” című kiadványában 1935 őszén a nyilvánosság elé bocsátott.

Ebből a kiváló munkálatból választotta ki a jelen összeállítás szerkesztője azokat a javaslatokat, amelyek a család anyagi jólétét közvetlenül vagy közvetetten érintik.

A javaslatok felsorolása a szóban lévő előterjesztés sorrendjét követi. Az arabszámjegyekkel megjelölt, más betűtípussal szedett és idézőjelbe foglalt részek az előterjesztés vonatkozó javaslatainak szövegét szószerint tartalmazzák.

Az egyes javaslatok után következő részek a javaslatok megvilágítására, indoklására szolgálnak és némi eltéréssel, rövidítéssel, vagy kiegészítéssel az előterjesztés megfelelő részének szövegezését követik.

1. *„A gyermekek tartása és elhelyezése tekintetében ne legyen irányadó a szülők megegyezése, hanem ebben a kérdésben a bíróság, illetőleg a gyámhatóság — a szülők vétkességének figyelembevétele mellett — mindenkor és elsősorban oly intézkedést tegyen, amely a gyermek érdekeinek a legjobban megfelel. E végből a gyámhatóságnak beavatkozási jogot kellene biztosítani a bontó-, illetőleg a válóperekbe olyként, hogy a gyámhatóság árvaszéki ügyésze útján minden olyan esetben, amidőn a házasságból kiskorú gyermek származott, a kiskorú érdekvédelme végett a perbe vonassék.”*

A házassági törvény 95. §-a szerint a gyermek tartása és elhelyezése kérdésében elsősorban a szülők megegyezése az irányadó. Ez a rendelkezés

zés az életben nem mindig válik be. Ez a jogszabály ugyanis a szülők jogából, nem pedig kötelességéből indul ki és olykor visszás eredményre vezet. Ezek az eredmények abban mutatkoznak, hogy a gyermek a szülők megegyezése folytán gyakran a nevelésre alkalmatlan szülőhöz kerül. A válópereknek a legnagyobb százaléka köztudomás szerint közös megegyezésen alapul, aminek folytán az egyik házasfelet valódi ok nélkül vétkesnek nyilváníthatják, és így elveszti jogát a gyermek gondozására. Ezért kívánatos lenne kimondani, hogy a jövőben a házasság felbontásának jogkövetkezményeként a döntésnél kizárólag a gyermek érdeke lehet az irányadó.

2. *„Szükség lenne olyan szerződés (gyermekké fogadás) megengedésére, amely lehetővé teszi a névát ruházást és az apai hatalom, illetve a t. és t. gyámi tisztt megszerzését anélkül, hogy a gyermekké fogadottat az eltartási igényen felül öröklési jog is megilletné.”*

Mai jogunk ezt nem engedi meg és ez az oka annak, hogy a szegény teljesen árva és házasságon kívül született gyermekek örökbefogadtatása terén nem lehet nagyobb eredményeket elérni. Sokan — főleg vagyonos egyének — ugyanis idegenkednek attól, hogy öröklési jogi következményekkel fogadjanak gyermeket örökbe. A javasolt reform lehetővé tenné, hogy olyan természetes atyák, kik házasságon kívüli gyermeküket nem törvényesíthetik és örökbe sem fogadhatják ezzel a korlátozott örökbefogadással nevüket adhassák a gyermeknek és atyai hatalmat gyakoroljanak felette.

3. *„Módot kellene adni arra, hogy a gyámhatóság a gyámot tisztétől felmenthesse, ha súlyosabb vétkesség hiányában elmozdításra nincs ok, de kötelességellenes eljárás, erélytelensége, járatlansága miatt vagy egyéb okból attól lehet tartani, hogy tisztében meghagyása nyilvánvalóan nem áll a gyámolt érdekében.”*

A gyámhatósági gyakorlatban ugyanis régen érezhető a hiánya olyan jogszabálynak, amely lehetővé teszi, hogy az erélytelen, közönyös, ügyetlen vagy egyéb szempontból alkalmatlan gyámok — a megbélyegző elmozdítás mellőzésével — könnyebben kicserélhetők legyenek. Ezen a hiányon kíván segíteni a javasolt rendelkezés.

4. *„Kívánatos lenne olyan jogszabály alkotása, amely szerint gyám nő is lehet, férjes nő mindazonáltal csak férje beleegyezésével, kivéve, ha a férjet távollét, cselekvőképtelenség vagy más ok tartósan gátolja a nyilatkozatban.”*

Az árvaszékeknek évek óta sok nehézséget okoz elegendő számú és alkalmas gyámnak a férfitársadalomból való kiszemelése. Viszont a gyámügyi törvény szerint az anyán és örökbefogadó anyán kívül más nő gyám nem lehet. Az árvát gondviselő, eltartó nagyanya, nagynéne se viselheti a gyámi tisztet. Szinte hihetetlen, hogy ezt a hiányt a törvényhozás még mindig nem orvosolta. A vagyontalan gyermek gyámságától a férfirokonok húzódoznak, ha pedig férfirokon nincsen, a kerületi (községi) előjárók, mint az árvaszékek végrehajtó közegei hivatottak az önjogú alkalmas férfiak közül valakit a gyámságra javaslatba

hozni. A javaslatba hozott személyek nagy része azonban szabadulni igyekszik a gyámságtól és valaminő címen felmentésüket kérik. A vagyontalan árvák gyámsága a javasolt reform által gyorsan és sikeresen rendezhető lenne, mivel mindenütt található számos alkalmas, melegszívű és szociális érzékű nő, akinek munkaképessége, tudása és energiája e téren ma kihasználatlan.

5. *„Szükség lehetne az intézeti, hivatali és hivatásos gyámság intézményes, törvényi megvalósítására.”*

Ez a gyámság az újkori jogfejlődés eredménye az egyéni gyámság kiegészítésére; a mi jogszabályaink azonban ezt a gyámsági formát nem ismerik, jóllehet külföldön több államban már évtizedek óta intézményesen, törvényileg elismerve életben van és elvitathatatlan eredményeket hozott családvédelmi szempontból. A hivatali és intézeti gyámság lényege az, hogy a javítónevelő és egyéb gyermekvédő intézmények gondviselése alatt álló kiskorúak felett a gyámság a gyermekvédelmi szabályok szerint erre hivatott szervet (hivatalt, intézeti igazgatóságot, vagy annak alkalmazottját) illeti. A hivatásos gyámság pedig a nevelőszülői gondviselés alatt álló, főleg pedig vagyontalan és házasságon kívül született kiskorúak felett a közigazgatásnak erre hivatott közeget illeti meg a gyámhatóság kirendelése alapján.

Hazánkban jogszabály hiányában és mivel törvényi akadálya nincs, a kényszerítő szükség hatására a székesfőváros árvaszéke 1910-ben, majd utóbb néhány vidéki árvaszék is saját hatásköré-

ben a gyakorlatban életbeléptette és azóta alkalmazza a hivatásos gyámságot.

6. *„Kívánatos lenne úgy a köz-, mint a magánalkalmazottak fizetését a család tagjainak számára képest rendezni akként, hogy a feleség, továbbá a gyermekek után a pótlék nagysága a megélhetési viszonyokhoz alkalmazkodjék.”*

Örömmel állapítjuk meg, hogy ez a javaslat az Actio Catholica-nak azok közé a kívánságai közé tartozik, amelyeket időközben kormányzatunk megszívlelt és lényegében megvalósított. A családi pótléknak jelentős felemelése és a gyermekek számát követő progressziója elvben jórészt tárgyalanná teszi a fenti javaslatot. Mégis szükségesnek véltük ennek a kívánságnak a fenntartását, egyrészt, mert a legújabban felemelt közalkalmazotti családi pótlékok sem alkalmazkodnak az egyre súlyosodó megélhetési viszonyokhoz, másrészt mert az alsóbb kategóriákban a tisztviselők és egyéb alkalmazottak alapilletményei oly alacsonyok, hogy azok maguknak az alkalmazottaknak a szükös megélhetését is alig biztosítják és így számukra a gazdaságilag kellően megalapozott családalapítást nem teszik lehetővé. A gazdasági kérdés akadályá igen sok esetben a családalapításnak, sőt ha az érzelmi alap erősebb a gazdasági helyzet mérlegelésénél és így létrejött is a házasság, rendszeren a gyermek születésétől való félelem lép föl, vagy a legjobb esetben az egyke. Magzatelhajtások esetében is — a bűnvádi eljárás során — többnyire az anyagi helyzettel védekeznek.

7. *A nők hivatali alkalmazását korlátozni kellene olyan mértékben, hogy a nők alkalmazása férfiaknak hivatalhoz jutását és házasodási lehetőségét ne csökkentse és ezzel is elő kellene mozdítani, hogy a férfiak házasodási lehetőségének fokozásával a nők a családanyai hivatásuk betöltéséhez visszavezetessenek. E célból a jövőre nézve ki kellene zárni a férjes nők hivatali alkalmaztatását, a már alkalmazásban álló feleségeket pedig a szolgálatukkal kiérdemelt igények sérelme nélkül fokozatosan, megfelelő átmeneti idő megállapításával és a lehetőség határain belül el kellene távolítani a szolgálatból, hogy helyet adjanak új család alapítására hivatott férfiaknak.*”

Ennek a javaslatnak időszerűségét a háború által előidézett rendkívüli gazdasági helyzet, főként a hadbavonulások folytán állandósult férfimunkaerőhiány a normális gazdasági és társadalmi viszonyok helyreálltaig kitolta.

Ennek ellenére elvi szempontból helyénvalónak tartottuk a javaslat közlését, mert azt az Actio Catholica országos elnöksége hosszabb megfontolás után magáévá tette. Ez a kíváncsosság első olvasásra vagy hallásra igen érzékenyen érinti a dolgozó nők érdekeit és anyagi helyzetét. Azonban a javaslat megokolása és a megvalósítására ajánlott igen hosszú idő, valamint a szerzett jogoknak biztosítani kívánt védelme alkalmas a közvetlen érdekelteknek a megnyugtatóra, valamint annak a higgadt felismerésére, hogy a javaslat következetes megvalósítása az eddig önállóan kenyérkeresetre kényszerült nők számára is a család keretében megfelelőbb helyzetet teremtene.

Kiemelendőnek tartjuk még, hogy a javaslat a nők „hivatali” alkalmazásának korlátozását kívánja de nem érinti a tisztán nők számára fenntartott, illetve a kizárólag vagy túlnyomórészt csak nők által betölthető alkalmazásokat (anya-, csecsemő-, gyermekvédőnők, zöldkeresztes védőnők, vöröskeresztes és egyéb ápolónők, bölcsőde és gyermek-otthoni gondozónők, iskolanővérek stb.) Nem említi a javaslat a tanítónők problémáját sem. E tekintetben már a jelentkezett gyakorlati szükség (munkaerőhiány) miatt is igen hosszú ideig jelentékeny engedményt kell tenni a javaslat szigorú elveivel szemben. Egyébként a javaslat megokolását az alábbiakban közöljük.

A nők *hivatali* alkalmazásának a kérdése a jelenkori társadalmi életnek egyik legtöbbet feszített problémája. Ha ma már nem is lehet a nők alkalmazása kérdésében a merev tagadás álláspontjára helyezkedni, mindenesetre kétségtelen, hogy a nemzet egész jövője szempontjából káros hatású az a jelenség is, hogy a férfiak által ellátható feladatok betöltésére tömegesen vannak nők alkalmazva. Ennek nevezetesen nemcsak az a következménye, hogy a családi élettől maga az alkalmazott nő van elvonva, hanem az is, hogy az ilyen nő elfoglal olyan munkahelyet, amelynek férfi által való betöltése alkalmat adna egészséges alapokon új család alapítására. Az is figyelmet érdemel, hogy a *hivatali* alkalmazás a nőket éppen abban a társadalmi osztályban vonja el leginkább a gyermekek születésétől, amely osztály szaporodása fajnemesítési és nemzeterősítési szempontból elsőrangú fontosságú lenne.

Nem szorul bővebb kifejtésre, hogy mind a

köz-, mind a magánhivatalokban a különböző nemhez tartozó alkalmazottaknak a pusztán együttmunkálkodása és különösen a férfiaknak hivatali munkakör tekintetében rendszerint élvezett fölérendelt pozíciója minő, erkölcsi szempontból súlyos veszélyt rejt magában. Ez a körülmény vezet nem egyszer a nő egész jövőjét megsemmisítő s a férfi már meglévő családjának harmóniáját feldúló helyzetek kialakulására.

De ha a nőknek férfiak által is betölthető pozíciókra alkalmazása különösen a mai viszonyok¹ között, amikor oly sok férfimunkaerő van tétlenségre kárhozthatva, már önmagában is változtatásra szorul, még fokozottabb mértékben esik kifogás alá a férjes nőknek nemcsak ezentúl való alkalmazása, hanem a már alkalmazott ilyen nőknek az alkalmazásban megtartása is.

A jövőben ki kellene zárni férjes nők *hivatali* alkalmazását, hogy a házasság megkötésével már magukra vállalt családanyai hivatás betöltését a hivatali elfoglaltságuk ne nehezítse, azok a hivatalnok-feleségek pedig, akik alkalmaztatásuk folytán az anya feladatainak teljesítése alól kivonják magukat, ne adjanak a társadalomban hasonló eljárásra olyanoknak is példát, akik alkalmazásban nem állanak. A feleségnek az a magasztos hivatása, amelyet az egyházi felfogás szerinti házasságban be kell töltenie, az ő egész lényét igényli és ha vannak is olyan tiszteletreméltó kivételek, akik anyai és házastársi hivatásuk teljes betöltése mellett is tudnak a köznek kiváló szolgálatokat tenni, az állandó lekötöttséget mag után vonó *hivatali* állás még az ilyen kivételes lények erőit

¹ S. i. az előterjesztés idejében, 1935-ben.

is meghaladja, s a gyermeknevelés vagy a feleség hivatásának betöltése rendszerint áldozatul esik.

Természetes dolog, hogy a férj és feleség kettős jövedelmére beállított életszínvonalnak a nő állásának megszűnése következtében hirtelen beálló süllyedése a családra romboló hatással is lehet és éppen ezért — minthogy nem vagyunk olyan szerencsés helyzetben, mint Anglia, ahol a férjes nők alkalmazásának a kizártsága a régi időktől kezdve következetesen megvalósított elv — a kifogástalan állapotot ebben a vonatkozásban *csak fokozatosan* lehet elérni. De nem lehet semmi akadály a legmerevebb szabállyal megakadályozzuk a kifogás alá eső helyzet ezután való kialakulását és a jogszabályalkotás egyenesen megtiltsa a férjes nők ezutáni alkalmazását. Nem lehet akadály annak sem, hogy az új jogszabály életbelépése után alkalmazásba lépő nők férjhezmenésükkel eddigi állásukat elveszítsék, mert ilyen szabály mellett a nőnek már alkalmazásba lépésekor számot kell vetnie azzal, hogy férjhezmenése esetében helyét másnak kell átengednie.

Az ilyen rendelkezés szerzett jogokat nem érintene és legfeljebb egy *emberöltő eltelte alatt* a férjes nőt valóban visszaadná igazi hivatásuknak, még abban az esetben is, ha az állam és a gazdasági élet megfelelő anyagi erejének hiányában a már alkalmazásban álló férjes nőknek jogaik sérelme nélküli eltávolítása nem is történhetné meg, vagy nem haladna a kívánatos mértékben előre.

8. *„A nem férjes nők munkabéreinek állami beavatkozással szabályozása a bérszabályozás körében bizonyos vonatkozásban már is érvényesülő szempontokon felül az erkölcsiség és a család védelme szempontjából is kívánatos lenne.”*

A nem férjes nők munkabérének szabályozása egyfelől csökkentené a vállalkozóknak a rendszert alacsonyabb munkabérrel beérő nők alkalmazására törekvését, másfelől alkalmas lenne annak a sajnos, igen gyakori helyzetnek a leküzdésére, amikor a nőalkalmazott alacsony járandóságának a magyarázata vagy az, hogy maguk az alkalmazás körülményei nyújtanak módot az erkölcsi szempontból kifogás alá eső mellékkereset szerzésére, vagy az, hogy a szolgálatadó tudatosan tereli nőalkalmazott ját ily mellékkereset szerzése felé. Mindkét jelenség leküzdése a bérszabályozás általános problémájának mikénti megoldásától függetlenül is szükséges lenne.

9. *„Kívánatos lenne a házi vagy belső cselédek elhelyezését (az úgynevezett cselédszerzést) magánvállalkozás teljes kizárásával hatósági engedéllyel olyan szociális, vallásos intézményeknek, tanítórendeknek átengedni, amelyek előzőleg kifejtett közérdekű tevékenységükkel megbízhatóságuknak már biztosítékát adták. Az engedélyesek e munkát kizárólag rendes szerveikkel, tagjaikkal láttathatják el s jogmegvonás terhével másokat (üzletvezetőt stb.) nem bízhatnak meg. A jelenlegi engedélyesek szerzett jogait e javaslat nem érintené; azonban az engedélyes lemondásával, illetőleg annak halálával az engedély érvénye föltétlenül megszűnnék.”*

A mai állapot szerint a cseléd munkába állása után általában minden további ellenőrzés nélkül van, munkahely nélkül pedig helyzete súlyos és sok kísértésnek van kitéve. Amennyiben a helyszerzés a javaslat értelmében intézményesen rendezetnék, úgy különösen a munkanélkülisége idejére a cseléd foglalkoztatásával (női munkásoknál hímzéssel vagy más oly munkával, amely iparosok munkakeresését, megélhetését nem érinti) sok s ma kirívó visszasság orvosoltnék. Amennyiben a cselédet munkahelyén egészségi és erkölcsi szempontból állandó ellenőrzés alatt tartanák — amint több helyszerzéssel foglalkozó szociális intézmény ma is teszi—, az általános szempontból szintén nagyon előnyös lenne.

10. *„A tandíjak vizsgadíjak mértékének, az ösztöndíjak és más kedvezmények előfeltételeinek megállapításában figyelemmel kellene lenni arra, hogy a tanuló (hallgató) egygyermekes vagy többgyermekes családból származik-e.”*

Az egygyermekrendszer követő szülők, még ha alacsonyabb társadalmi rétegekhez tartoznak is, képesek gyermekeiket felsőbbfokú kiképzésben részesíteni, míg ezzel szemben a sokgyermekes családok gyermekei ettől a lehetőségtől, különösen a mai gazdasági viszonyok mellett el vannak zárva. Ennek az eredménye azután az, hogy sok egyetlen gyermek, aki pedig a tehetsége és szorgalma szerint erre nem lenne hivatva, formailag a magasabb értelmiségűek körébe kerül, anélkül, hogy az utóbb reáharuló feladatoknak valóban meg is tudna felelni, míg sok kiváló tehetség pusztán azért, mert a szülők gondoskodásának több

gyermek között kellett megoszlania, nem tud tehetségének megfelelően érvényesülni.

11. *„A nő- és gyermektartásdíj követeléseket a végrehajtási foglалás alól ahhoz hasonló módon kellene mentesíteni, mint ahogyan a megélhetés céljára szolgáló fizetés, nyugdíj és hasonló járandóságok mentesítve vannak.”*

Érezhető hézaga jogunknak, hogy míg a fizetés, nyugdíj, kegy díj, munkabér, napidíj és más járandóság bizonyos létminimumot jelentő része mentesítve van a hitelezők végrehajtási foglалása alól (1908:XLI. t.-c. 6—15. §-ai, addig hiányzik a hasonló rendelkezés a rendszerint kizárólagos megélhetési alapot alkotó és az elsőrendű életszükségletek fedezésére szolgáló tartásdíjak tekintetében. Ezeknél természetesen önállóan kellene megállapítani a végrehajtás alá vonható hányadot és a feltétlenül mentes minimális összeget.

12. *„A végrehajtás alól mentességeket megállapító azokban a jogszabályokban, amelyek a végrehajtást szenvedő legszükségesebb létfeltételeit vannak hivatva megóvni, a mentesség mértékének megállapításában különbséget kellene tenni aszerint, hogy a végrehajtást szenvedő egyedülálló személy-e vagy olyan, aki saját háztartásában feleségének, gyermekeinek vagy más hozzátartozóinak eltartásáról is gondoskodik.”*

Az 1908: XLI. t.-c. 2. §-ának 10., 11., 12., 15. és 16. pontjaiban a felvetett gondolat részben már érvényesül, mert a végrehajtás alól mentesek a végrehajtást szenvedő házanépének céljára szükséges berendezések, ruházati cikkek, gyógyszerek, egy havi időtartamra szükséges élelmi-, tüzelő-

és világítószerrek stb. A gondolat azonban nincs következetesen kiépítve, mert a végrehajtást szenvedő járandóságainak a végrehajtás alól mentes része és az idézett §. 17. pontja értelmében mentes háziállatok száma a családtagok számára figyelem nélkül van megállapítva.

13. *„Szükség lenne olyan szabály megalkotására, amely szerint mindennemű gyermektartásdíj és járulékai tekintetében legalább havi 50 pengőt meg nem haladó összeg erejéig az ingókra vonatkozó végrehajtást a községi elöljáróság is foganatosíthassa a közadók behajtásának szabályai szerint.”*

Szükség lenne ilyen szabályra azért, mivel a teljesen szegény és a saját eltartását is alig megkereső anya nem képes a sok esetben vidéken lakó természetes atyával szemben a tartási ügyben hozott ítéletet végrehajtani, mert nem tudja előlegezni a végrehajtás foganatosításához szükséges bírói végrehajtói díjakat és költségeket. Természetesen ugyanez áll a gyámi vagy ügygondnoki minőségben eljáró hivatásos gyámra is, mert neki sem áll fedezet rendelkezésére a szóbanlevő költségek előlegezése céljából. Ennek folytán a kedvező ítélet az anyára, a kiskorúra és a kiskorút gondozó állami gyermekmenhelyre illuzóriussá válik.

14. *„Büntetéssel kellene sújtani azt, aki a házastársával vagy gyermekeivel (gyámoltjával) szemben őt terhelő tartási, gondozási, nevelési kötelességek teljesítését szándékosan elhanyagolja, akár anyagi, akár erkölcsi vonatkozásban*

jelentkezik a kötelességszegés. Az említett büntetőjogi tényálladék minősített esetenként kellene szabályozni: a) azt az esetet, amikor a kötelességszegés a nevelés eszközeivel való visszaélésben, különösen indokolatlan súlyos testi fenyítésben nyilvánkozik meg-, b) azt az esetet, amikor a kötelességszegéssel okozati összefüggésben a házastárs, gyermek (gyámolt) erkölcsi züllése következik be.”

A más személy vagyonát kezelő kötelességszegését jogunk a sikkasztás és hűtlen kezelés büntetésével szigorú elbírálásban részesíti, a hitelsértésről szóló 1932: IX. t.-c. pedig általában a hitelezők kijátszásával szemben nyújt megfelelő büntetőjogi oltalmat. Mellőzhetetlenül szükséges önálló büntető szankcióról gondoskodni arra az esetre, ha valaki hasonló cselekményeket azokkal szemben követ el, akik a törvény rendelkezése értelmében egyenesen az ő gondoskodására vannak bízva. Ez a szabály helyreállítaná a harmóniát a polgári jog és a büntetőjog rendelkezései közt, mert a polgári jog területén — különösen a végrehajtás alóli mentesség körében — a családjogi tartási kötelesség privilegizált természete már régen elismerésre talált.

15. *„A fennálló jogban csupán ú. n. magánjogi csábításnak minősülő és kártérítési kötelezettséget eredményező cselekmények sorából a súlyosabb megítélés alá vonható eseteknek büntetéssel sújtása megfontolást érdemelne.”*

Ilyen súlyosabb megítélés alá vonható eset lehetne pl. az, amikor a házasságon kívüli nemi

érintkezésre csábítás házassági ígérettel olyan körülmények között történt, hogy a tettesnek az ígéret teljesíthetlenségével vagy a teljesítés súlyos nehézségekbe ütközésével eleve tisztában kellett lennie. Ez a helyzet akkor, ha a csábítást házassági kötelékben élő személy követi el.

Adórendszerünk szerepe a családvédelemben.

Hoványi Lajos dr. előadása.

A család gazdasági fennmaradását szolgáló törvényes rendelkezések közvetlen vagy közvetett módon törekszenek a család gazdasági helyzetének megerősítésére. Az egyik esetben a család jövedelmének emelése, a másik esetben a család terheinek csökkentése szolgál a család gazdasági helyzetének javítására. A családnak közvetlen gazdasági segítséget nyújtó törvényes rendelkezések közül említésre méltók: a családi munkabér, a családi pótlék, az özvegyi és árvajáradék, munkahiány esetére szóló járadékoknak a családtagok számától való függővé tétele, stb. A közvetett gazdasági segítséget nyújtó rendelkezések között jelentős szerepet töltenek be azok az adóügyi rendelkezések, amelyek az adóteher nagyságának és mérvének megállapításánál figyelemmel vannak az adózó családi állapotára és a családtagok számához mérten csökkentik a család adóalanyok adóterhét.

A magyar pénzügyi jogalkotás elsősorban a jövedelemadóról szóló 1909: X. t.-c-ben adott helyet családvédelmi rendelkezéseknek. A törvényhozás a jövedelemadón keresztül juttatta érvényre a családvédelmet, mert a jövedelemadó, alanyi jellegénél fogva, az adóalanynak nemcsak jöve-

dehnet, hanem terheit is mérlegeli és így figyelemmel van az adózó teherbíróképességére is.

Az első lépés kezdetleges és bátortalan, úgy kihatásában, mint módszerében messze elmarad a ma érvényben lévő azonos természetű pénzügyi jogszabályoktól, de minden hiányossága mellett elvitathatatlan érdeme az, hogy közteherviselés szempontjából különbséget állított fel családos és egyedülálló adózók között és ezzel lerakta az alapokat, amelyeken — fokozatos fejlődés során — felépülhetett az a magyar adórendszer, amely az államháztartás szabta kereteken belül jelentős mérvben és több irányban könnyít a sokgyermekes adóalanyok adóterhen.

A jövedelemadóról szóló 1909: X. t.-c.-ben megnyilvánuló családvédelem abban áll, hogy a jövedelemadó mérvének megállapításánál a törvény kisebb adótételt, illetve adókulcsot alkalmaz a családosnál, mint a nőtlennél vagy gyermektelen adózónál és ezáltal mérsékli a családos adóalany jövedelemadó terhét. Az 1909: X. t.-c. 25. §-a szerint, ha az adózó évi jövedelme a 8000 K-át meg nem haladja és kiskorú gyermekeit vagy törvényes kötelezettség alapján más hozzátartozóit saját háztartása körében eltartja, úgy jövedelemadója mérséklendő, még pedig egy fokozattal két vagy három családtag, két fokozattal, négy vagy ennél több ilyen családtag eltartása esetén.

A törvény rendelkezései két szempontból érdemelnek figyelmet.

Az egyik az, hogy adókedvezmény megadását jövedelemhatárhoz kötötte. Az évi 8000 K-t meghaladó jövedelemmel bíró adózó nem részesülhetett a kedvezményben, bármily sok családtag el-

tartásáról is gondoskodott. Ezt a jövedelemhatár-elméletet — megfelelő átértékeléssel — a ma érvényben lévő gyermekkedvezményi rendelkezések is fenntartják. Ez a korlátozás nyilvánvalóan diskutabilis. Mellette felhozható az az érv, hogy az állam az adóbevételekről való lemondás terén csak bizonyos határig mehet el, továbbá, hogy a családvédelmi adópolitikának szociális jellege is van, amiből következik, hogy az állam a pénzügyi áldozatot csak az arra rászorultak számára hozza meg és nem azok részére, akiknek nagy jövedelmük folytán nem okoz anyagi gondot családjuk fenntartása és gyermekeik neveltetése. Ezzel szemben a jövedelemhatár felállításának ellenzői azzal érvelnek, hogy a családfenntartás és főleg a gyermekneveltetés költségeit nem lehet abszolút számokban kifejezni és ezért nem méltányos, hogy azok a többgyermekes adózók, akik nagyobb jövedelmük folytán jobb és költségesebb nevelésben részesülő gyermekeik útján a társadalmat és nemzetet magasabb műveltségű és nagyobb tudású egyénekkel gazdagítják, kizárassanak az adókedvezményből.

Az 1909: X. t.-c. 25. §-ában foglalt rendelkezésnek egy másik sajátossága, hogy a családi adókedvezményt még abban az esetben is nyújtja, ha a családfő csak két családtag (feleség és egy gyermek) eltartásáról gondoskodik, másszóval az „egyke” esetében is. Ezt a felfogást — miként utóbb ismertetjük — a későbbi jogalkotások már nem teszik magukévá, hanem szemelőtt tartva, hogy a népesség száma még két gyermek esetén is csak változatlan marad és hogy csak a harmadik gyermek jelent népeesszaporulatot, az adó-

kedvezményeket korlátozzák a kétgyermekes, majd később — a jelenleg érvényben lévő jogszabályok alapján — a háromgyermekes családokra.

* * *

Az 1909. évi egyenesadó jogalkotást hosszabb szünet követte. Az első világháború idejében élet belépett 1909: X. t.-c.-kel a családvédelem terén tett első lépés csak az „Egyenesadókra vonatkozó törvényes rendelkezések Hivatalos összeállítása” címen ismert 1925—1927. évi pénzügyi jogalkotásokkal folytatódott.

Az 1927. évi Hivatalos összeállítások közül a családvédelmet szolgáló rendelkezéseket az 1927. évi 500/P. M. számú, törvényerővel bíró pénzügyminiszteri rendelet foglalja magában. Ennek intézkedéseit — nagyrészt éppen családvédelmi szempontokból — kiegészítette és továbbfejlesztette az 1929: XXIII. t.-c. és az 1933. évi 2600/M. E. sz. kormányrendelet.

Az 1927. évi 500/P. M. számú pénzügyminiszteri rendelet a trianoni elesettség korában látott napvilágot. Ennek a korszaknak sok gondja és feladata közepette sem mulasztotta a pénzügyi kormányzat, hogy az 1909: X. t.-c.-ben lefektetett családvédelmi rendelkezéseket — az államháztartás súlyos helyzete dacára — továbbfejlessze és elmélyítse.

A jövedelemadóról szóló 1927. évi 500/P. M. számú pénzügyminiszteri rendelet családvédelmi rendelkezései négy csoportba oszthatók: 1. az adómentes létminimum összegének emelése a családtagok számának arányában. 2. A családfővel együtt adózó családtagok létminimumának család-

tagonként való megállapítása. 3. Négynél több gyermek esetén, az adóalap csökkentése. 4. A jövedelemadónál kétféle, a családtagok számához igazodó adókulcs rendszeresítése.

Ezeknek a családvédelmi rendelkezéseknek részletes vizsgálata során arra az eredményre jutunk, hogy azoknak túlnyomó többsége alkalmasnak bizonyult a családvédelem szolgálatára, de akad közöttük olyan is, amely a hozzá fűzött reményeket csak részben váltotta be.

Az adómentes létminimum megállapítása azon az elgondoláson alapszik, hogy egy meghatározott Összegű jövedelem az életfenntartáshoz feltétlenül szükséges és hogy ennek a jövedelemnek adóval való csonkítása az adózó ellátatlanságára vezetne, minek következtében eltartásáról az államnak, vagy a társadalomnak kellene gondoskodni.

A létminimum adómentesítésének elvét egyenesadórendszerünk akként valósítja meg, hogy a jövedelemadó fizetése alól mentesíti: *a)* azokat, akiknek az évi összjövedelme az 1000 P-t meg nem haladja, *b)* azokat, akiknek adómentes és adóköteles jövedelmük van, de az adóköteles jövedelmük a 600 P-t nem haladja meg, *c)* az egyházi javadalmasakat és a magánszolgálatban alkalmazottakat (ideértve a munkásokat is), ha azok alkalmazotti kereseti adó alá eső szolgálati illetményei és ellátásai az évi 3600 P-t nem haladják meg.

Az adómentes létminimum összegét a családos adózónál felemelte az 1929:XXIII. t.-c. 2. §-a alapján kiegészített 1927. évi 500/P. M. számú pénzügyminiszteri rendelet. Eszerint az adómentes jövedelem (létminimum) azoknál az adózóknál, akik-

nek háztartásához egynél több gyermek, tartozik, a második és harmadik gyermek után 100—100 P-vel, a negyedik, ötödik és hatodik gyermek után 200—200 P-vel, azon felül pedig minden további gyermek után 300 P-vel emelkedik.

A gyermekek száma szerint emelkedő adómentes évi összjövedelemnek és az egyébként adóköteles jövedelemnek a gyermekek számára való tekintettel az adó alól mentesülő összegét a következő táblázat tünteti fel:

2 gyermeknél az évi 1100 P összjövedelem, illetőleg az évi 700 P egyébként adóköteles jövedelem;

3 gyermeknél az évi 1200 P összjövedelem, illetőleg az évi 800 P egyébként adóköteles jövedelem;

4 gyermeknél az évi 1400 P összjövedelem, illetőleg az évi 1000 P egyébként adóköteles jövedelem;

5 gyermeknél az évi 1600 P összjövedelem, illetőleg az évi 1200 P egyébként adóköteles jövedelem;

6 gyermeknél az évi 1800 P összjövedelem, illetőleg az évi 1400 P egyébként adóköteles jövedelem;

7 gyermeknél az évi 2100 P összjövedelem, illetőleg az évi 1700 P egyébként adóköteles jövedelem;

8 gyermeknél az évi 2400 P összjövedelem, illetőleg az évi 2000 P egyébként adóköteles jövedelem volt mentes. Ezentúl pedig minden gyermek után 300 pengővel emelkedett úgy a jövedelemadó alól mentes összjövedelemnek, mint az egyébként adóköteles jövedelemnek a gyermekek szá-

mára való tekintettel az adó alól mentesülő összege.

Ugyanígy emelkedett a gyermekek száma szerint az alkalmazottak kereseti adója alá eső szolgálati illetmények és ellátásoknak jövedelemadó alá eső összege is, és pedig

2 gyermeknél az évi 3700 pengő,				
3	"	"	3800	"
4	"	"	4000	"
5	"	"	4200	"
6	"	"	4400	"
7	"	"	4700	"
8	"	"	5000	"

szolgálati illetmény és ellátás nem esett jövedelemadó alá. Ezentúl pedig minden gyermek után 300 pengővel emelkedett a jövedelemadó alá nem eső illetményeknek és ellátásoknak az összege.

A létminimum adómentesítésének ilyen elrendezésével kétségtelenül elérte a jogalkotó, hogy a többgyermekes és főleg sokgyermekes kis adózók jelentékeny része mentesült a jövedelemadó fizetése alól. A rendelkezésnek azonban tagadhatatlan hiányossága és hibája az, hogy mihelyt az adózó jövedelme a legkisebb összeggel, akár csak egy pengővel meghaladta a gyermekkedvezmény útján felfokozott létminimum összegét, úgy jövedelme teljes egészében, tehát a létminimumra és gyermekkedvezményre szánt összegében is adóztatás alá került. A közép jövedelmű adózók pedig egyáltalán nem tudták kihasználni a létminimum emelésében rejlő gyermekkedvezményt.

A létminimum adómentesítésénél mutatkozó törést igyekezett elsimítani a négynél több gyer-

mekes adózóknál a 2600/1933 M. E. számú kormányrendelet alapján kiegészített 1927. évi 500. P. M. számú pénzügyminiszteri rendelet 22.§-ának (6) bekezdése, amely kimondja, hogyha valamely adózó háztartásához négynél több gyermek tartozik és az adózó az előbb említett kedvezmény ellenére is jövedelemadó alá esik, de jövedelemadóalapja a 6000 P-t nem haladja meg, a szabályszerűen megállapítandó adóalapjából az ötödik és hatodik gyermek után 200—200 P, azonfelül pedig minden további gyermek után még 300 P levonható.

Egy másik családvédelmet szolgáló rendelkezése az 1927. évi 500/P. M. számú pénzügyminiszteri rendeletnek, hogy a háztartás fejének jövedelméhez nem számítható hozzá a feleségnek vagy a közös háztartáshoz tartozó többi tagoknak az a keresete, amely fejenként évi 600 P-nél nem több, továbbá ugyanezeknek adómentes szolgálati illetményei.

Ez a rendelkezés családvédelmi és szociális szempontok megvalósítása érdekében részben áttöri a jövedelemadóra vonatkozó törvényes rendelkezéseknek azt a sarkalatos elvét, hogy a családfő közös háztartásához tartozó családtagok jövedelmei a családfő jövedelméhez hozzászámítandók és azzal együtt adóznak. A családtagok létfenntartási költségeinek egyénenként való megállapítása és a létminimumon aluli jövedelmeiknek a családfő jövedelmétől való elkülönítése közel jár ahhoz a külföldi javaslatához (Schlossmann-féle), amely szerint a jövedelmi és kereseti adókat az együttélő család egy-egy tagjára eső átlagos jövedelem vagy kereset alapján kellene kivetni.

A kétféle (rendes és felemelt) adótétel, illetve adókulcs bevezetése olyan rendelkezés, amely kétségtelenül fejlődést jelent abban az irányban, hogy az adóteher viselésében mennél nagyobb különbség tétessék a családos és nem családos adózó között. A kétféle adókulcs alkalmazása által előidézett adóteherkülönbséget még fokozta az, hogy a családosoknál alkalmazandó alacsonyabb (rendes) adótételt a gyermekek számához igazodóan még tovább kellett csökkenteni.

A kétféle táblázat alkalmazásánál a következő szabályok voltak az irányadók:

1. Az első táblázat (rendes adótétel) szerint kell kivetni a jövedelemadót arra az adózóra, akinek a háztartásához az adózón kívül még két családtag tartozik, valamint arra az adózóra, akinek a háztartásához kettőnél több családtag tartozik, de az adóalapul szolgáló jövedelem 6000 pengőnél több;

2. a második táblázat (felemelt adótétel) szerint kell kivetni a jövedelemadót az egyedülálló adózóra, továbbá arra az adózóra, akinek a háztartásához az adózón kívül legfeljebb egy családtag tartozik,-

3. a gyámság alatt álló külön adózó személyek, valamint a lelkészek és a nem természetes személyek terhére az első táblázat szerint kell a jövedelemadót kivetni;

4. ha az adóalap 6000 pengőt nem halad meg és az adózó háztartásához az adózón kívül kettőnél több családtag tartozik, az első táblázatban megállapított adótételeket (rendes adótételeket) a következő eltéréssel kell alkalmazni:

a) az adóalapnak megfelelő adótételnél egy fokozattal kisebb adótételt kell alkalmazni akkor, ha az adózó háztartásához az adózón kívül három, négy vagy öt családtag tartozik:

b) az adóalapnak megfelelő adótételnél két fokozattal kisebb adótételt kell alkalmazni akkor, ha az adózó háztartásához az adózón kívül hat vagy hét családtag tartozik,-

c) az adóalapnak megfelelő adótételnél három fokozattal kisebb adótételt kell alkalmazni akkor, ha az adózó háztartásához az adózón kívül nyolc vagy ennél is több családtag tartozik.

Mínthogy a rendes és felemelt tétel között a különbség átlag 10%, a rendes adótétel egyes fokozatai között pedig átlag 5%, ennek folytán e szabályozás szerint 6000 P jövedelemig a 7 gyermekes adózó 25%-kal, az 5 gyermekes 20%-kal, a két gyermekes pedig 15%-kal kevesebb jövedelemadót fizetett, mint a gyermektelen házas vagy az egyedülálló.

* * *

A családvédelmi adópolitikánk fejlődésének legjelentősebb állomása az 1940:XXII. t.-c, amely a trianoni béklyókból részben már megszabadított, pénzügyileg is megerősödött Magyarország jogalkotása és amelyet méltán nevezhetünk „szociális és családvédelmi adótörvénynek”. Ez a törvény nagyrészt új alapokra fekteti a családvédelmet szolgáló adóügyi rendelkezéseket és egyben az eddiginél nagyobb anyagi áldozatot vállal a családvédelem érdekében.

Az 1940:XXII. t.-c. családvédelmi rendelkezéseit következően csoportosíthatjuk: 1. biztosítja a létminimum adómentességének feltétlen érvé-

nyesülését a 6000 P-t meg nem haladó jövedelmeknél, 2. csökkenti a többgyermekes adózó adóalapját a gyermekek száma szerint. 3. A jövedelmi adót nem fizető többgyermekes kisadózók részére is biztosítja az adókedvezményt oly módon, hogy a terhükre kivetet hozadéki adókból, föld, ház- és kereseti adóból és azok járulékaiból a gyermekek száma szerint progresszíven emelkedő százalékos törlést engedélyez. 4. Felemeli az egygyermekes, a gyermektelen és az egyedülálló adózók jövedelemadóját. 5. Házadókedvezményt nyújt azoknak a háztulajdonosoknak, akik házukat túlnyomórészt vagy kizárólag többgyermekes családoknak adják bérbé.

A létminimum címén igényelhető adómentesség tényleges érvényesítése — miként az előbbieken láttuk — az 1927. évi rendelkezések alapján igen problematikus volt és az esetek nagy részében a létminimum adómentessége a gyermekkedvezménnyel együtt veszendőbe ment, mert a létminimumra eső összeg azaz 1000, 600, illetve 3600 P csak az esetben mentesült az adóztatás alól, ha az adózónak összes tiszta jövedelme nem haladta meg a létminimum összegét. Az 1940:XX. t.-c. megváltoztatta ezt a visszas helyzetet. A törvény 36. §-ának (5) bekezdése olyképen rendelkezik, hogy annál az adózónál, akinek tiszta jövedelme a 6000 P-t nem haladja meg, a jövedelemadóból 10 P-t — mint az adómentes 1000 P jövedelemre eső adót — le kell vonni. A törvény más síkra fektette a létminimum adómentesítésének kérdését és érvényt szerezve a szociális igazságnak, biztosította, hogy a létfenntartási költségek az adó alól mentesüljenek. Ennek a rendel-

kezesnek nemcsak szociális, de család vád elmi szempontból is nagy jelentősége van, mert ennek folytán a többgyermekes adózó nemcsak abban a kedvezményben részesül, hogy — miként a későbbiekben részletesen ismertetjük — az adóalapját csökkentik gyermekei számának arányában, hanem az ezek után terhére megállapított jövedelemadóból a létminimumra eső adó címén még 10 P-t levonásba hoznak.

A törvénynek egy másik fontos újítása, hogy a többgyermekes adózónak jövedelemadóalapját a vele közös háztartásban élő gyermekek száma szerint csökkenti.

Az1940:XX. t.-c. 42. §-a azt az adózót, akinek háztartásához kettőnél több gyermek tartozik, a következő adókedvezményben részesíti: „Annak az adózónak a jövedelemadó alapjából, akinek tiszta jövedelme az évi 12.000 P-t nem haladja túl, az első és második gyermek után 200—200 P-t, a harmadik és negyedik gyermek után 300—300 P-t, minden tovább gyermek után 500 P-t le kell vonni és erre a csökkentett adóalapra kell a megfelelő adótételt alkalmazni.”

Szembeötlő, hogy a törvény eltérőleg az eddigi rendelkezésektől nem a „családtagok”, hanem kifejezetten „gyermekek” számától teszi függővé az adókedvezmény engedélyezését és ezzel hangsúlyozza az intézkedésnek gyermekkedvezményi jellegét. A gyermekkedvezmény igénybevételére való jogosultságot a gyermekek számától teszi függővé, melynek alsó határát három gyermekben állapítja meg. Népeségsgszaporodási és egyben szociális okokból a kedvezmény mérvét — azaz az adóalapból gyermekenként levon-

ható összeg nagyságát —, nem lineárisan állapítja meg, hanem ugrásszerűen növeli már a harmadik gyermektől kezdve.

Azáltal, hogy a törvény, ellentétben a múlttal, nem az adómentes létminimumot növeli gyermekek száma szerint, hanem pozitív formában a jövedelemadó alapot csökkenti, kiküszöböli annak lehetőségét, hogy a gyermekkedvezményben rejlő adókönyvités elsikkadjon. A gyermekkedvezmény ilyenén szabályozásával szemben talán felhozhatók azok az esetek, amikor a sokgyermekes kis adózó az alacsony jövedelme miatt nem tudja teljes mértékben kihasználni a gyermekei száma szerint neki járó levonásokat. Erre válaszuk csak az lehet, hogy az adókedvezmény természetes korlátja az adó összege, amelyből a kedvezmény nyújtható, másszóval az adózáson át nyújtott családvédelemnek optimuma a teljes adómentesség.

Az alábbi táblázatok egyrészt szemléltetik azokat az összegeket, amelyekkel a többgyermekes adózó jövedelemadó alapja gyermekei számának megfelelően csökken; másrészt mutatják, hogy a létminimum címén az adóból levonásba hozandó 10 P figyelembevételével mily összegű jövedelem mellett mentesül a többgyermekes adózó a jövedelemadó tényleges fizetése alól.

	3 gyermek tartozik, a jövedelemadóalapjából	700 P-t
Ha az adózó háztartásához	4	1.000
	5	1.500
	6	2.000
	7	2.500
	8	3.000
	9	3.500
	10	4.000
	11	4.500
	12	5.000

le kell vonni és erre a csökkentett adóalapra kell a megfelelő adótételt a létminimumra eső 10 P levonása mellett alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy

n	3	gyermekes adózó		}	csak akkor fizet	}	ha 1,700 P-t
• 4	•	•	•		• 2,000		•
• 5	•	•	•		• 2,500		•
• 6	•	•	•		• 3,000		•
• 7	•	•	•		• 3,500		•
• 8	•	•	•		• 4,000		•
• 9	•	•	•		• 4,500		•
• 10	•	•	•		• 5,000		•
• 11	•	•	•		• 5,500		•
• 12	•	•	•		• 6,000		•

meghaladó tiszta jövedelme van.

Az 1940:XXII. t.-c. gondoskodik azokról a többgyermekes kis adózókról is, akik az előbb ismertetett gyermekkedvezményben azért sem részesülhetnek, mert nem alanyai a jövedelemadónak. A törvény 42. § 2. pontja szerint ezeknél a kis adózóknál a gyermekek száma szerint a föld, ház- és kereseti adóból, valamint az ezek után járó állami, törvényhatósági és községi adókból az első és második gyermek után 5—5%-ot, a harmadik és negyedik gyermek után 7—7%-ot, minden további gyermek után 10%-ot kell törölni. Ez a rendelkezés nem csupán családvédelmi, hanem főleg adójogi szempontból tarthat számot érdeklődésre. Az adójognak alapelve, hogy a hozadéki adók, mint amilyen a föld- és házadó, az adótárgyat teljes bruttó hozamában vonják adó alá és nincsenek tekintettel az adótárgy tényleges birtokosának, azaz az adóalanynak személyi körülményeire. Ezen a merev elven nyugszik a hozadéki adók jogkonstrukciója és nyilvánvalóan ebben leli magyarázatát az, hogy az általános közteherviselésnek a múlt század közepén európa-

szerte történt bevezetése során a törvényhozók hozadéki adókat léptettek életbe, mert az azokban rejlő merevség mutatkozott legalkalmasabb eszköznek a rendi alkotmány idején fennállott személy-adómentességek megszüntetésére. Amikor tehát a magyar törvényhozás személyi adó hiányában a hozadéki adóknál kárpótolja a többgyermekes adóalanyt és a hozadéki adóknál veszi tekintetbe az adóalany személyi körülményeit, akkor kizárólag családvédelmi szempontból és a családvédelem érdekében részben szakít a hozadéki adók doctrinair elvével. Azért csak részben, mert eme rendelkezés mellett is — a hozadéki adók természetének megfelelően — bruttó hozadékában adóztatja az adótárgyat (földet, házat) és a gyermekkedvezményt a kivetett adónak részbeni törlése útján adja meg a sokgyermekes adóalanynak. Minthogy ez az adókedvezmény kimonrottan a legkisebb adózókra vonatkozik, akiknek terhére kivetett föld, ház, vagy kereseti adó összege magábanvéve sem nagy, a kedvezmény mérvét jelentősnek kell mondanunk. Ezt szemlélteti az alábbi táblázat, mely szerint:

ha a háztartáshoz	3	gyermek tartozik	17 ⁰ / ₁₀₀ -ot
..	4	..	24 ..
..	5	..	34 ..
..	6	..	44 ..
..	7	..	54 ..
..	8	..	64 ..
..	9	..	74 ..
..	10	..	84 ..
..	11	..	94 ..
..	12	..	100 ..

kell törölni az adózó terhére előírt földadóból, házadóból és általános kereseti adóból» valamint az ezek után járó állami, törvényhatósági és községi adókból.

Az 1940:XX. t.-c. nem elégszik meg azzal ^{ho}gY a többgyermekes adózó adóterhét csökkenti, hanem ezzel a rendelkezésével párhuzamosan növeli az egyedülálló, a gyermektelen és egygyermekes adózónak adóterhét. A törvényhozót az állampénzügyi (fiskális) szempontok mellett nyilvánvalóan az a törekvés vezette, hogy azt a különbséget, amely a két kategória terhei között a családfenntartással járó Költségtöbblet miatt fennáll, lefokozza és ezzel a teherviselésüket arányosítsa.

Az egyedülállók, a gyermektelenek és az egygyermekes adózók súlyosabb megadóztatására vonatkozó rendelkezést az 1940:XXH. t.-c. 36. §-ának (3) bekezdése tartalmazza, amely szerint annál az adózónál, akinek a háztartásához csak két olyan családtag tartozik, akinek jövedelmét feltétlenül a családfő jövedelméhez kell számítani, a jövedelemadót 5%-kal magasabb összegben, egy ilyen családtag esetében 10%-kal magasabb összegben, ha az adózó háztartásához ilyen családtag egy sem tartozik, 15%-kal magasabb összegben, annál az adózónál pedig, akinek a háztartásához ilyen családtag egy ¹seri tartozik, 30 / éves elmúlt és házasságot egyáltalában nem kötött, 25%-kal magasabb összegben, kell kivetni. A nősülési vagy férjhezmenési tilalom alatt álló egyházi személyeknél azonban jövedelemadót csak 15%-kal magasabb összegben kell kivetni.

Ennek a rendelkezésnek családvédelmi jelleget

az ad, hogy az egyedülállót azért sújtja nagyobb adóteherrel, mert nem viseli a családfenntartással és gyermekneveléssel járó terheket. Hogy ez az intézkedés mily hatékonyan szolgálja az adóterhek családvédelmi szempontból való arányosítását, annak megvilágítására szolgál az alábbi összeállítás:

3000 P tiszta jövedelem esetén a jövedelemadó a 30 éves, házasságot még nem kötött adózónál	58.75 P
a gyermektelen családnál	53.25 P
az egygyermekes családnál	50.50 P
a kétgyermekes családnál	45.— P
a háromgyermekes családnál	24.— P
a négygyermekes családnál	18.— P
az ötgyermekes családnál.....	8.— P
a hatgyermekes családnál	—.— P

Az 1940: XX. t.-c. az előbbieken ismertetett családvédelmi rendelkezéseken felül egy felhatalmazást is tartalmaz, amelynek értelmében a pénzügyminiszter adókedvezményben részesítheti azokat a házbirtokosokat, akiknek bérházában lakó családok gyermekeinek száma az összes lélekszámnak legalább a felét teszi ki.

Azokat a házbirtokosokat pedig, akik a bérházukban lévő lakásokat kizárólag többgyermekes családoknak adják bérbe, a törvény 10. §-ának (2) bekezdése értelmében az a kedvezmény illeti meg, hogy a kivetett házadóból — minden lakás után külön-külön kiszámítva — egy-egy gyermek után évente 5—5%-ot kell mindaddig törölni, amíg a kedvezmény feltételei fennforognak.

Ez a rendelkezés, miként a törvény indokolása

mondja, enyhíteni akarja azt a sűrűn felpanaszolt visszás helyzetet, hogy a házbirtokosok a gyermekes családoknak nem szívesen adják bérbe a házukban lévő lakásokat. Ezt az ellenszenvet részben azzal lehet magyarázni, hogy a gyermekek nemcsak a lakásban, hanem az épület egyes részeiben is nagyobb károkat okoznak, mint a felnőttek és így a háztulajdonosoknak az épület fenntartásával járó költségei is nagyobbak, mint abban az esetben, ha az épületben csak gyermektelen családok laknak.

A törvényes felhatalmazás alapján a pénzügyminiszter a 139.800/1940. VII. számú rendeletével azoknak a házbirtokosoknak adókedvezményét, akiknek bérházában lakó családok gyermekeinek száma az összlétszámnak legalább felét teszi ki, az alábbiakban állapította meg:

a) ha a gyermekek száma az összes lélekszámnak legalább 50%-át teszi ki, a házadónak és járadékainak 5%-át;

b) ha a gyermekek száma az összes lélekszámnak legalább 60%-a, a házadónak és járadékainak 6%-át, végül

c) ha a gyermekek száma az összes lélekszámnak 70%-át is meghaladja, a házadónak és járadékainak 10%-át kell utólag törölni.

Nem vitatható, hogy a többgyermekes családok lakásszükségletét kielégítő háztulajdonosok részére adókedvezményt biztosító rendelkezések a családvédelem szolgálatában állanak és az sem tagadható, hogy adóügyi vonatkozásúak, de mégsem nevezhetők adóügyi családvédelmi rendelkezéseknek, mert nem egyesítik egy személyben a családvédelmet és az adókedvezményt, hanem

más személy az adóban kedvezményezett és más személy a családvédelemben részesülő. Ez a rendelkezés iskolapéldája annak, hogy per excelsace társadalompolitikai feladatok (mint amilyen a többgyermekes családok lakásszükségletének kielégítése) adótörvényeken keresztül is megvalósíthatók és egyben tanúbizonysága annak, hogy a magyar törvényhozás a családvédelem érdekében nem idegenkedett a más rendeltetésű adótörvényeket ilyen célra is igénybe venni.

Ha visszatekintünk a családvédelem szolgálatában álló pénzügyi jogalkotás három évtizedes múltjára, úgy megállapíthatjuk, hogy a jövedelemadóról szóló 1909: X. t.-c. megalkotása óta a törvényhozás állandóan szemelőtt tartotta azt az elvet, hogy a családvédelem — ha nem is elsődlegesen — de adópolitikai feladat. Ennek az elvnek megfelelően az időközben hozott összes egyenesadó törvényekben helyet biztosított családvédelmi rendelkezéseknek. A rendelkezések úgy módszerben, mint hatékonyságban fokozatos fejlődést mutatnak fel. Jelenlegi hatékonyságukra reávilágít az, hogy az 1941. évi jövedelemadó kivétel során 12.693 többgyermekes adózónak jövedelemadó terhe gyermekeik számára tekintettel csaknem 900.000 P-vel csökkent, ugyanakkor 14.484 többgyermekes adózó a gyermekek számára tekintettel teljesen mentesült a jövedelemadó fizetése alól, 236.479 kisadózó pedig gyermekei számára tekintettel a föld-, ház- és általános kereseti adó adóterhéből összesen csaknem 2,600.000 P adótörlesztésben részesült.

E számok beszédesebbé tétele a jövő jogalkotás feladata.

Családvédelemmel (népvédelemmel) kapcsolatos törvények és rendeletek jegyzéke.

(Lezárattott 1942. decemberben.)

Összeállította: *GlacZ Ottmár dr.*

Adómentesség, új házaknál és toldaléképítkezésnél	1921 : LI. t.-c. 1923 : XXXIV. t.-c. 1925 : XVIII. t.-c.
Adómérséklés, a földhözjutattaknál, elemi kár esetén..	2300/1942. M. E.
Adómérséklés, 4-nél több gyermek esetén	2600/1933. M. E.
Adónál (jövedelem) kedvezményes kulcs 2, vagy 2-nél több családtag esetén	500/1927. P. M. 22. §. (3) és (4).
Állami alkalmazottak családi pótléka	1912 : XXXV. t.-c. 1917 : IX. t.-c.
Anyavédelem	150.443/1930. K. M.
Anyavédelem a Zöldkeresztes szolgálathoz tartozik	730/1940. B. M.
Ápolási, kórházi költségért a család, község, kincstár felel	1898 : XXI. t.-c.
Aratómunkások támogatása katonai szolgálat miatt	165.000/1940. F. M.
Árvák gyámfelügyelete	1877 : XX. t.-c.
Árvapénzek gyümölcsöztetése..	123.000/1902. B. M.
Árvaság esetére biztosítás . .	1928 : XL. t.-c.
Árvaság esetére biztosítás közalkalmazottaknál	5630/1928. M. E.
Árvasági biztosítása (segéd-) házfelügyelőnek	6000/1940. M. E.

Árvaszékek	1877 : XX. t.-c.
Áttérés egyik vallásról a má- sikra gyermekeknél	1868 : LIII. t.-c.
Bábagyakorlat	1876 : XIV. t.-c.
Bábák működési engedélye ..	1001/1940. B. M.
Bajtársi Szolgálat szervezése ..	529.150/1942. O. Sz. F.
Baleseti biztosítás	1927 : XXI. t.-c.
Baleseti biztosítás gazdasági munkásoknál és cselédeknel	1900 : XVI. t.-c.
Baleseti biztosítás házfelügyelő- nek	6000/1940. M. E.
Baleseti biztosítás vízitársulati alkalmazottak részére	37.777/1924. VI. 2. F. M.
Baleseti segély a mezőgazda- sági biztosítottnál	157.800/1938. F. M. 1900 : XVI. t.-c. 1912 : VIII. t.-c.
Baleseti védelem az iparban ..	1893 : XXVIII. t.-c.
Betegápolási alapról	1898 : XXI. t.-c.
Betegségi biztosítás	1927 : XXI. t.-c.
Betegségi biztosítása a házfel- ügyelőnek	6000/1940. M. E.
Betegségi segély OTI-nál	1927 : XXI. t.-c.
Betegsegélyezési alap rendőr- és csendőrlégénység részére	1936 : VIII. t.-c. 130.800/VI. b. 1936. B. M. 120.000/1936. B. M.
Betegségi segély vízitársulati alkalmazottak részére	37.777/1924. VI. 2. F. M. 25.400/1925. VI. 2. F. M.
Biztosítás öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére	1928 : XL. t.-c.
Családi birtok	1920 : XXXVI. t.-c. 1924 : VII. t.-c. 1931 : XXXV. t.-c.
Családi birtok végrehajtás alóli mentessége	1920 : XXXVI. t.-c.
Családirház építkezések előmoz- dítása	1930 : XLI. t.-c.

Családirház építéséhez és tata- rozásához kölcsön (sokgyer- mekes családnak)	3500/1941. M. E. 44.000/1936. I. M. 1936 : XI. t.-c.
Családi hitbizomány	8420/1920. M. E.
Családi otthon védelme	1912 : XXXV. t.-c.
Családi pótlék közalkalmazot- taknál	1917 : LX. t.-c. 1934 : I. t.-c. 3000/1932. M. E.
Családi pótlék városi alkalma- zottak részére	1912 : LVIII. t.-c. 1917 : IX. t.-c.
Családpénztárak (szakmai) fel- állítás	60.500/1938. I/a. K. K. M. 73.000/1938. Ip. M. 50.000/1938. Ip. M. 1938 : XXXVI. t.-c.
Családpénztár módosítás	
Család segélyezése hōsi halál, vagy egyéb veszteség folytán	35.971/1941. H. M.
Családvédelem a közalkalma- zottaknál	1938 : XXXVIII. t.-c.
Családvédelmi Alap szervezete és működése	7000/1940. M. E.
Csecsemők szoptatása dajka út- ján	1876 : XIV. t.-c.
Csecsemővédelem a Zöldke- resztes szolgálathoz tartozik	730/1940. B. M.
Cselédkönyv férjes asszonynak kiadandó; ha férj külön nem ellenzi	86.154/1897. B. M.
Cselédtörvény	1876 : XIII. t.-c.
Csendőrség betegsegélyezése (CSERBA)	130.800/VI/b 1936. B. M.
Cséplőgépnél alkalmazottak kö- telező biztosítása	1902 : XIV. t.-c.
Dajka orvosi ellenőrzése	1876 : XIV. t.-c.
Dajka orvosi ellenőrzése óvo- dáknál	1891 : XV. t.-c.
Dajkákról	1891 : XV. t.-c.

Dohánykertész járandósága ..	1933 : V. t.-c.
Dohánykertészek jogviszonya..	1900 : XXIX. t.-c.
Drágasági pótlék	3620/1941. M. E.
	9150/1940. M. E.
	9070/1941. M. E.
	9080/1941. M. E.
Egészségügyi törvény	1876 : XIV. t.-c.
Egészségügyi védőnő	888/1940. B. M.
Egészségvédelmi (Zöldkereszt) szolgálat..	1000/1940. B. M.
Egészségvédelmi szövetség ..	225.800/1940. B. M. XV.
Éjjeli munka korlátozása az iparban	1923 : XVI. t.-c.
Éjjeli munka korlátozása az iparban gyermekeknél és nőknél	150.443/1930. K. M.
Éjjeli munka tilalma nőknél ..	1908 : LIII. t.-c.
	1911 : XIX. t.-c.
	1928 : V. t.-c.
	1928 : XXVIII. t.-c.
	1937 : I. t.-c.
	1908 : XLVI. t.-c.
Elemi iskolai oktatás, ingyenes	
Elemi kár esetén adómérséklés a földhözjuttatottaknál	2300/1942. M. E.
Elhagyott gyermekek menhelyi elhelyezése	1/1903. B. M.
Elmebetegek gondnokság alá helyezése	1877 : XX. t.-c.
Építési hitel falusi kislakás építésére	1927 : XIX. t.-c.
Építési kölcsönök	100.000/1937. F. M.
Építési kölcsönök sokgyermekes családnak	3500/1941. M. E.
Épületátalakítás folytán adókedvezmény	140.000/1940. VII. P. M.
Erdőmunkások jogviszonya ..	1900 : XXVIII. t.-c.
Erkölcsei romlásnak kitett gyermekek elhelyezése menhelyben	60.000/1907. B. M.
Falusi kislakásépítés	1927 : XIX. t.-c.
Falusi kislakásépítésre kölcsönnyújtás	86.200/1927. F. M.
	35.700/1927. I. M.

Feleség végkielégítési igénye keresk. és ipari vállalatnál alkalmazásban állott férje után	1910/1920. M. E.
Felmondási idő ipari alkalmazottaknak	3760/1940. M. E.
Férjes asszonyoknak cseléd-könyvet ki kell adni, ha férj külön nem ellenzi	86.154/1897. B. M.
Fiatalkorú javítónevelése .. .	1908 : XXXVI. t.-c.
Fiatalkorúak foglalkoztatása az iparban	1928 : V. t.-c.
	78.000/1923. K. M.
Fiatalkorúak foglalkoztatása az iparban éjjel	1928 : XXVI. t.-c.
Fiatalkorúak foglalkoztatása szén- és fűtőmunkára .. .	1928 : XVII. t.-c.
Fiatalkorúnak (18 éven aluli) szeszes ital nem szolgáltatható ki	1927 : XXXIII. t.-c.
Fizetés végrehajtásának korlátozása	1908 : XLI. t.-c.
Fizetési pótlék	9150/1940. M. E.
	3620/1941. M. E.
	9070/1941. M. E.
	9080/1941. M. E.
Fizetési szabadság az iparban és kereskedelemben	3000/1938. Ip. M.
	1937 : XXI. t.-c.
Fizetési szabadság az állami vas-, acél- és gépgyárakban	17.182/1938. Ip. M.
Földbirtok átengedésre kötelezése	100.000/1937. F. M.
Földbirtok juttatás gazdálkodóknak	1928 : XLI. t.-c.
Földbirtokpolitikai intézkedések	1936 : XXVII. t.-c.
Földbirtok törvény	1920 : XXXVI. t.-c.
	1924 : VII. t.-c.
Földhözjuttatott adójának mérséklése elemi kár esetén ..	2300/1942. M. E.

Földművelésügyi tárca munká- latainál alkalmazottak bizto- sítása	176.200/1938. F. M. 1876 : XIII. t.-c. 1907 : XLV. t.-c.
Gazdasági házi (belső) cselédek Gazdasági cselédek jogviszonya Gazdasági cselédek stb. gyógy- kezelése magánorvos által ..	55.580/VI. I—1927. F. M.
Gazdasági cselédek szolgálati ideje	1935 : II. t.-c.
Gazdasági munkabérek	8610/1941. M. E. 111.222/1942. M. E.
Gazdasági munkabérek meg- állapítása	1923 : XXVI. t.-c. 1940 : XV. t.-c.
Gazdasági munkabérek (legki- sebb)	130.000/1940. F. M.
Gazdasági munkabérek (legki- sebb) mely munkákra álla- píthatók meg	168.600/1940. F. M.
Gazdasági munkabérenél juta- lom	4520/1941. M. E.
Gazdasági munkás és cseléd baleseti, munkaképtelenségi, öregségi, halálozási segélye	6531/1902. F. M.
Gazdasági munkás- és cseléd- segélypénztár	6531/1902. F. M. 1900 : XVI. t.-c.
Gazdasági munkások öregségi biztosítása	1938 : XII. t.-c.
Gazdasági munkásházak építé- sének támogatása	1907 : XLVI. t.-c. 1923 : XXIII. t.-c.
Gazdasági munkaszerződéseken alapuló követelések védelme	1933 : V. t.-c.
Gazdasági munkások özvegyei- nek járadéka	80.000/1939. F. M. 1939 : XVI. t.-c.
Gazdasági munkáspénztárról ..	1900 : XVI. t.-c. 1902 : XIV. t.-c. 1912 : VIII. t.-c.

Gazdasági munkaszerződésekről	1898 : II. t.-c. 1899 : XLII. t.-c. 1907 : XLV. t.-c. 1899 : XLII. t.-c.
Gazdasági segéd munkásokról..	1899 : XLII. t.-c.
Gazdatiszt anyagi érdekeinek biztosítása	1900 : XXVII. t.-c.
Gazdatiszt elhalálozása esetén végkielégítés a családnak ..	1900 : XXVII. t.-c.
Gazdatisztek jogviszonyáról ..	1900 : XXVII. t.-c.
Gazdatisztek öregségi, rokkantsági, haláleseti biztosítása ..	55.000/1937. F. M. 1877 : XX. t.-c.
Gondnokság alá helyezés	1885 : VI. t.-c.
Gondozásba kiadott gyermekek tartásdíja	371.500/1941. XVII. B. M.
Gyám elszámolási kötelezettsége	1877 : XX. t.-c.
Gyámpénztárak kezelése	123.000/1902. B. M.
Gyámsági törvény	1877 : XX. t.-c.
Gyermek elhelyezése és tartása a házasság felbontása esetén	1894 : XXXI. (95. §.)
Gyermek (12 éven aluli) menhelyen elhelyezése bűncselekmény elkövetése esetén..	1908 : XXXVI. t.-c.
Gyermek (14 éven aluli) hajón munkára nem alkalmazható..	32.043.1933. K. M.
Gyermek (18 éven aluli) hajón szemesnek, vagy fűtőnek nem alkalmazható	32.043/1933. K. M.
Gyermek végkielégítési igénye keresk. és ipari vállalatnál alkalmazásban volt apja után	1910/1920. M. E.
Gyermekágyi segély közalkalmazottaknál, ikerszülés esetén kétszer jár	3000/1936. M. E. 9900/1938. M. E.
Gyermekek igénye apjuk után az önállósítási alap kölcsönére	4600/1937. M. E.
Gyermekek iskolába járatása	1868 : XXXVIII. t.-c.

Gyermekek alkalmaztatása a mezőgazdaságban	1927 : II. t.-c.
Gyermekek egészségügyi felügyelete (hatósági)	1876 : XIV. t.-c.
Gyermekek éjjeli munkája	150.443/1930. K. M.
Gyermekek elhelyezése és eltartása a házasság felbontása esetén	1894 : XXXI. t.-c.
Gyermekek foglalkoztatása az iparban	1928 : V. t.-c. 78.000/1923. K. M. (147. §.)
Gyermekek foglalkoztatása tenyeren	1928 : XVI. t.-c.
Gyermekek (7 éven felüli) gondozása	1901 : XXI. t.-c.
Gyermekek (elhagyott, vagyon-talan) menhelyi elhelyezése	1/1903. B. M.
Gyermekek (szegény) segélyezése	204.900/1931. B. M.
Gyermekek vallása	1868 : LIII.
Gyermekkereskedelem elnyomása	1925 : XIX. t.-c.
Gyermek menedékház	1891 : XV. t.-c.
Gyermekmenhelyről (állami)	1901 : VIII. t.-c.
Gyermekmenhelybe való felvétel	2000/1925. N. M. M. eln. b.
Gyermeknevelési pótlék a kereskedelmi és ipari munkásoknál	50.000/1938. Ip. M.
Gyermeknevelési pótlék munkásoknál	1938 : XXXVI. t.-c.
Gyermektartási díj igénylése a menhelytől	1/1903. B. M.
Gyermekvédelem az ipari üzemekben az iparügyi miniszterhez; keresk. üzemekben a kereskedelemügyi miniszterhez tartozik	7500/1935. M. E.
Gyógyítási költség vaspálya által okozott testi sértésnél	1874 : XVIII. t.-c.

Hadbavonultak családjának segélyezése	940/1942. M. E. 1990/1942. M. E. 45.100/el. 23—1941. H. M. 45.101/el. 23—1941. H. M.
Hadbavonult ellen árverés nem tartható	7110/1938. M. E.
Hadbavonult lakása nem mondható fel, ha a lakbért fizeti	7110/1938. M. E.
Hadbavonultak visszamaradottainak bajtársi szolgálata . .	529.150/1942. Oszf.
Hadiárvák ellátása	2700/1922. M. E. 1933 : VII. t.-c.
Hadiárvák haditelke	1820/1917. M. E.
Hadigondozói felügyelet a katonaságnál	608.687/22—942. H. M.
Hadigondozott járadéka	7440/1941. M. E.
Hadigondozottak ellátása	6700/1942. M. E.
Hadirokkantak ellátásáról és kedvezményeiről	2700/1922. M. E. 1933: VII. t.-c.
Hadirokkantak és hadigondozottak segélyezése Erdélyben és a keleti részeken	9400/1940. M. E.
Hadirokkantak haditelke	1820/1917. M. E.
Hadirokkantak ideiglenes gondozása	612.403/22—941. H. M.
Hadisegély	6800/1942. M. E.
Hadiözvegyek ellátása	2700/1922. M. E. 1933 : VII. t.-c.
Hadiözvegyek haditelke	1820/1917. M. E.
Hadiözvegyek segélyezése	7440/1941. M. E.
Haláleseti biztosítás gazdatisz- teknél	1936 : XXXVI. t.-c.
Halálzási segély gazd. munkásnak és cselédnek	87.000/1938. F. M. 1900 : XVI. t.-c. 1912 : VIII. t.-c. 1938 : XII. t.-c.
Halálzási segély OTI-nál	1927 : XXI. t.-c.

Haszonbérek mérséklése	89.430/1940. F. M. 288.000/1941. F. M.
Haszonbérek mérséklése vízkár miatt	6780/1941. M. E.
Hatósági orvosi szolgálat	1936 : IX. t.-c.
Házadómentesség a munkás- lakóházak részére	2110/1942. M. E.
Házadómentesség Budapesten és juttatott házhelyeken	1929 : XXIX. t.-c.
Házasodási kölcsön	1100/1941. B. M.
Házépítési kölcsönöknél elen- gedés sok gyermek esetén	200/1941. B. M.
Házfelügyelők betegségi stb. biztosítása	6000/1940. M. E.
Házhelyek igénylése	8420/1920. M. E.
Házhelyek kijelölése és jutta- tása	1920 : XXIX. t.-c. 1924 : VII. t.-c.
Házhelyek szerzése	99.000/1941. F. M. 280.000/1941. F. M. 1940 : IV. t.-c.
Házhelyen (juttatott) épült ház adómentessége	1929 : XXIX. t.-c.
Himlőoltás	1876 : XIV. t.-c.
Hítbizományi kisbirtok	44.000/1936. I. M. 1936 : XI. t.-c.
Hitel (termelési) a mezőgazdák részére	1490/1942. M. E.
Hitel (készpénz és anyag) sok- gyermekes családnak	3500/1941. M. E.
Illetékmentesség (okirati) a sze- gényeknek	129.129/1940. P. M.
Ingtalanban részesítés	1936 : XXVII. t.-c.
Ingtalan eldarabolás	100.000/1937. F. M.
Ingtalanok juttatása földbirtok- törvény alapján	5580/1928. M. E.
Iparban nők éjjeli foglalkozta- tása tilos	1908 : LIII. t.-c. 1911 : XIX. t.-c. 1928 : V. t.-c. 1928 : XXVIII. t.-c.

Ipari alkalmazottak baleseti védelme	1893 : XXVIII. t.-c.
Ipari alkalmazottak felmondási és végkielégítési igénye	3760/1940. M. E.
Ipari munkások gyermeknevelési pótléka	50.000/1938. Ip. M.
Ipari üzemekben a gyermekek, nők védelme, munkabér, munkaidő, munkaszünet az iparügyi miniszterhez tartozik	7500/1935. M. E.
Iparostanonc mikénti tartásának ellenőrzése	30.000/1936. Ip. M.
Iskolaköteles gyermekek (mezőgazdasági) fuvaroztatása	1926 : VII. t.-c.
Iskolaköteles gyermek sem iparban, sem kereskedelemben nem alkalmazható	1922 : XII. t.-c.
Iskoláztatási kötelezettség	1868 : XXXVIII. t.-c.
Kártérítés vaspályák által okozott halálnál és testi sértésnél	1874 : XVIII. t.-c.
Katonai szolgálatban meghalt, vagy sérült családjának segélyezése	35.971/1941. H. M.
Katonai szolgálat miatt keresményükben megrövidült aratómunkások támogatása	165.000/1940. F. M.
Katonai szolgálatot teljesítők családjának segélyezése	940/1942. M. E. 45.100/el. 23—941. H. M. 45.101/el. 23—941. H. M.
Katonai szolgálatra bevonult egyén elleni végrehajtás	5140/1940. M. E.
Katonai szolgálatra bevonult egyén lakbérfizetése:	5140/1940. M. E.
Kereskedelmi munkások gyermeknevelési pótléka:	50.000/1938. Ip. M.
Kereskedelmi üzemekben a gyermekek, nők védelme,	

munkabér, munkaidő, munkaszünet stb. a keresk. miniszterhez tartozik:	7500/1935. M. E.
Kihágási büntetéspénzek szegényügyi célokra fordítandók	1901 : XX. t.-c.
Kisbirtok hitbizománnyá alakítása	44.000/1936. I. M.
Kisbirtokok szerzése	99.000/1941. F. M. 280.000/1941. F. M.
Kisdédovási kérdésekben (egyekben) a tisztifőorvos jár e!	1030/1936. B. M.
Kisdédovás	1891 : XV. t.-c.
— felügyelete	1936 : XXIII. t.-c.
Kisdédovodák a belügyminiszterhez tartoznak	1030/1936. B. M.
Kishaszonbérletek alakítása	8420/1920. M. E. 5580/1928. M. E. 99.000/1941. F. M. 280.000/1941. F. M. 1920 : XXIX. t.-c. 1940 : IV. t.-c.
Kiskorúság meghosszabbítása:	1877 : XX. t.-c. 1885 : VI. t.-c.
Kislakások adómentessége	1939 : IX. t.-c.
Koldulási engedély	172.000/1936. B. M.
Kórházi ápolás vizitársulati alkalmazottak felesége és családtagja részére	37.777/1924. VI. 2. F. M. 25.400/1925. VI. 2. F. M.
Kölcsön falusi kislakás építésére	86.200/1927. F. M. 35.700/1927. I. M.
Kölcsönöknél (házépítési) kedvezmény sokgyermekes családoknak	200/1941. B. M.
Kölcsönigénylés a Nemzeti Unállósítási Alapból	1700/1941. M. E.
Közalkalmazottak családi pótléka	1912 : XXXV. t.-c.

Közjóléti szövetkezetek . . .	3500/1941. M. E.
Közkórházi ápolási költségek- ért ki felel	1898 : XXI. t.-c.
Lakatlan belsőségek megszer- zése	99.000/1941. F. M.
Lakásépítés előmozdítása (rend- kívüli adómentesség) . . .	1921 : LI. t.-c.
Lakáspénz közalkalmazottaknál 3 családtag esetén	5600/1924. M. E. 550/1940. M. E.
Lakbéremelés korlátozása . .	5777/1941. M. E. 590/1942. M. E.
Lakfelmondás korlátozása . .	490/1941. M. E. 5777/1941. M. E. 590/1942. M. E.
Lakóházak építésénél közegész- ségügyi szempontok	1876 : XIV. t.-c.
Leánykereskedelem megaka- dályozása	1912 : XLIX. t.-c. 1912 : LXII. t.-c. 1925 : XIX t.-c.
Legkisebb munkabér a gazda- ságban	130.000/1940. F. M.
Legkisebb gazdasági munka- bérek, mely munkákra álla- píthatók meg	168.600/1940. F. M.
Legkisebb munkabér iparban és kereskedelemben	3000/1938. Ip. M. 1937 : XXI. t.-c.
Legkisebb munkabér az állami vas-, acél- és gépgyárakban	17.182/1938. Ip. M.
Legkisebb munkabér megállá- pítása (genfi egyezmény) . .	1932 : XIX t.-c.
Legnagyobb gazdasági munka- bér	4520/1941. M. E.
Menhelybe való felvétel . . .	2000/1925. N. M. M. eln. b.
Menhelyi gondozása elhagyott vagyontalan gyermeknek . .	1/1903. B. M.

Menhelyi gyermek kihelyezése az anyához a szoptatási időszakra	1/1903, B. M. 28. §.
Menhelyi gyermekek külső gondozása	1/1903, B. M.
Menhelyi gyermekek ruházata a menhely által	1/1903, B. M.
Mezőgazdasági hitel előmozdítása	1930/1940, M. E.
Mezőgazdasági munkásság érdekeinek képvisellete (kamarák)	1920 : XVIII. t.-c.
Mezőgazdasági munkások és cselédek biztosítása	1900 : XVI. t.-c. 1902 : XIV. t.-c. 1912 : VIII. t.-c.
Mezőgazdasági munkások jogviszonya	1898 : II. t.-c. 1907 : XLV. t.-c.
Mezőgazdasági munkások öregségi biztosítása	87.000/1938, F. M.
Mezőgazdasági munkások kiuzsorázásának meggátlása . .	1923 : XXV. t.-c.
Mezőgazdasági népiskolák . .	1926 : VII. t.-c.
Mezőgazdák részére termelési hitel	1490/1942, M. E.
Munkabér megállapítási eljárás a gazdaságban	1923 : XXV. t.-c.
Munkabérek (legkisebb) a mezőgazdaságban	130.000/1940, F. M.
Munkabér az iparban és kereskedelemben	3000/1938, Ip. M.
Munkabér az állami vas- és gépgyárakban	17.182/1938, Ip. M.
Munkabérek végrehajtásának korlátozása	1908 : XLI. t.-c.
Munkabérszerződés erdei munkásoknál	1900 : XXVIII. t.-c.
Munkások (ipari és kereske-	

delmi) gyermeknevelési pótléka	50.000/1938. Ip. M. 1938 : XXXVI. t.-c.
Munkások legkisebb munkabére, munkaideje és fizetési szabadsága az iparban és kereskedelemben	3000/1938. Ip. M.
Munkások legkisebb munkabére, munkaideje és fizetési szabadsága az állami vas-, acél- és gépgyárakban	17.182/1938. Ip. M.
Munkások (vízi) szerződési követeléseinek végrehajtás alá nem vonhatók	1899 : XLI. t.-c.
Munkaidő az iparban és kereskedelemben	3000/1938. Ip. M. 1937 : XXI. t.-c.
Munkaidő az állami vas-, acél- és gépgyárakban	17.182/1938. Ip. M.
Munkaidő szabályozása a papír- iparban	46/1939. Ip. M.
Munkaképtelen szegények gondozása	172.000/1936. B. M.
Munkanélküli ínségesek támogatása	172.000/1936. B. M.
Munkásházak adómentessége .	1939 : IX. t.-c.
Munkásházak (gazdasági) építésének támogatása	1907 : XLVI. t.-c. 1923 : XXIII. t.-c.
Munkáslakások adómentessége	1907 : III. t.-c.
Munkáslakások építésénél az ipari vállalatnak leírási kedvezmény	1931 : XXI. t.-c.
Munkáslakóházak építésének előmozdítása	2110/1942. M. E.
Munkaszerződések vízimunkálatoknál alkalmazottaknál . .	1899 : XLI. t.-c.
Nemibeteg gondozó intézet . .	888/1940. B. M.
Nemzeti Onállósítási Alap . .	4600/1937. M. E. 1700/1941. M. E.

Nép- és családvédelmi alap szervezete és működése . . .	7000/1940. M. E.
Nők éjjeli munkájának tilalma	1908 : LIII. t.-c. 1911 : XIX. t.-c. 1928 : V. t.-c. 150.443/1930. K. M.
Nők földalatti munkára való alkalmazása	1939 : I. t.-c.
Növédlem az ipari üzemekben az iparügyi miniszterhez, keresk. üzemekben a kereskedelmi miniszterhez tartozik . .	7500/1935. M. E.
Nyugbérpótlék bányáknál . .	303.300/1942. B. M.
Nyugbérbiztosítás a bányáknál	300/1942. M. E.
Nyugdíj gazdasági munkásoknak és cselédeknek	1912 : VIII. t.-c.
Nyugdíjpótlék	1420/1942. M. E.
Okirati illetékmentesség a szegényeknek	129.129/1940. P. M.
ONCSA (Orsz. Nép- és Családvédelmi Alap)	1940 : XXIII. t.-c.
ONCSA alapszabályok	700/1941. B. M.
ONCSA feladatok ellátása a törvényhatóságokban . . .	200/1941. B. M.
ONCSA szervezete és működése	7000/1940. M. E.
Országos Egészségvédelmi Szövetség	225.800/1940. B. M. XV.
OTI törvénymódosítása és kiegészítése	9090/1931. M. E. 9600/1932. M. E. 6000/1933. M. E. 6500/1935. M. E. 260.380/1936. M. E. 1250/1936. M. E. 7800/1937. M. E. 1927 : XXI. t.-c. 1928 : XL. t.-c. 1921 : XLVI. t.-c.
OTBA	1921 : XLVI. t.-c.
OTBA igényjogosultak körének kiterjesztéséről	1938 : XXXIX. t.-c.
Óvodákról	1891 : XV. t.-c.

Onállósítási alap	4600/1937. M. E. 1700/1941. M. E.
Oregségi biztosítás	1928 : XL. t.-c.
Oregségi biztosítás gazdatisz- teknél	1936 : XXXVI. t.-c.
Oregségi biztosítás gazdasági munkavállalóknál	1938 : XII. t.-c.
Oregségi biztosítás közalkalma- zottaknál	5630/1928. M. E.
Oregségi segély gazdasági mun- kásoknál és cselédeknel . .	1900/XVI. t.-c.
Özvegy igénye férje után az Onállósítási Alap kölcsönére	4600/1937. M. E.
Özvegyi járulék gazdasági munkások özvegyeinek . .	1939 : XVI. t.-c.
Özvegységi biztosítás	1928 : XL. t.-c.
Özvegységi biztosítás (segéd) házfelügyelőnek	6000/1940. M. E. 1923 : XV. t.-c.
Pékmunkások	136.225/1938. B. M.
Rendőrségi betegsegélyezés . .	120.000/1936. B. M.
Rokkantsági biztosítás	1928 : XL. t.-c.
Rokkantsági biztosítás gazda- tiszteknél	1936 : XXXVI. t.-c.
Rokkantsági biztosítás köz- alkalmazottaknál	5630/1928. M. E.
Rokkantsági biztosítás gazda- sági munkásoknál és cselé- deknel	1900 : XVI. t.-c. 1912 : VIII. t.-c.
Segély a hadbavonultak csa- ládjának	940/1942. M. E. 45.100/el. n. 23—941. H. M. 45.101/el. n. 23—941. H. M.
Segélyezése a gazdasági és cse- lédmunkásoknak	6531/1902. F. M.
Segédházfelügyelők betegségi stb. biztosítása	6000/1940. M. E.

Segély hősi halott, hadifogoly, hadirokkant stb. után a családnak	35.971/1941. H. M.
Sokgyermekes családnak kedvezmény házépítési kölcsönöknél	200/1941. B. M.
Sokgyermekes családnak készpénz és anyaghitelnyújtás, munkaalkalom biztosítása, termelői üzem létesítése . . .	3500/1941. M. E.
Sokgyermekes családnak elhelyezése esetén házbirtoknál adókedvezmény	1940 : XXII. t.-c. 1923 : XV. t.-c.
Sütőipari munka szabályozása	1929 : V. t.-c.
Szabadság (fizetési) az iparban és kereskedelemben . .	3000/1938. Ip. M. 1937 : XXI. t.-c.
Szabadság (fizetési) az állami vas-, acél- és gépgyárakban	17.182/1938. Ip. M.
Szecskaavágógépnél alkalmazottak kötelező biztosítása . . .	1902 : XIV. t.-c.
Szegények elhelyezésére szolgáló házak adómentessége . .	1939 : IX. t.-c.
Szegények okiratainak illetékmentessége	129.129/1940. P. M.
Szegényellátás	6000/1931. M. E. 1886 : XXII. (145. §.)
Szegény gyermekek segélyezése	204.900/1931. B. M.
Szegénysorsú tanulók gimnáziumi iskoláztatása	54.436/1941. V. K. M.
Szociális előadók és védőnők . .	7000/1940. M. E.
Szociális felügyelőség szervezete	7000/1940. M. E.
Szoptatásra szabadságidő az iparban	1928 : V. t.-c.
Szülés előtti 4 és utáni 6, illetve betegség esetén 10 hé-	

ten belül a nő állása nem mondható fel (foglalkoztatási tilalom)	150.443/1930. K. M.
Szülés előtt és után nők az iparban nem foglalkoztathatók	1928 : V. t.-c. 1928 : XXVII. t.-c.
Szülési díjak hatósági bába részére	1001/1940. B. M.
Szülési segély az OTI-nál	1927 : XXI. t.-c.
Szülési-szoptatási segély vizitársulati alkalmazottak részére	37.777/1924. VI. 2. F. M.
Szülési-szoptatási segély	9090/1931. M. E. 6500/1935. M. E.
Szülési-szoptatási segély közalkalmazottaknál	3000/1936. M. E. 9900/1938. M. E.
Szülésznői gyakorlat	1876 : XIV. t.-c.
Tanonc ideje és szabadsága	1936 : VII. t.-c.
Tanonc szabadságigénye (14 nap)	30.000/1936. Ip. M.
Tanonccal szembeni kötelessége munkaadónak	1922 : XII. t.-c.
Tanszemélyzet az OTBA-ban	9140/1940. M. E. 3500/1940. P. M.
Tanulók egészségügyi hatósági felügyelete	1876 : XIV. t.-c.
Táppénz vizitársulati alkalmazottak részére	37.777/1924. VI. 2. F. M.
Tartásdíj követelések végrehajtása	1908 : XLI. t.-c.
Tékozlók gondnokság alá helyezése	1877 : XX. t.-c.
Teleptés	100.000/1937. F. M. 1911 : XV. t.-c. 1936 : XXVII. t.-c.
Telephely megváltásának joga telepes részére	1911 : XV. t.-c.
Temetési költség vaspálya által okozott halálesetnél	1874 : XVIII. t.-c.

Temetési segély halva született gyermek után is jár a közalkalmazottnak	3000/1936. M. E. 9900/1938. M. E.
Temetkezési segély vizitársulati alkalmazottak után	37.777/1924. VI. 2. F. M.
Temetési segély gazdasági munkásoknál és cselédeknel ..	1900 : XVI. t.-c.
Terhes nő szülés előtt 6 héttel szolgálat alól felmentést kérhet	150.443/1930. K. M.
Terhességi segély	9090/1931. M. E. 6500/1935. M. E.
Terhességi segély közalkalmazottnál	3000/1936. M. E. 9900/1938. M. E.
Terhességi segély vizitársulati alkalmazottak részére	37.777/1924. VI. 2. F. M.
Termelési hitel mezőgazdáknak	1490/1942. M. E.
Termelési hitel védett birtokosnak	1930/1940. M. E.
Túlóra díjazás az iparban és kereskedelemben	3000/1938. Ip. M.
Túlóra díjazás az állami vas-, acél- és gépgyárakban	17.182/1938. Ip. M.
Tüdőbeteg gyermekek szoptatása	888/1940. B. M.
Tüdőbeteg gondozó intézetek ..	888/1940. B. M.
Tűzharcosok előnyben részesítése	1938 : IV. t.-c.
Vagyontalan gyermekek menhelyi elhelyezése	1/1903. B. M.
Vallásváltoztatás gyermeknél..	1868 : LIII. t.-c.
Városi alkalmazottak családi pótléka	1912 : LVIII. t.-c.
Vasúti alkalmazottak családi pótléka	1912 : XXXV. t.-c.
Végkielégítés feleség és gyermekek részére családfő után a kereskedelemben és iparban	1910/1920. M. E.

Végkielégítési igénye ipari alkalmazottnak	3760/1940. M. E.
Védőnő (egészségügyi)	888/1940. B. M.
Vitézi telek átszállása várományosra	6650/1920. M. E.
Vizitársulatok alkalmazottainak (feleség, családtag) segélyigényei	37.777/1924. VI. 2. F.
Zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat	1000/1940. B. M.
Zöldkeresztes szolgálathoz tartozik az anya- és csecsemővédelem	730/1940. B. M.
Zöldkeresztes védőnők tevékenységi köre	1000/1940. B. M.
Züllésnek indult gyermekek menhelyi elhelyezése	60.000/1907. B. M.

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó. Írta: Serédi Jusztinián dr., bíboros-herceg- prímás, esztergomi érsek, az Actio Catholica orszá- gos elnöke.....	3
Bevezetés. Írta: Wünscher Frigyes dr. egyetemi magán- tanár, az Actio Catholica országos alelnöke	9
Családmentés — Nemzetmentés. Írta: Buday Gyula dr. egyetemi magántanár, ügyvéd	14
A katolikus házasságok termékenysége. Írta: Kovács Alajos dr. ny. államtitkár	24
A családvédelem és a munkaalkalom biztosítása. Írta: Tóth József dr. miniszteri osztálytanácsos.....	42
A fálusi lakosság családvédelme. Írta: Czettler Jenő dr. m. kir. titkos tanácsos, egyetemi tanár	53
A munkás családvédelme. Írta: Kovrig Béla dr. egye- temi tanár	66
A középosztály családvédelme. Írta: Zibolen Endre dr. tanügyi főtanácsos, az Actio Catholica alelnök- helyettese	98
A család egészségének védelme. Írta: Bielek Tibor m. kir. közegészségügyi főfelügyelő	121
A család a hivatásrendi társadalomban. Írta: P. Varga László S. J.....	140
A családvédelem a nő szempontjából. Írta: Imre Ilma dr. székesfővárosi szociális előadó.....	155
A család anyagi jólétével kapcsolatos jogi természetű kívánságok. Írta: Szokolay Leó dr. egyetemi magán- tanár, székesfővárosi árvaszéki elnök	200
Adórendszerünk szerepe a családvédelemben. Írta: Hoványi Lajos dr. miniszteri tanácsos	216
Családvédelemmel kapcsolatos törvények és rende- letek jegyzéke, összeállította: Glacz Ottmár dr. ügy- véd, a Hangya igazgatója	235